

**CEMHERETU'L-EMSÂL'DE GEÇEN EFÂLU MİN
VEZNİ DIŞINDA GELEN MESELLERİN
İNCELENMESİ**

**2020
YÜKSEK LİSANS
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Abdullah BUYANKARA

Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN

**CEMHERETU'L-EMSÂL'DE GEÇEN EFÂLU MİN VEZNİ DIŞINDA
GELEN MESELLERİN İNCELENMESİ**

Abdullah BUYANKARA

Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Ocak/2020**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	7
ABSTRACT.....	8
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	9
ARCHIVE RECORD INFORMATION	10
KISALTMALAR	11
ARAŞTIRMANIN KONUSU	12
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	12
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	12
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	12
GİRİŞ	13
1. Ebû Hilal el-Askerî'nin Hayatı	14
1.1. İlmi Kişiliği.....	16
1.2. Âlimlerin Onun Hakkındaki Görüşleri.....	17
1.3. Eserleri.....	17
1.4. Cemheretu'l-emşâl'in Nüshaları.....	21
BİRİNCİ BÖLÜM	23
MESELLERİN İNCELENMESİ.....	23
1. Meselin Tanımı	23
1.1. Meselin En Belirgin Özellikleri	24
1.2. Hikmet	25
1.3. Mesel ile Hikmet Arasındaki Fark.....	26
2. Mesel Çeşitleri	28
2.1. Ortaya Çıktıkları Dönemlere Göre Meseller	28
2.1.1. Kadim Meseller	28
2.1.2. Cedid veya Muvelled Meseller	28
2.1.3. Modern Meseller:.....	29

2.1.4. Mahalli Halk Meseller: (الأمثال العامية او الشعبية):	29
3. Kaynaklarına (Mevridine) Göre Meseller:	29
3.1. Yaşanmış Bir Hikâyeden Kaynaklanan Meseller:	29
3.2. Teşbihten Doğan Meseller:	29
3.3. Büyük Bir Olaydan Kaynaklanan Meseller:	30
3.4. Bir Hikmetten Kaynaklanan Meseller:	30
3.5. Şiirden Kaynaklanan Meseller:.....	30
3.6. Kur'an ve Hadisten Kaynaklanan Meseller:	31
4. İstilahi Yapılarına Göre Meseller:.....	31
4.1. Mucez (Veciz) veya Sâir Meseller:	31
4.2. Kıyasî Meseller:	32
4.3. Hurafî Meseller:.....	33
5. Mesellerin Önemi	33
6. Kur'an Mesellerini Halk Mesellerinden Ayırt Eden Özellikler	34
7. Cemheretu'l-Emsâl'de Geçen Efâlu Min Vezni Dışında Gelen Mesellerin İncelenmesi.....	35
7.1. Dönemlere Göre Meseller:	35
7.1.1. İslam Dönemi Meselleri:	35
7.1.2. Kur'an Kaynaklı Meseller	36
7.1.3. Hadis Kaynaklı Meseller	49
7.1.4. Sahabe Sözlerinden Kaynaklanan Meseller	55
7.1.5. Cahiliye Dönemi Meselleri	61
7.1.6. Şiirlerden Oluşan Meseller	62
İKİNCİ BÖLÜM.....	76
ANONİM MESELLER	76
1. Dua, Beddua.....	76
2. Fırsat.....	77
3. İlim, Âlim, Bilgi, Cehalet, Akıl.....	80
4. Kadın, Sevgi, Aşk, Aile, Akrabalık, Evlilik, Toplum	85
5. Kibir, Çaba	90
6. Cesaret, Korku	91
7. Usul, Huy, Sorumluluk	95
8. Eğitmek, Etkilemek, Tercih Etmek, Teşvik Etmek	97

9. Hayır konuşmak, Susmak, Yerinde konuşmak, Sır saklamak, Söz vermek	104
10. Edep, Ahlak, Hayâ, Günah, Tövbe, Suizan, Aldatma	109
11. Yalan, Yanlış, Doğru, Nasihat, Övmek, Yermek	113
12. Adalet, Zulüm, İyilik, Kötülük, Hilm, Öfke	120
13. Arkadaşlık, Dostluk, Düşmanlık, İyi geçinmek, Komşuluk	132
14. Zenginlik, Fakirlik, Cömertlik, Cimrilik, Kanaat	140
15. Tecrübe, Tekrarlama, Çevirme, Tedbir, Zarar etme	149
16. Hayat, Ölüm, Kader, Savaş, Sabır, Zorluk.....	158
17. Güven, Danışma, Söz verme, Ümit	166
18. Kararlılık, Danışmak, Özür belirtmek.....	168
19. İzzet, Zillet, Fayda, Zarar, Aldatma.....	171
20. Ceza, Ödül, Affetmek, Minnet etmek.....	179
SONUÇ	182
KAYNAKÇA.....	184
ÖZGEÇMİŞ	196

TEZ ONAY SAYFASI

Abdullah BUYANKARA tarafından hazırlanan “CEMHERETU’L-EMSÂL’DE GEÇEN EFÂLU MİN VEZİNİ DIŞINDA GELEN MESELLERİN İNCELENMESİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

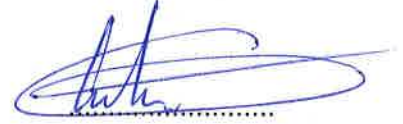

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 22/01/2020

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN (KBÜ)

Üye : Doç. Dr. İlyas CANIKLI (AYBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sehil DERŞEVİ (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmanı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Abdullah BUYANKARA

İmza

:

ÖNSÖZ

Emsal (atasözleri) her dilde ve her kültürde görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'den önceki semavî kitaplarda da oldukça yaygın kullanılmaktadır. Günümüze kadar ulaşan ve kaynaklarda Hz. Lokman'ın hikmetli sözleri olarak bilinen pek çok ifadenin, en eski mesellerden olduğu söylenebilir. Cahiliye devrinde olduğu gibi İslami dönemde de Araplar arasında yaygın olan emsalın Arap dili ve edebiyatında önemli bir yeri vardır. İslami dönemde daha ilk asırdan itibaren meselleri biraraya getiren müstakil eserler yazılmıştır.

Çalışmamıza esas aldığımız Ebu Hilâl el-Askerî'nin "*Cemheretu'l-emsâl* adlı eseri, her ne kadar ilk asır kaynakları arasında olmasa da içindeki mesellerin sayısı ve kapsamı olarak ilklerden kabul edilmektedir.

Eserde geçen bütün meselleri incelemek oldukça meşakkatli ve zor olacağından en azından burada geçen mesellerden *افعل من* vezni dışında kalan bin küsur meseli ele alıp incelemenin daha gerçekçi olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Ebû Hilal el-Askerî'nin hayatı, İlmi kişiliği ve eserleri hakkında ayrıntıya kaçmaksızın özlü bilgiler verilmiştir. Ayrıca incelediğimiz *Cemheretu'l-emsâl* adlı eserin muhtevası ve önemiyle ilgili bilgi vermeye özen gösterilmiştir.

Birinci bölümde meselin tanımı, özellikleri ve hikmetten uzunca bahsettik. Konumuzun asıl üzerinde durulması gereken ikinci ve üçüncü bölümünde ise ayetlerden mülhem olan kırk beş, hadislerden alınan yirmi yedi, hadisten mülhem dört, sahabe sözlerinden yirmi sekiz, şairlerden alınan doksan beş, anonim dokuz yüz iki, olmaz üzere eserimize bin yüz iki atasözü/mesel olarak bilinenleri ele aldık.

Çalışmamı sürdürürken bana öncülük eden, değerli tecrübelerinden her zaman istifade ettiğim, çok kıymetli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN'e, Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Nadir al-Ali'ye, Dr. Öğr. Üyesi Sehil DERŞEVİ ve tecrübelerinden istifade ettiğim bütün hocalarıma, çok değerli aileme ve emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Gayret bizden muvaffakiyet Yüce Allah'tandır.

ÖZ

Bu çalışmada; “Cemheretu’l-Emsâl’de Geçen “Efâlu Min” Vezni Dışında Gelen Mesellerin İncelenmesi” adlı konu ele alınmıştır. Çalışmamızda yazarın hayatı ve mesel hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Eserde geçen mesellerin bir kısmının sadece bu kaynakta yer aldığı tespit edilmekle birlikte pek çoğunun kendisinden önce yaşamış yazarların kaynaklarında yer aldığı görülmüştür. Bu meseller içinde bir kısmının Kur’an ayetlerinden, hadisi şeriflerden ve sahabe sözlerinden, mülhem ve muktebes olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bir kısmının şiirlerden ve anonim mesellerden alındığı anlaşılmıştır. İncelenen mesellerin tamamının Türkçe tercümesi yapılmış, bazılarının anlaşılması için ek açıklama ilave edilmiştir. Bununla beraber mesellerin ilgili olduğu konular da belirtilmiştir. Cemheretu’l-emsâl’e kadar olan kaynaklar taranmış, tespit edilenlerin kaynakları dipnotta gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Askeri, Mesel, Cemheretu’l-emsâl, Hikmet, Şiir

ABSTRACT

In this study, the subject titled as “Cemheretu’l-Emsâl’de Geçen Efâlu Min Vezni Dışında Gelen Mesellerin İncelenmesi (lit. An Analysis of non-Efâlu Min Rhythm Proverbs Mentioned in the Cemheretu’l-Emsâl)” was discussed. In our study, the life of the author was discussed and necessary information about the proverbs was given. It was determined that some of the proverbs addressed in the book were only mentioned in this source, while the majority of them were mentioned before in the works of previous authors. It was concluded that a part of these proverbs were inspired or quoted from the verses of Quran, hadiths, and the sayings of the companions of the Prophet Muhammad. Additionally, it was understood that a part of the proverbs was taken from the poems and anonymous proverbs. All of the examined proverbs were translated to Turkish and additional explanations were made for some of them in order to increase their comprehensibility. Additionally, the subjects of the proverbs were also reported. The sources that were coming before the Cemheretu’l-emsâl were scanned and the sources of the detected ones were shown in the footnotes.

Key Words: Military: Proverb, Cemheretu’l-emsâl, Wisdom, Poem

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Cemheretu'l-Emsâl'de Geçen “Efâlu Min” Vezni Dışında Gelen Mesellerin İncelenmesi
Tezin Yazarı	Abdullah BUYANKARA
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	22.01.2020
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	196
Anahtar Kelimeler	Askeri, Mesel, Cemheretu'l-emşâl, Hikmet, Şiir

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	An Examination of the Proverbs Except the Comparative Form (Af'al men) in Jamharat al-Amthal
Authot of the Thesis	Abdulah BUYANKARA
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Aladdin GÜLTEKİN
Status of the Thesis	Master of Art
Date of the Thesis	22.01.2020
Field of the Thesis	Basic Islamic Sciences
Place of the Thesis	KBÜ/LEE
Total Page Number	196
Keywords	Military, Proverb, Cemheretu'l-emşâl, Wisdom, Poem

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser
- a.s.** : Aleyhi selam
- b.** : İbn
- c.** : Cilt
- D.İ.A.** : Diyanet İslam Ansiklopedisi
- h.** : Hicri
- Hz.** : Hazreti
- m.** : Miladi
- Nşr.** : Neşriyat
- r.a.** : Radıyallahu anh
- ö.** : Ölümlü
- s.** : Sayfa
- s.a.v.** : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
- thk.** : Tahkik
- trc.** : Tercüme eden, tercüme
- v.b.** : Ve benzeri
- vd.** : Ve diğlerleri
- y.y.** : Yayın yıl

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Milletlerin geçmişinde, kendi içlerinde yetişen şahsiyetlerin, geleceklerine ışık tutan eserleri vardır. Bu eserler sayesinde aradan uzun zaman geçse de hem eseri yazan şahıslar unutulmamış hem de geleceğe geçmişin tecrübelerini aktarma adımı atılmıştır. Bu özelliklere haiz eserlerden biri de Ebû Hilal el-Askerinin *Cemheretu'l-emşâl* adlı eseridir. Biz de bu çalışmamızda h. 350 lerden sonra alfabetik olarak yazılmış içinde 1972 emşal barındıran ve bunlardan “Evalu min” (افعال من) kalıbı dışında kalan bin yüz küsur emsali incelemek üzere ele aldık.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmayı yapmadaki amacımız edebiyat dünyasında kendisinden sık sık alıntı yapılarak yararlanılan Askeri'nin *Cemheretu'l-emşâl* adlı eserinde geçen “Evalu min” (افعال من) kalıbı dışında kalan atasözleri hakkında bilgi vermek ve onları tercüme ederek bilim dünyasının istifadesine sunmaktır. *Cemheretu'l-emşâl*, ayet, hadis, sahabe sözleri, şiir ve anonim olan birçok mesel ihtiva ettiğiinden toplumun ortak malı olduğu kanaatini vermektedir. Bu önemine binaen çalışmamızı bu eseri inceleme ve tanıtmaya üzerine yoğunlaştırmaya yönelttik.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Cemheretu'l-emşâl adlı eseri, Askeri'nin kendi kitaplarından ve kendisinden önce bu alanda yazılan kitaplardan ve yakın tarihimizde yazılan eser, ansiklopedi ve makalelerden yararlanarak incelemeyi sürdürdük. Eserde yer alan meselleri günümüze kadar yazılmış emsal kitaplarından ve sözlüklerden faydalanarak düzgün bir şekilde tercüme etmeye ve konusunu belirtmeye çalıştık.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmamızda Askeri'nin, ilmi kişiliği, eserleri, ticari hayatı, hocaları ve öğrencilerini içine alan dönemi inceleme konusu yapılmıştır. Sonraki bölümde meselin tarifi ve konusu ile hikmetin tarifi, özellikleri ve aralarındaki farklar konusunda verilmesi gereken bilgiler vermeye çalıştık, daha sonra *Cemheretu'l-emşâl* adlı eserde geçen konumuzla alakalı meselleri inceleyerek ortaya koymaya çalıştık.

GİRİŞ

Milletlerin gelişiminde kültürel değerler büyük önem taşır. Geçmişini bilmeyen toplumlar geleceğe emin adımlarla ilerleyemez. Bu bağlamda dil ve edebiyat geçmişin bilgisini günümüze aktaran en önemli kültürel değerlerdir. Bu tespit her milletin kültürel değerleri için de geçerlidir. Milletlerinin gözlem ve deneyimleri sonucu oluşan, kuşaktan kuşağa sözlü veya yazılı olarak aktarılan atasözleri kültürel genetik bağının kurulmasında son derece etkin bir öğedir. Arapçada daha çok mesel olarak bilinen atasözleri; özellikle İslam'ın gelişi ve yayılması ile gerek Araplar gerekse Müslüman milletler için oldukça fazla önem kazanmış, daha ilk asrıdan itibaren üzerinde çok sayıda eserlerin verilmesine yol açmıştır.

Her ne kadar ilk telif edilen eserlerden olmasa dahi içerik ve çok sayıda atasözü ve deyimse ifadeleri bulundurması bakımından tez çalışmamıza esas olan Ebû Hilal el-Askeri'nin üçüncü asrın ortalarında telif ettiği *Cemheretu'l-emşâl* adlı eseri bu dilin zengin edebi kültürüne ışık tutmaktadır. Eser, yaklaşık iki bin dolayında meseli ihtiva etmektedir. Bu mesellerin çoğu ibret verici olaylar neticesinde, bazıları ise ayet ve hadisten mülhem söylenmiştir. Doksan küsur meselin ise şiirin mısraları içerisinde esere alınmış olduğu tespit edilmiştir. Askeri'nin *Cemheretu'l-emşâl* adlı eseri başta İslam dünyası olmak üzere dünyanın dört bir yanında rağbet görmüş ve okunmuştur. Eser, alfabetik sıralamaya uygun olarak yirmi dokuz bölümden oluşmuş olup, bu bölümlerde karma olarak; edep, ahlâk, insani ilişkiler, toplumsal hayat ve nefis terbiyesinden bahsedilmiştir.

Müellifin eserinde yukarıda adı geçen mevzulara dair sahabe ve tabiine ait sözlerin yanında erdemli şahsiyet ve ediplerin ifadelerine de yer verilmiştir.

Bu çalışmamızda, *Cemheretu'l-emşâl*'de geçen “Efalü min” (افعال من) kalıbı dışında bin yüz küsur emsalin müellifimizden önce yaşamış olan âlimlerin eserlerinde taranarak kaynaklarının bilinmesine çalışılmış ve tespit edilen kaynaklar o meselin dipnotunda gösterilmiştir.

Anlaşılması güç olan meseller için kısa izahlar yapılmış olup, eserde geçtiği alfabetik şekli ile değil çıkış kaynaklı olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kime ait oldukları tespit edilemeyen meseller, anonim olanlar başlığı altında ele alınıp

değerlendirilmiştir. Tezimize kaynaklık eden, *Cemheretu'l-emşâl* ile birlikte daha çok müelliften önce yaşamış olan şu âlimler ve eserlerinden istifade edilmiştir.

- 1- Mufaddâl b. Muhammed ed-Dabbî (h.170), *Emşâlu'l-Arap*.
- 2- Ebû Ubeydu'l-Kâsım b. Sellâm el Herevî (h.224), *el-Emşâl*.
- 3- Mufaddâl b. Seleme b. Asım (h. 291), *el-Fâhır*.
- 4- Ebû Aliyyu'l-Kâlî (h.356), *el-Emâlî*.
- 5- Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el-Ezdî, (h.321), *Cemheretu'l-luğa*,
- 6- Yûsuf Ya'kûb b. İshâk es-Sikkît, (h.244), *İşlâhu'l-mantık*.
- 7- Ebû Omer Şehâbu'd-din el-Endelusî (h.328), *el-İkdu'l-ferîd*.
- 8- Abdullah b. Muslim bin Kuteybe ed-Dineverî (h.276), *Uyûnu'l-aḥbâr*.
- 9- Ebû Nasr İsmâil b. Hammad el-Cevherî, (h.393), *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*.
- 10- Amr b. Bahr b. Mahbub el-Câhiz, (h.255), *el-Beyân ve't-Tebyîn, Kitâbu'l-hayevân*.
- 11- Muhammed b. Ahmet b. el-Ezherî (h.370), *Tehzibu'l-Luğa*.
- 12- Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm el Fârâbî (h.350), *Mu'cemu divâni'l-edeb*.

“Hadisten Alınan Atasözleri” başlığı altında yer alanları, emşâl kitaplarıyla beraber “Kutubu sitte” gibi temel hadis kitapları içinde, bulunamayanlar için ikincil kaynaklarda tespitine çalışılmıştır. “Şiirden Alınan Atasözleri” başlığında geçen meselleri ise bizzat şairlerin divanlarında veya şiir kitaplarında kaynak tespiti yapılmıştır.

1. Ebû Hilal el-Askerî'nin Hayatı

Asıl adı Ebû Hilâl Hasan b. Abdillâh b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mehrân el-Askerî olup, doğum tarihi kesin bilinmemekle beraber İran topraklarında yer alan Hûzistan bölgesindeki Askerimükrem'de doğmuş, *el-Evâ'il* adlı eserinde geçen bir şiirinden dolayı hicri 395/1005 civarında vefat ettiği anlaşılmaktadır.¹

Yâkût el-Hamevî, Askerî'nin ölümüyle ilgili kendisine bir bilgi ulaşmadığını ancak müellif *el-Evâ'il* adlı eserinin sonunda bu kitabını 10 Şaban 395/1005 tarihinde tamamladığı ifade etmiştir. Bu tarihten sonraki hayatına dair bilgi olmadığından *el-*

¹ İsmail Durmuş, “Mesel”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara Türkiye Diyanet Vakfı, 2004). 29.

Evâ'il adlı eserinin sonundaki tarih çoğunlukla Askerî'nin ölüm tarihi olarak kabul görmüştür.²

Bazı kaynaklarda ise Cemâlu'd-din Ebû'l-Hasan el-Kıftî, Askerî'nin 400/1009 yılından sonra da yaşadığını söylediği belirtilmiştir.³

Tahsilini Bağdat, Basra ve İsfahan gibi ilim merkezlerinde tamamlamıştır.⁴ Kendilerinden en çok faydalandığı hocaları Ebû Kâsım b. Sîrân ve dayısı Ebû Ahmed el-Askerî olmuştur. Çoğunlukla ilmini tahsil ettiği hocası, Ebû Ahmed Hasan b. Abdullah el-Askerî ile ismen, baba adları benzerliği ve nispet edildikleri yer aynı olduğu için karıştırılsa da Ebû Hilâl hocasından daha edip, şair ve fakih olma meziyetleri sebebiyle ayrılmaktadır. Ayrıca Askerî'nin Şii olduğuna dair görüşler pek kabul görmemiştir.⁵

Askerî'nin içinde yaşadığı asırda İslam kültürü, tarih, felsefe, dil, kelam, vb. konularda doğuda Türkistan'a batıda Endülüs'e kadar ulaşmıştır.

Bu asırda Mutenebbî, Ebû Fâris, İbn Hânî, Hemezânî, Havârizmî, Ebû Ali el-Farisî, Kâlî ve İbn Cinnî gibi âlimlerin yanı sıra; *Kîtâbu's-sinâ'ateyn*, *Dîvânu'l-me'ânî* ve *Cemheretu'l-emşâl* adlı eserlerin müellifi Ebû Hilâl el-Askerî yıldızı parlayan âlimlerden biri olmuştur. Askerî; önde gelen lügat bilgini olup, şiir ve nesir kaleme almış, belagat ve şiir tenkidi hakkında önemli görüşleri olan, Arap dili ve edebiyatı âlimi kabul edilmektedir.⁶

Başkalarına muhtaç olmak istemediği için manifatura üzerine ticaret yaptığı, ticaret erbabı arasında saygın bir yerinin olduğu, ticaret için çeşitli merkezlere seyahatlerde bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bu seyahatleri sırasında

² Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâluddîn es-Suyûtî (ö.911), *Buğyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuḥât*, thk. Muhammed Ebu Fadl İbrâhim, (Sayda: el-Mektebetu'l-Asriyye, tsz.), 1: 506.

³ Ahmed b. Muhammed el-Ednehvî, *Ṭabakātu'l-mufessirin*, thk. Suleyman b. Sâlih el-Hazî, (Suudiyye: Mektebetu'l-Ulumi vel-hikem, 1997), 1: 96; Cemâlu'd-din Ebû'l-Hasan el-Kıftî, (h.646), *İnbâhu'r-ruvat 'alâ enbahi'n-nuḥât*, thk. Muhammed Ebu Fadl İbrâhim, Beyrut: muessesetu'l- kutubi's-sekafiyye, 1982), 4: 189.

⁴ Adil Nuveyhid, *Mu'cemu'l-mufessirin*, (Beyrut: Muessesetu Nuveyhid, es-Skafe li't-Telif ve't-Tercume ve'n-Neşr, 3. Baskı, 1988), 1: 141.

⁵ Durmuş, "Mesel", DİA, 29: 293.

⁶ Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed ez-Zehabî (h.748), *Târiḫü'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Omer Abdusselâm et-Tedmirî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 2. Baskı, 1993), 9: 338; Suyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuḥât*, 1: 506.

oralardaki fazilet sahiplerinden elde ettiği ilimi birikim ve ticari eşya ile Askerimükrem'e döndüğü, hâsılı yaptığı ticari faaliyetlerin onu ilmi çalışmalar yapmaktan alıkoymadığı anlaşılmaktadır.⁷

1.1. İlmi Kişiliği

Ticaretle geçimini sağlayan Askerî'nin, fıkıh, tefsir, astronomi ve tasavvuf ilimlerinde olduğu gibi, başta nazım, nesir ve şiir tenkidi olmak üzere edebiyat alanında da söz sahibi olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Askerî ticaretle uğraşırken açgözlülükten uzak, cömert bir kimse olmasını kanaatimizce bu ilmi şahsiyetine borçludur. Ayrıca çevresinde ilmi zenginliğinin yanı sıra ve üslubunun güzelliği ile de tanınmaktadır. O, yaşadığı dönem ilim camiası içinde daha ziyade şiir tenkidi, şiir, lügat ve edebi ilimler üzerine meşhur olmuş bir âlimdir.⁸

Eğitimine Hûzistan bölgesindeki Askerimükrem'de başlamış olduğu kaynaklarda zikredilmektedir.⁹

Zehebî (ö.748), Ebû Said es-Semân'ın (ö: 537) sözlü, Ebû'l-Ganâim b.Hammad el-Mukrî'nin (ö: 381) ise yazılı olarak Askerî'den fıkıh ve şiire dair nakilde bulunduğu bilgisini zikretmektedir.¹⁰

Hocaları

Müellifimizin ders aldığı hocaları arasında dayısı Ebû Ahmed el-Askeri (ö: 293/906) ve Ebû Kâsım b. Şîrân (ö: 322) önemli yer tutmaktadır. Bu âlimlerden ders alan Askerî önemli mesafe kat ederek, bir süre sonra şöhreti ilim camiası içinde yayılmıştır.¹¹

Öğrencileri

Askerî'nin kendisi, aralarında Hâfız Ebû Said es-Semân, Ebû'l-Ganâim b. Hammâd el-Mukrî el-Ehvazî, Ebû Hâkim Ahmed b. İsmâil b. Fudlan el-Askerî

⁷ Kıftî, *İnbâhu'r-ruvat 'alâ enbahi'n-nuhat*, 4: 189; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 28: 512.

⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 9: 338.

⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 9: 338; Kıftî, (h.646), *İnbahu'r-ruvat 'alâ enbahi nuhat*, 4: 189.

¹⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 9: 338; Selâhuddin halil b. Aybek b.es-Safedî (ö.764), *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed Arnâvûd- Türkî Mustafa, (Beyrut: Daru İhyâi't-Tur'as, 2000), 12: 50.

¹¹ Hayru'd-din b. Mahmud b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî, (ö: 1873/1976), *el-A'lâm*, nşr. Dâru'l-İlmi lil Melâyin, 2002), 2: 196, 197.

(ö:382), Muzaffer b. Tâhir el-Eşterî (ö:506) gibi seçkin kimselerin bulunduğu ilmi alanda yetişmiş pek çok meşhur âlim yetiştirmiştir.¹²

1.2 Âlimlerin Onun Hakkındaki Görüşleri

Revzatu'l-cennât; isim ve baba adı benzerliği bulunan dayısı ile müellifin doğum yeri ve doğum tarihinin aynı olmasına vurgu yapmış, hocası Ebû Hilâl'nin dayısına fıkıh ilmi ve şiir noktasında üstün geldiğini başkasına muhtaç olmamak için manifaturacılık yaptığını belirtmiştir.¹³ Hânsârî (ö.1313): “Ebû Ahmet el-Askerî ve Ebû Hilâl el-Askerî'nin isim, baba ismi ve doğum yerleri aynı olduğu gibi bu durumda çok arkadaşımız vardır” diyerek bu duruma şaşılmanması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴

Ebû Ali b. Halâl, Cafer'den, Cafer Selefî'den Selefî'de Ebû Muzaffer el-Ebyurdî'ye Ebû Hilâl el-Askerî'yi sormuş; Ebyurdî; onun ilim erbabı, şeref sahibi, ticaretle uğraşan, açgözlülüğten uzak ve cömert biri olduğundan övgüyle bahsetmiştir.¹⁵ Selefî, Askerî'nin daha çok edebi eserler ile şiir konularına ağırlık verdiğini ayrıca lügat sahasında çalışmalar yaptığından bahseder.¹⁶

Zirikî *el- A'lâm* adlı eserinde müellifle ilgili; “Edebiyatta zirve yapan Çokça şiiri olan Ehvaz'a nisbeti vardır” demiştir.¹⁷

1.3. Eserleri

Ebû Hilâl el-Askerî'nin eserleri, genellikle aydınlatıcı, veciz, seviyeli, okunup anlaşılması kolay ve akıcı bir üsluba sahip olmalarıyla öne çıkmaktadır.

Cemheretu'l-emşâl dışında müellife ait olan eserler:

1- *İlamu'l-Me'ânî*. Şir'i konu edinen bu kitabını Öğrencilerinden Yâkût el-Hamevî zikretmektedir.¹⁸

2- *Kitâbu't-tebşıra*. Hamevî bu kitabından bahsetmektedir.¹⁹

¹² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 28: 296, 512; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 12: 50.

¹³ Velid b. Ahmet el-Hasan ez-Zubeyrî-İyad b. Abdullatif el-Kaysî, *el-Mevsu'tu'l-muyessere fî terâcimi ve eimmeti't-tefsiri vel ikrâi ve'n-nahv ve'l-luğa*, (Biritanya: Mecelletu'l-Hikme, 1. Baskı, 2003), 1: 675.

¹⁴ Kaysî, *el-Mevsu'tu'l-muyessere fî terâcimi ve eimmeti't-tefsiri vel ikrâi ve'n-nahv ve'l-luğa*, 1: 675.

¹⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 9: 338.

¹⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 9: 338.

¹⁷ Adil Nuveyhid, *Mu'cemu'l-mufessirin*, 1: 141; Kaysî, *el-Mevsu'tu'l-muyessere fî terâcimi ve eimmeti't-tefsiri vel ikrâi ve'n-nahv ve'l-luğa*, 1: 675.

¹⁸ Kaysî, *el-Mevsu'tu'l-muyessere fî terâcimi ve eimmeti't-tefsiri vel ikrâi ve'n-nahv ve'l-luğa*, 1: 675.

¹⁹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 28: 296, 512.

3- *ed-Dirhem ve 'd-dînâr*. Hamevî, Suyûtî ve yazarın bizzat kendisi *Kitâbu'l-Kuremâ'* adlı eserinde bu kitabından bahsetmektedir.²⁰

4- *Dîvânu'l-me'ânî*. Şiirlerin daha çok manalarını ele alan bu kitap, Hüsâmeddin el-Kudsî tarafından Kahire'de (1354), ayrıca Ahmed Süleyman Maruf tarafından *Min Kitabi Dîvâni'l-me'ânî* adı altında Dımaşk'ta basılmıştır (1984).²¹

5- *Kitâbu'ş-Şinâ'ateyn*. Nazım ve nesrin usul ve kaidelerini ele alan bu eseri, birçok defa Asitane (İstanbul) ve kahirede basılmıştır.²²

6- *Dîvânu'ş-Şi'r*. Hamevî ve Suyûtî bu eserden bahsetmiştir.²³

7- *el-Furûku'l-luğaviyye*. Eş anlamlı kelimelerin mâna farklarını inceleyen bir eser olup Kahire'de (1935) basılmıştır.²⁴

8- *el-Evâ'il*. Bu eser hakkında Yakût Hamevî ayrıca Kıfî, Suyûtî, Hâcî Halîfe ve Brokelman bahsetmiş, Kâtip Çelebi (ö. 1067/1657) *Keşfu'z-zunun*'da: alanında ilk ve önemli eserlerden biri olduğunu belirtmiştir.²⁵ Adı geçen eserin Süyûtî tarafından yapılan *el-Vesâ'il ilâ ma'rifeti'l-Evâ'il* adlı muhtasarı Kahire'de (1401/1980) tarihinde basılmıştır.

9- *er-Risâletu'l-mâsse fî mâ lem yuzbaţ mine'l-Ĥamâse*. Askerî'nin, Ebû Temmâm'ın *el-Hamâse* adlı eserindeki hatalı beyitleri inceleyerek doğrusunu belirttiği bu risale Mısırdâ, Dâru'l-kutubi'l-Mısıriye tarafından basılmıştır.²⁶

10- *Kitâbu'l-kuremâ'*. Cömertlikleriyle meşhur olmuş kimseleri konu edinen bu risale Kahire'de, (1326/1908) tarihinde neşredilmiştir. Brockelmann bu eserin yine Kahire'de 1353 yılında *Fazlu'l-atâ ale'l-usr* adıyla basıldığını söylemektedir.²⁷

11- *el-Mu'cem fî bakıyyeti'l-eşyâ'*. Bu risale (1915) tarihinde Berlin, İbrahim el-Ebyârî ve Abdülhafite Şelebî tarafından (1934) tarihinde Kahire'de basılmıştır.²⁸

²⁰ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

²¹ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

²² Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 28: 296, 512.

²³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 28: 296, 512.

²⁴ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

²⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, 28: 296, 512.

²⁶ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

²⁷ Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl b. Said b. Yahyâ b. Mehrân el-Askerî (h.395), *Cemheretu'l-emşâl*, thk. Muhammed Ebû Fadl İbrahim-Abdulmecid Katâmiş (Beyrut: el Mektebetu'l-Asriyye, 2003), 1: 9.

²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 9.

12- *Kitâbu't-Telhîş fi'l-luğa*. Hamevî, Kıfî, Brokelmann ve Keşfi'z-Zunun'da zikredilen bu eserin bir bölümü astronomi ve coğrafya ile ilgili olup, Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yazması iki cilt kitap halinde (1969) tarihinde Dımaşk'ta yayımlanmıştır²⁹

13- *Risâle fi'l- 'uzle ve'l-isti'nâs bi'l-vaħde*. Suyûtî bu eseri zikretmiştir.³⁰

14- *el-Meħâsin fi tefsîri'l-Ķur'ân*. Kaynaklarda beş cilt olduğu söylenen bu tefsir günümüze kadar gelmemiştir.³¹

15- *Risâle fi't-tafzîl beyne belâğateyi'l- 'Arab ve'l- 'Acem*. Bu risale İstanbul'da basılmıştır (1302).³²

16- *Kitâbu'l-ħaş' alâ talebi'l- 'ilm*. Muhtelif âlimlerin ilim yolunda katlandıkları çilelerle ilim öğrenme metotlarından bahseden bu risalenin yazılı bir nushası Dâru'l-kutubi'l-Mısriyye edebi eserler serisi 22 numarada kayıtlıdır. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazmaları bulunmaktadır.³³

17- *Şerhu'l-Ĥamâse*. Ebû Hilâl'in kendisi bu kitâbını *Cemheretu'l-emşâl*'inde, ayrıca Hamevî, Suyûtî ve Katib Çelebi eserlerinde bu kitabı zikretmişlerdir.³⁴

18- *Kitâb Ma'ħtekeme bihi'l-ħulefâ' ile'l-ħudât*. Yakut, Suyûtî, Keşfi'z-Zunun sahibi ve Brokelmann Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir yazması bulun bu kitaptan bahsetmiştir.³⁵

19- *Risâle mine'l-edebiyât ve'l-aħlâk*. Bu eserin de Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir yazması bulunmaktadır.³⁶

20- *Şerhu'l-Faşîħ*. Ebû Hilâl *Cemheretu'l-emşâl*'inde bu kitabını zikreder.³⁷

21- *el-'Umde*. Yâkût el-Hamevî yazara ait bu kitabının varlığından bahsetmektedir.³⁸

22- *Kitâbu mâ telħanu fihi'l-ħâşşa*. Yâkûtu'l-Hamevî, Suyûtî ve *Keşfi'z-Zunun*

²⁹ Suyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuħât*, 1: 506.

³⁰ Suyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuħât*, 1: 506.

³¹ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

³² Durmuş, İsmail, "Mesel", *DİA*, 29: 293.

³³ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

³⁴ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

³⁵ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

³⁶ Ahmet Turan Arslan, "Mesel", *DİA*, 3: 489, 490.

³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 9.

³⁸ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

sahibi bu kitabı zikretmektedir.³⁹

23- *Mecmu'atu'r-resâili'l-Askerî*. Brockelmann bu eseri zikretmetedir.⁴⁰

24- *Nevâdiru'l-vâhid ve'l-cem'*. Hamevî ve Suyûtî, bu isimle, *Keşfi'z-Zunun* sahibi Katib Çelebi ise hem *en-Nevâdiru'l-mufîde*, hem *Kitâbu'l-Vahidi ve'l-Cem* adıyla bahsetmiştir.⁴¹

25- *Şerhu Dîvâni Ebî Miḥcen es-Şekâfi*. Bu eser Selâhaddin el-Muneccid tarafından neşredilmiştir.⁴²

26- *el-Mu'rib'ani'l-Mağrib*, Brokelmann bu kitaptan bahsetmiştir.⁴³

27- **Cemheretu'l-emşâl**. Ebû Hilâl el Askerî'nin en fazla ün yapan ve Arap edebiyatının temel kaynaklarından olan bu kitap, Cahiliye ve İslam dönemlerine ait meselleri bünyesinde bulundurmaktadır. Eserde geçen mesellerin bazıları Kur'an-ı Kerim ve Hadis'i Şeriflerin lafızlarından mülhem ifadeler olduğu gibi çok sayıda meselde sahabe gibi kıymetli insanlara ait olduğu araştırmalarımız esnasında tespit edilmiştir. Askerî filozofların ve edebiyatçıların mesel ve edebi ifadelerinden ve şairlerin şiirlerinden kaynak olarak istifade etmiştir. Bu şekilde farklı kişi ve kaynaklardan yararlanmasının daha çok eğitici ve bilgilendirici olacağını, aksi halde eserin okuyucuya bıkkınlık vereceği aşikârdır. Askerî, eserinin faydalı olması için başta dört halife, sahabe, tâbiin olmak üzere diğer İslam ve cahiliye ileri gelenlerinden; Züheyr b. Ebî Sulma, İmruu'l-kays, Mutenebbî, Kus b. Sâide ve İran bilginlerinin de sözlerinden istifade etmiştir. Araştırmamızın başlığı ile alakalı incelediğimiz mesellerin doksan küsur adedi Arap şairlerin şiirlerinden alınmıştır. *Cemheretu'l-emşâl*, atasözlerini en güzel ve alfabetik şekilde şerh eden eserdir. Askerî, Hamza b. Hasan el-İsbahânî'nin (h.350) *Cemhere*'sinden sonra, Arap Emsâlerini alfabetik yazan ikinci isimdir. Ancak kapsam ve içerik olarak ilk eserdir. Zira Askerî efâlu min dışındaki meselleri de eserine almıştır. Askerî, Hamza el-İsbahânî'nin Kahire'de el yazması (hat) bulunan "Emsâl" adlı esrinden istifade ettiğini⁴⁴ ve orada geçen bazı meselleri aldığını bizzat kendisi söylemiştir.⁴⁵ Bunu yapmaktaki amacı araştırmacının

³⁹ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2: 196.

⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 9.

⁴¹ Suyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât*, 1: 506.

⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 9.

⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 9.

⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 10.

⁴⁵ Cevvad Ali (h.1408), *el-Mufaşşâl fi Tarihi'l-'arab ve'l-İslâm*, (Daru's-Sekâfi 4. Baskı, 2001), 15: 360.

arzuladığı atasözüne çabucak ulaşmasıdır. Ayrıca adı geçen eserinde pek çok meselin mevradini (meselin oluşumuna kaynak olan ilk ifade) ve madribini (aynı ifadenin tekrar kullanımı) zikretmiş, geçen yabancı kelimelerin anlamlarını vererek faydalı bir şerhini yapmıştır. Alfabedeki harf sayısına bağlı olarak kitabını 29 babdan oluşturmuş, anonim olan atasözlerinin ardından “Efâlu min keza” ifadelerine yer vermiştir. Kitap bin doksan beş dolayında efâlu min kalıbı dışında kalan mesel ihtiva etmektedir. Askerî eserine sağlıklı olmayan muvelled meselleri almadığını belirtmiş, mesellerin bir kısmını alfabetik sıraya koymadan sıradaki meseli izah ederken şerhinde Arapça “mim” (م) harfi ile onun mesel olduğuna işaret etmiştir. Bu eserin ilk nüshası Hindistan’ın Bombay şehrinde (h.1307) ve Kahire’de Matbaatu’l- Hayriye etrafından (h.1310, m.1892) basılmıştır, her iki baskıda da çokça hata ve eksiklikler bulunmaktadır. Hatta bazen bu eksiklik bir babın tamamını kapsayacak durumdadır. Örneğin: Hint nüshasından Hâ (ح) harfi tamamen düşürülmüştür.

Daha sonra Muhammed Ebu’l-Fazl İbrâhîm ve Abdulmecid Katâmîş tarafından, İstanbul’da (h.585) tarihinde basılan ve Köprülü kütüphanesinde bulunan baskısı ile San’a’da Emirel-Müslim’in Nâsır ez-Zeydî için (h.792) tarihinde Dâru’l-kutubi’l- Mısıriyye tarafından basılan baskısı dikkate alınarak tahkik edilmiş ve sonuna fihrist eklenerek Kahire’de (1384/1964) yayımlanmıştır.

1.4. Cemheretu’l-emşâl’in Nüshaları

Araştırmamız esnasında yararlandığımız matbu Cemheretu’l-emşâl’in tahkikini yapan Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim ve Abdu’l-mecid Kattamîş eserin iki önemli yazma nüshasının bulunduğu bahsetmiştir. Birincisi; İstanbul Köprülü kütüphanesinde 1233 No. da kayıtlı gerçekten güzel nüshadır. Bu nüshada müellifin mesellerini istişhad ettiği şiirler ve diğer nüshalarda bulunmayan fazlalıklar bulunmaktadır. Bu nüsha tamamen harekeli, açık ve okunaklı nesih hattıyla yazılmıştır. Sayfaların kenarlarında garip kelimeleri ve şiirlerin beyitlerini açıklayan ve şahısların hayatlarını anlatan açıklamalar yer almaktadır. Kitap 208 varaktan oluşmaktadır. Her sayfasında yaklaşık olarak 22 satır ve her satırında 14 kelime bulunmaktadır. Kapak sayfasında; “*Cemheretu’l-emşâl*, şeyh edip Ebu Hilâl el Askerî’nin eseri” ve “Berzâz ismiyle meşhur Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el Muhaddis’e aittir yazısı ile sayfanın sonunda, h. 585 senesinin aylarında yazıldı” yazısı

yer almaktadır. Muhakkikler, bu nüshayı asıl nüsha olarak belirlemişlerdir.⁴⁶

İkinci nüsha; (Hazainiyye) nüshası olup, Mısır Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye adlı kitabevinde edebi eserler bölümünde 22 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Muhakkikler, bu nüshayı Ş: (ص) işaretiyle simgelemişlerdir. Kapak sayfasının başında “Peygamberimiz (sav)’in kızı Fatıma (ra)’nın oğlu Hz. Hasanın torunlarından Emir Mevlana’ya yazılmıştır.” ibaresiyle birlikte sayfanın sonunda; “San’â’nın koruyucularından (bekçi) Said’in köşkünde, h.792 senesinin başında Muharrem ayının sonunda tamamlandı. Hamd eşi ve benzeri olmayan Allah’a, Salâtu selam Peygamberimiz (sav)’e ve Aline olsun.” yazısı bulunmaktadır.

Bu nüsha, nesih hattı ve büyük punto ile yazılmış olup bazı yerleri harekelidir. Eser 218 varaktan müteşekkil olup, her sayfasında 22 satır, her satırında takriben 10 kelime bulunmaktadır.

Bu iki önemli nüshanın dışında iki nüshadan daha bahsedilmektedir. Hindistan nüshası, h.1307 senesinde taş baskı olup, H:(*) işaretiyle simgelenmiştir.

Matbaatu'l-Hayriye de basılan nüshanın hangi asıldan alındığı bilinmemekle beraber, San’a da ki Hazainiye nüshasından yazıldığı söylenmektedir.

Muhakkikler araştırmalarının sonunda en eski, güvenilir ve doğru nüshanın Köprülü nüshası olduğunu, bunun için bu nüshaya asıl nüsha adını verdiklerini ifade etmişlerdir.⁴⁷

⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 10,11.

⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 12.

BİRİNCİ BÖLÜM

MESELLERİN İNCELENMESİ

1. Meselin Tarifi

Yeryüzünde yaşayan tüm dillerde kullanılan mesel, Türkçe’de; atasözü, vecize, kıssa veya deyim ile ifade edilirken, İbranice’de “maşal”, Asurice de “meselu”, Aramice de “matla”, Habeşçe de “mesel”, Akatça da “meslum” ismiyle ifade edilmiştir.⁴⁸ Kelimenin türevlerine bakıldığında tüm dillerde bir şeyi bir şeye benzetmek anlamında kullanıldığı görülmektedir.⁴⁹ Müsteşriklerden Beluh, mesel kelimesinin İbraniceden Arapçaya geçtiğini söylemektedir.⁵⁰ Sözlüklerde; “mesel”; en genel anlamıyla denk ve benzer demektir. Ancak İbn Berrî denk ve benzer arasında fark bulunduğunu ifade etmiştir. Ona göre, denk demenin birbirinden ne az ne de çok olmaksızın miktarda eşit olmayı, benzer demenin ise; “Şu şunun gibidir” örneğinde olduğu gibi aynı olan şeylerde söz konusu olan şekilde görüş belirtmektedir.⁵¹

(ل - ث - م) harflerinden oluşan ’ (الْمَثَلُ) ’ (الْمَثَلُ) kelimesi Arap dil biliminde denk ve benzer anlamlarında kullanılır genellikle; “İki şeyi birbirine benzetmek, hayali ve soyut manaları somut hale getirmek” manalarına haizdirler.⁵² Kur’an-ı kerimde de iki şeyi birbirine benzetmek anlamında (... ليس كمثله شيء...) “Onun benzeri olan hiçbir şey yoktur.”⁵³ Bunun yanından başka manalara da geldiği hakkında lügat kitaplarında yer verilmiştir; vasıf manasında: (... ذلك مثلهم في التوراة...)

⁴⁸ Rudolf Sellheim, (1928), *Kitab’l-emşâlu’l- ‘Arabiyeti’l-kadime ma’a i’tinâ in hâsin bi kitabi’l-emşâl li Ebî ‘Ubeyd*, trc. Ramazan Abduttevvâb, nşr. (Beyrut, Dâru’l-Emâne, 1971), 23.

⁴⁹ Sellheim, *Kitab’l-emşâlu’l- ‘Arabiyeti’l-kadime ma’a i’tinâ in hâsin bi kitabi’l-emşâl li Ebî ‘Ubeyd*, 24.

⁵⁰ Sellheim, *Kitab’l-emşâlu’l- ‘Arabiyeti’l-kadime ma’a i’tinâ in hâsin bi kitabi’l-emşâl li Ebî ‘Ubeyd*, 22.

⁵¹ Ebu’l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Manzur, (h.711), “Mesel”, *Lisânu’l- ‘Arab*, (Beyrut: nşr. Dâru Sâdr1414), 11: 610

⁵² Manzur, “Mesel”, *Lisânu’l- ‘Arab*, 11: 610; Yakup Kızılkaya, “Arap Dilinde Meselin Darbı” Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42, (Erzurum: 2014), 282.

⁵³ eş-Şûrâ, 42/11

⁵⁴ “İşte bu, onların Tevrat’ta anlatılan vasıflarıdır.” İbret manasında: فَجَعَلْنَاهُمْ سَأْفَاءً (وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ) “Onları, sonradan gelecek inkârculara ibret alacak bir geçmiş kıldık”⁵⁵ nişan, alamet, örnek anlamında (وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ) “Ve İsrail oğullarına örnek kıldığımız bir kuldur.”⁵⁶ gibi.

Terim olarak mesel: Atalardan gelen ve onların yüzyıllar içindeki gözlem ve deneyimlerinden oluşan, dilden dile aktarılırken değişmez kalıp ve özlü sözlerle öğüt ve hüküm içerecek biçimde yansıtılan, anlamı beğenilerek nesilden nesile ulaştırılan, çoğunlukla ikinci durumu (madrib) birinci durumuna (mevid) benzeyen halleri açıklamak ve örneklemek amacıyla kullanılan anonim mahiyetteki ifadelerin genel adıdır.⁵⁷

Ancak meseller edebiyatta başka adlar ile de isimlendirilmektedir. Bunlar içinde hikmet, vecize, deyim, kelâm-ı kibar, tağlib tesniyesi, mübennâ, mükennâ, “ef” alü min, atasözü ve darb-ı mesel adları en yaygın olanlarıdır.⁵⁸

Diğer bir tarife göre mesel; “Halk arasında kabul görüp yayılmış, teşbihe dayalı, hikmetli sözdür.”⁵⁹

1.1. Meselin En Belirgin Özellikleri

Mesellerin lafzları genellikle veciz, Anlamları doğrudur. Mesellerin çoğu zaman ilk söyleyeni bilinmez yani anonim olma özelliği taşırlar. İnsanlar arasında oldukça yaygın bir kullanım özelliği taşımaktadırlar. Lafız ve irapları genellikle değiştirilmeden kullanılmaktadırlar.

İki olay arasında kıyasa imkân vermesi ve aralarında hüsnü teşbihin (Teşbih güzelliği) olması gerekmektedir. Mesellerde kinaye yollu anlatım oldukça yaygın şekilde görülmektedir.

⁵⁴ el-Fetih, 48; 29.

⁵⁵ ez-Zuhruf, 43: 56.

⁵⁶ ez-Zuhruf, 43: 59.

⁵⁷ Mufaddal b. Muhammed b. Ya’lâ ed-Dabbî (h.168), *Kitâbu’l-Emsâl*, thk. İhsan Abbas, (Beyrut: Dâru’r-Raidi’l-Arabî, 1981), 1: 7; İsmail Durmuş, “Mesel” DİA, 29: 293.

⁵⁸ Askerî, *Cemheretu’l-emsâl*, 1: 7; İsmail Durmuş, “Mesel” DİA, 29: 293.

⁵⁹ Veysel Güllüce, “Kâmin Mesellerin Değerlendirilmesi” Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 25, (Erzurum: 2014), 96.

Meseller folklorik olma özelliğini üzerlerinde taşıdıkları gibi, hem ibret verici hem de iğneleyici olabilmektedirler.⁶⁰

Bu saydığımız özelliklerine rağmen meseller pek çok özelliği benzerlik gösteren hikmetten ayrılmaktadır. Ancak çoğu zaman bu terim birbirinin yerine kullanılabilir kadar karışıklığa sebebiyet vermektedir. Burada bu farklılığı ele almanın faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız.

1.2. Hikmet

Sözlükte; (ح - ك - م) harflerinden oluşan **حکم** fiilinin mastarı olup, yargıda bulunmak, gemlemek, engellemek, menetmek ve sağlam yapmak anlamlarına gelmektedir. Bu kelime Kur'an'da "Hüküm ancak Allah'ındır. O, hükmedenlerin en iyisi olarak gerçeği anlatır."⁶¹ Ayetinde yargılamak anlamında kullanılmıştır. Zalimin zulmüne engel olduğu için yargıça hâkim denildiği gibi; hayvanın yönünü çevirmeye yaradığından dolayı gema de hikmet denilmiştir.⁶² Hikmet "Daha çocukken ona hikmet verdik"⁶³ ayetinde ise ilim anlamında kullanılmıştır.

Terim olarak hikmet; "Hakka uygun, doğruluğu herkes tarafından kabul görmüş özlü söz"⁶⁴, meşhur bilge ve filozof Eksem b. Seyfi ise; "Çirkin davranışlara üstün gelen söz ve takdire şayan söze üstün gelen fiildir."⁶⁵, Seyyid Şerif Curcânî ise: "İnsanın gücü nispetinde varlıkların mahiyet gerçeğini bilmesidir"⁶⁶ şeklinde tarif etmiştir.

Hikmet Kur'an'da "Doğru bilgi" ve "Sünnet" anlamlarına gelecek şekilde de kullanılmaktadır. Örneğin; "Onlara kitap ve hikmeti öğretir"⁶⁷, ve "Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et"⁶⁸ ve "Hikmeti dilediğine verir; kime hikmet verilmişse ona çok hayır verilmiş demektir; ancak akıl sahipleri düşünürler"⁶⁹

⁶⁰ Kâsîmî Kâhine, "Muntelekatu meseli's-şabiyy", Ahmet emin- Zehra Özli, *Arap edebiyatında meseller*, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14/26 (2012): 1.

⁶¹ el-Enam, 6: 57.

⁶² İbn Manzur, "Hikmet", *Lisânu'l- Arab*, 4: 369.

⁶³ Meryem, 1: 12.

⁶⁴ Tacettin Uzun. "Arap dilinde Meseller" (Atasözleri), Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5, (Ocak-Haziran 2003), 157.

⁶⁵ Seyyid İsmâîl Huseyni ecdad, *Mekanetu'l-emşâl fil edebi'l- Arabî*, 3/9 (h.1390), 32.

⁶⁶ İlhan Kutluer, "Hikmet", *DİA*, 17: 518, 519.

⁶⁷ el-Bakara, 2, 129.

⁶⁸ en-Nahl, 16, 125.

⁶⁹ el-Bakara, 2, 269.

ayetlerinde “Doğru bilgi” ve “Sünnet” anlamında kullanılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Hikmet kelimesi, on yerde “Kitap” kelimesiyle birlikte olmak üzere, yirmi yerde geçmektedir. Buna ilaveten üç yerde “mülk” birer defada mev’iza, âyet ve hayır kelimeleriyle birlikte yer almaktadır.⁷⁰

Hikmet kelimesi, hadislerde de Kur’an’da kullanılan anlamlarına benzer şekilde kullanılmıştır. Örneğin; “Hikmet, müminin yitiğidir, onu bulduğu yerde alır”⁷¹ ve İbn Abbas hakkında Peygamberimiz’in (sav); “Allah’ım! Ona hikmeti ve kitabın tevlini öğret”⁷² hadislerinde “ilim” manasında kullanılmıştır.

1.3. Mesel ile Hikmet Arasındaki Fark

Arapça mesel üzerine yazılmış kaynak kitapların çoğu, meselle hikmet arasında bir ayrıma gitmemişlerdir. Bu iki kavramın özelliğini taşıyan ifadeler neredeyse araları ayırt edilemeyecek şekilde karmaşık bir vaziyet almışlardır. Aralarındaki farkı izah etmek için birkaç örnek verecek olursak; hikmet için, رَبِّ قَوْلٍ أَشَدُّ مِنْ صَوْلِ “Bazı sözler saldırmaktan daha etkilidir”⁷³, إِنَّ الْكُذُوبَ قَدْ يُصَدِّقُ “Yalancı da bazen doğru söyler”⁷⁴ sözleri anlam olarak doğru ve kesin bir bilgi ifade etmektedir. Oysa لَا فِي الْعَبِيرِ “Aralarında savaştıkları üzere sözleştiler”⁷⁵ sözleri böyle doğru ve kesin bir bilgi özelliği taşımamaktadır.

Bu örneklerden sonra mesel ile hikmet arasındaki farklar şöyle sıralanabilir:

- Meselde madribin mevrudine benzemesi gerekmektedir. Hikmette bu benzerlik aranmaz ve sadece mananın hakikate uygun olması istenir.
- Mesel kısa ve özlü ifadelerden oluştuğu halde hikmet, uzun ifadeler içerebilir.

⁷⁰ İlhan Kutluer, “Hikmet”, DİA, 17: 518, 519.

⁷¹ Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, (ö. 279/892), *Süneni't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, 2. Baskı, (Mısır: Şirketu Mustafa Bâbi'l-Halebî, 1975), 5: 52; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce el-Kazvîni, *Süneni ibn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkakî, nşr. (Beyrut: Dâru İhyâi Kutubi'l-rabiyye), 1: 58.

⁷² İbn Mâce, *Süneni ibn Mâce*, 1: 58.

⁷³ Askerî (h.395), *Cemheretu'l-Emşâl*, 1: 402.

⁷⁴ Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm el-Meydânî (h.518), *Mecme'u'l-emşâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, (Beyrut: Dâru'l-Marife) 1: 17.

⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-Emşâl*, 2: 307

- Mesel iki olay arasında daha önce vuku bulmuş bir olayı kıyasen hüccet olarak hedef edinirken, hikmet uyarı ve Öğüt'ü amaç edinir.
- Mesele sosyal konumu ve kültürel seviyesi ne olursa olsun herkes kaynaklık ederken, hikmete ancak Peygamber, bilge, filozof vb. kişiler kaynaklık edebilir.⁷⁶ Arap edebiyatında Lukman b. Âd, Kus b. Sâide, Mecaşi b. Dârim gibi kimseler üstün akıl, derin fikir, doğru görüş ve engin hayat tecrübesine sahip hikmetli söz söylemiş olan hükemadan bazılarıdır.⁷⁷
- Mesel yaşanmış bir olay ve tecrübeyi esas alırken, hikmet ise, yaşanmış tecrübeye dayanan ahlaki davranışları benimseyebilir.⁷⁸
- Meselde aranan iğneleyici olma özelliği, hikmette aranmayabilir.
- Meselin anonim olarak topluma mal olması gerekir, oysa hikmette böyle bir şart aranmaz.

Yukarıda sıraladığımız özellikler mesel ile hikmet arasındaki farkları ortaya koymasına rağmen hangisinin daha geniş kapsamlı olduğu ve birbirlerine dönüşüp dönüşmeyeceği hakkında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Nitekim bazıları; her meselin hikmet olduğunu ancak her hikmetin mesel olmadığını iddia ederek, hikmetin daha kapsamlı olduğu,⁷⁹ kimileri de mesel ve hikmetin köken ve içerik olarak farklı şeyler olduğunu ancak gayelerinin bir olduğu görüşünde birleşmişlerdir. Bu bağlamda, bilge kişinin söylemesiyle mesel; hikmete, hikmetli söz de halk arasında yaygınlaşarak mesele dönüşebilir.⁸⁰ *Cemheretu'l-emşâl* adlı eserini incelediğimiz Ebu Hilâl el-Askerî ise; her yaygın kullanılan hikmeti mesel kabul etmiştir.⁸¹

⁷⁶ Abdu'l-mecid Katâmiş, *el Emşâlu'l-'Arabiyye dirasetun tarihiyetun tahtiliiyah*, (Dmeşk: Daru'l-fikir, 1988), 12.

⁷⁷ Abidin, *Kitab'l-emşâlu fi nesri'l-'Arabiyyi'l-kadim ma'a mukarenetihâ bi nezairiha*, (İskenderiye: Daru'l Marifeti'l-Camiyye, 1989), 2: 18.

⁷⁸ Muhammed Tevfik Ebu Alî, *Kitab'l-emşâlu'l-'Arabiyye fi'l-Asri'l-Cahili*, (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1988), 34,35.

⁷⁹ Abidin, *el Emşâlu fi nesri'l-'Arabiyyil kadim ma'a Mukarenetihâ bi Nezairiha*, 8

⁸⁰ Ebu Alî, *el Emşâlu'l-'Arabiyye fi'l-Asri'l-cahili*, 49.

⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 16.

2. Mesel Çeşitleri

2.1. Ortaya Çıktıkları Dönemlere Göre Meseller

Ait oldukları dönem/zaman bakımından meseller dörde ayrılmaktadır.

2.1.1. Kadim Meseller

Bilinen en eski Arap meselleridir. İslam'dan önceki dönemden (Cahiliye) başlayıp Abbasi Devletinin başlangıcına kadar devam etmektedir. Cahiliye döneminin sonlarına doğru bazı meseller kayıtlara geçmiştir. Bu dönemin şairleri mesellere önem vermiş ve şiirlerinde okumuşlardır.⁸²

Kadim meseller sözlü ve yazılı meseller diye ikiye ayrılır. Halk meselleri olarak da bilinen sözlü meseller; asil Arapların yaşadığı çevrede bazı şahıs ve yaşamış oldukları olayları konu edinmişlerdir.

Ayrıca sözlü meseller, doğu ve batı meselleri diye ikiye ayrılmaktadır. Doğu meselleri daha çok doğudaki belirgin durum ve olayları konu alırken, batı meselleri, Hicaz ve Yemen'den kaynaklanmış meselleri ihtiva etmektedir. Ancak bunları birbirinden ayırmak oldukça zordur.⁸³ Kadim meseller lügat âlimlerinin hicri ikinci ve üçüncü, miladi sekiz ve dokuzuncu asırda cemettikleri meselleri kapsamaktadır.⁸⁴ Yazılı meseller ise Semavî Kitaplar' da ve yazılı İslami kaynaklarda zikredilen ifadeleri ihtiva etmektedir. Bu ifadeler görüş, düşünce ve sanatsal bir oluş ihtiva etmekte, insanı ilgilendiren kaide ve kuralları ciddi bir şekilde dile getirdiklerinden dolayı tüm toplumlarda müşterek manalarda kullanılmaktadır.⁸⁵

2.1.2. Cedid veya Muvelled Meseller

Hicri dördüncü, miladi onuncu asırdan itibaren toplanan meselleri ihtiva etmektedir. Meydanî; "*Mecma'u'l-emşâl*" adlı eserinde her faslın sonunda bunlara özel yer vermiştir.⁸⁶ Lafızları basit manaları kolay, karşılıklı soru ve cevaptan oluşan bu

⁸² Sellheim, *el Emşâlu'l- 'arabiyeti'l-ğadime ma'a i'tinâ in hâsin bi kitabi'l Emşâl li Ebî 'Ubeyd*, 44.

⁸³ Abidin, *el Emşâlu fi nesri'l- 'Arabiyyil l'ğadim ma'a Mukarenetihâ bi Nezairiha*, 38, 53, 55, 56, 63, 64, 65, 68.

⁸⁴ Afif Abdurrahmân, (1937), *Kitab'l-emşâlu'l- 'Arabiyyeti'l-kadime fi "el Mecelleti'l- 'Arabiyeti li'l- 'ulumi'l-insaniyye"* 10, (Kuvvet: 1983), 17.

⁸⁵ Abdullah Abdu'l-Cebbâr Muhammed Abdu'l-Munim Haffâcî, *Kıssatu'l-edebi fi'l-Hicazî fi 'Asri'l-cahilî*, (Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1980), 265,266.

⁸⁶ Sellheim, *el Emşâlu'l- 'arabiyeti'l-ğadime ma'a i'tinâ in hâsin bi kitabi'l Emşâl li Ebî 'Ubeyd*, 43; Ebu Ali, *el Emşâlu'l- 'Arabiyye fi'l-Asri'l-Cahili*, 43.

3.3. Büyük Bir Olaydan Kaynaklanan Meseller:

Arap meselleri bazen tarihlerinde yapılmış savaşlardan kaynaklanmaktadır. Cahiliye dönemi savaşlarından Dâis ve Ğabra'nın haberleriyle ilgili olan meseller gibi.

3.4. Bir Hikmetten Kaynaklanan Meseller:

رَأَيْتُ الْمَنَايَا حَبَطَ عَشْوَاءَ مَنْ نُصِبَ ثَمْنُهُ وَمَنْ نُحْطِيءُ يُعَمَّرُ فَيَهْرَمُ

“Ölümün körü körüne gezdiğini gördüm, Denk geldiğini öldürüyor, denk gelmediği uzun yaşar ve yaşlanır”⁹⁴

Bu beyit mana olarak hikmet özelliği taşımaktadır. Ancak mesel olarak kullanılmıştır.

3.5. Şiirden Kaynaklanan Meseller:

Şiirden kaynaklanan meseller; bazen bir beytin tamamı, bir mısrası veya mısranın bir bölümü olmaktadır. Bazen de bir beyitte birden fazla meselin bulunduğu görülmektedir. Ancak mısranın bir bölümünden oluşan meseller vezinli olmaktan çıkar sair olan mesele dönüşürler. Züheyr b. Ebû Sulma (ö:609), Ebû Atâhiyye (ö:210), Ebu Tayyib (ö:354), Ebû'l-Alâ el Marrî (ö:449), Ahmet Şevkî (ö:1868) şiirlerinde mesellere çokça yer veren şairlerdir.⁹⁵ Ebu'l-Esved ed-Duelî'nin (ö:69)

لَا تَنْتَهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمَ

“Benzerini kendin yapıp durduğun bir davranıştan başkasını menetme; böyle yapman senin için büyük bir ayıptır”⁹⁶

Ve Lebîd b. Rebîa'nın (ö:40/660) her bir mısraı ayrı birer mesel olan,

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ وَكُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ

“Dikkat et! Allah'ın haricinde her şey bâtuldur; her nimet de hiç şüphesiz yok olmaya mahkûmdur.”⁹⁷

Beyitleri gibi. Şairlerin bu meselleri kendileri mi? üretti yoksa var olan mesellerden mi? mısralarına döktükleri kesin bilinmemektedir.

⁹⁴ Ebû Zeyd Muhammed b. Ebî'l-Hattâb el Kureşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye,1992), 148.

⁹⁵ Muhammed İsmâîl Sîni, Nâsif Mustafâ Abdulazîz, Mustafa Ahmed Suleymân, *Mu'cemu'l-emşâli'l-'Arabiyye*, (Beyrut: mektebetu Lubnan, 1992), 16

⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 232.

⁹⁷ Ebû Omer Şehâbu'd-din el-Endelusî (h.328), *el-'İkdu'l-Ferîd*, (Beyrut: nşr. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1404), 6: 122;

3.6. Kur'an ve Hadisten Kaynaklanan Meseller:

İlk Arapça kitap olma özelliği taşıyan öğüt almak için Kur'an ile hadisten kaynaklanan meseller oldukça fazladır. Kur'an'ı Kerim şu ayetler ile bu amacı teyit etmiştir; “Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller verir.”⁹⁸, “And olsun ki biz, öğüt alsınlar diye, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali verdik.”⁹⁹ “Bu misalleri, insanlar düşünsünler diye veriyoruz.”¹⁰⁰

O her Arapça öğrenmek isteyeninin başvurduğu, mesellerle bilinmeyenleri izah eden, ayırtıran ve gerçekleri açığa çıkaran kitaptır.¹⁰¹ Kur'an mesellerinden bazıları şunlardır:

{ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ } “Doğrusu Rabbin hep gözetlemektedir”¹⁰².

{ ... أَقْرَبُ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ } “Şah damarından daha yakın”¹⁰³.

Kur'an'da çokça mevcut olduğu gibi, ibret almak için Hadis'i Şeriflerden kaynaklanan çok sayıda mesel vardır. Örneğin: (إِيَّاكُمْ وَخَضِرَاءَ الدَّمَنِ) “çöplüklerde biten yeşillikten sakının”¹⁰⁴, (الَّتَائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ) “Günahtan tövbe eden günah işlememiş gibidir”¹⁰⁵.

4. İstilahi Yapılarına Göre Meseller:

4.1. Mucez (Veciz) veya Sâir Meseller:

Lafzının geçmesiyle hemen zihinde oluşan mesellerdir. İnsanlar arasında yaygın hükmü kapsarlar. النساء حبائل، “Hatadan dönmek övgüye şayandır.”¹⁰⁶, العود أحمد، “Kadınlar şeytanın tuzaklarıdır”¹⁰⁷ İbn Mesud (ra)'a tarafından örfü anlamda kullanılmış bir meseldir.

⁹⁸ İbrâhim, 14: 25.

⁹⁹ ez-Zumer, 39: 27.

¹⁰⁰ el-Hasr, 59: 21.

¹⁰¹ Muhammed İsmâil Sînî, Nâsîf Mustafâ Abdulazîz, Mustafa Ahmed Suleymân, *Mu'cemu'l-emşâlil-'A rabiyye*, 15

¹⁰² el-Fecr, 89: 14

¹⁰³ el-Kaf, 50: 16

¹⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 23.

¹⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 236.

¹⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 37.

¹⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 238.

Efalu min (افعل من) vezninde gelen ve teşbihte mübalağaya delalet eden meseller de bu bölüme girmektedir.¹⁰⁸ Örneğin; (أَجُودُ مِنْ حَاتِمٍ) “Hâtimden daha cömert”¹⁰⁹ gibi.

4.2. Kıyasî Meseller:

Bu meseller ayrıntılı tavsif etmek veya herhangi bir durumu açıklamayı hedef edinen kıssalardan oluşmaktadır. Bu çeşit meseller kadim Arap mesellerinde yok gibidir. Bunlar daha çok Kur’an’ı kerim ve hadislerde bulunmaktadır. Daha sonra İslam âlimleri Kur’an ve hadis mesellerine benzer meseller oluşturmuşlardır.¹¹⁰ Bu tür meseller iki neviden oluşmaktadır. Birincisi insanları tedip etmek, olayları izah etmek ve teşbih etmek amacıyla, Örneğin; *أُولَئِكَ الَّذِينَ اسْتَرَوْا الصَّلَاةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبَحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ/ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ* “İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır. Onların durumu, (geceleyin) ateş yakan kimsenin durumuna benzer: Ateş tam çevresini aydınlattığı sırada Allah ışıklarını yok ediverir de onları göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakır”¹¹¹ ayetlerinde olduğu gibi.

İkincisi Allah’ın melekût ve mahlûkatını insanların gözünde somut konuma getirmek için, Örneğin; *إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا ۗ أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ* “Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hâli gibidir ki, insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün ziynet ve güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada, geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) geliverir de, bunları, sanki

¹⁰⁸ Abdulmecid Katâmiş, *el Emsâlu'l-'Arabiyye dirasetun tarihiyyetun tahtililiyyeh*, (Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, 1988), 29.

¹⁰⁹ Meydânî, *Mecme'u'l-Emsâl*, 1: 182.

¹¹⁰ Katâmiş, *el Emsâlu'l-'Arabiyye dirasetun tarihiyyetun tahtililiyyeh*, 30.

¹¹¹ el-Bakara, 2:16,17.

dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için, ayetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz”¹¹² ayetinde olduğu gibi.

Bu meseller veciz mesellere göre daha uzun olup, işaret etmekle ve özetini vermekle yetinmez, kıssayı bütünüyle ifade etmektedirler.¹¹³

4.3. Hurafi Meseller:

Menşei; bedevi yaşam çevresi olup Arapların veciz sözlerle hayvanların dilinden veya gerçekleşmemiş bir olay dolayısıyla icra ettikleri mesellerdir. Arap dil bilimcileri bunlara Arapların uydurmaları demektedirler. Arap edebiyatı şiir ve nesirlerinde oldukça fazla görülmektedir. Örneğin; كَطَالِبِ الْقُرْنِ جَدَعَتْ أُذُنَهُ “Boynuz isterken kulağından olan” أَكَلْتُ يَوْمَ أَكَلِ النَّوْرُ الْأَسْوَدُ “Ben siyah (aslan tarafından) öküz yenildiği zaman yenildim” meselleri gibi. Bu meseller sembolik edebiyat türlerinden kabul edilmektedir. Yazar olayları ve diyalogları hayvanlar ve cansız varlıklar üzerinden icra etmektedir.¹¹⁴

5. Mesellerin Önemi

Toplumların yaşadıkları dönemlerle ilgili mesellerini bilmek, bizi, onların sosyal, kültürel, dini, ekonomik, ahlaki, siyasi, göçebe-yerleşik vb. durumları hakkında bilgi sahibi yapmaktadır. Meseller, toplum kültürünün nesilden nesile aktarılmasında büyük önem arz etmektedir.

Meseller, edebiyatın zenginleşmesinde yeni bir tür olarak ortaya çıkmış ve önemli rol oynamışlardır.

Meseller, hatırlatma, öğüt, sakındırma, teşvik, manaları somutlaştırma, ibret alma, aklın konuyu daha iyi anlamasını sağlama ve hissedilebilir şekilde tasvir etme gibi çeşitli faydaları içinde barındırmaktadırlar.

Meseller, soyut olanı somutlaştırma, gizli olanı açığa çıkarma, övme, yerme, mükâfat vb. amaç ve duyguları ifade etmeleri açısından önemlidirler. Allah’ın örnekleme (Misâl) yaparak “Riba (Faiz) yiyenler, mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimselerin kalktıkları gibi kalkacaklardır.”¹¹⁵ İfadesi, bu konu için en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir.

¹¹² Yunus, 10: 24.

¹¹³ Abidin, *el Emsâlu fi nesri'l-‘Arabiyyil kadim ma‘a Mukarenetihâ bi Nezairiha*, 158-162.

¹¹⁴ Katâmîş, *el Emsâlu 'l-‘Arabiyye dirasetun tarihiyyetun tahtililiyeh*, 32.

¹¹⁵ el-Bakara, 2/275

Meseller bazen yol gösterme ve teşvik etmek için söylenmektedirler Kur'an'da geçen: "Mallarını Allah yolunda sarf edenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah Lütfü geniştir, O her şeyi bilendir"¹¹⁶ ayeti güzel bir örnektir.

Meseller, bazen hoş olmayan bir durumdan sakındırmak için ifade edilmektedir. Gıybet edenlerle ilgili verilen mesel bunun en açık örneğidir; "Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz!"¹¹⁷

Meseller, misal vermek suretiyle bir şeyi methetmek için de kullanılmaktadır. "Onlar, yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar. İşte bu, onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncil'de de şöyle vasıflandırılmışlardı: Filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ekincilerin hoşuna giden ekin gibidirler. Allah böylece bunları çoğaltıp kuvvetlendirmekle inkârcıları öfkelenendirir."¹¹⁸

Meseller gönüle nüfuz etmektedir. Vazu nasihatte en etkili yöntem olup, sakındırma için kullanılan en keskin ikna metodudur.

6. Kur'an Mesellerini Halk Mesellerinden Ayırt Eden Özellikler

Kur'an'daki meseller, veciz sözler veya atasözleri anlamına gelen meseller değil, önemli, şaşırtıcı ve ilginç karşılanacak hal, durum, özellik ya da kıssa manasına gelen mesellerdir.¹¹⁹

Kur'an'ın verdiği meseller, "eş" "denk" ve benzer şeklindeki lügavi manalarına hamledilemezler. Aynı şekilde Kur'an'ın mesellerini lügat kitaplarında var olan bilgilere hamletmek de doğru değildir. Çünkü Kur'an'ın meselleri, madribi/ benzeyen veya daha sonra ortaya çıkan ikinci hali, mevriline/benzetilen veya ilkin hakkında söylendiği aslî haline benzetilmesi şeklinde kullanmak yanlıştır. Kaldı ki Kur'an'ın mesellerini; beyân âlimlerinin kullandığı misallerle karşılaştırmamız da doğru değildir. Çünkü Kur'an'da geçen meseller, kapalı ve kullanımı yaygın olan misaller değildir.¹²⁰

¹¹⁶ el-Bakara, 2/261

¹¹⁷ El-Hucurât 49 /12

¹¹⁸ el-Feth 48/29

¹¹⁹ Suleyman Koçak, *Kur'an'da mesellerle anlatımın eğitim açısından değeri*, (Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 1, 2009) 9: 188.

¹²⁰ *Şeyh Sabır Hasan Muhammed Ebû Suleyman, Çev. : Mustafa Hocaoğlu, Emsalu'l-Kur'an, (Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi), 12, 2012), sayı 1: 257 -268.*

Kur'an'da yer alan meseller onun icazının sırlarındandır.¹²¹

7. Cemheretu'l-Emsâl'de Geçen Efâlu Min Vezni Dışında Gelen Mesellerin İncelenmesi

İnsanlık tarihi boyunca ilmi çalışmalar nesilden nesile gelişme göstermiş, önceden yazılanlara yenileri eklenmiştir. Yapılan bu tür çalışmalar neticesinde, ilim ve teknikte tahayyül edilmesi zor olan günümüzdeki seviyeye ulaşılmıştır. Bundan dolayı bizden önce yaşamış, hazine değerindeki kültürel birikimlerini bize miras bırakan, ilim adamlarımızı, eserlerini tanımak ve tanıtmak gibi bir sorumluluğumuz vardır. Çünkü geçmişi öğrenmeden bugünü anlamak imkânsız olduğu gibi, yarın olacakları da tahmin etmek ve kavramak mümkün olmaz.

Tarihe mal olmuş şahsiyetleri ve eserlerini günümüz insanına doğru tanıtmak son derece önem arz etmektedir. Çünkü tanıma, sevmeye ve örnek alma insanın öğrenme yetisini artırmaktadır. Öğrenme yetisi artan kişi de yakından tanıdığı şahsa benzeme, onun düzeyinde olma veya onu geçme arzusu gelişmektedir.

Çalışmanın bundan önceki kısımlarında konunun daha iyi anlaşılması için, hicri üçüncü asrın sonlarına doğru yaşamış, nazım, nesir, tefsir ve mesel sahasında çağının önde gelenleri arasında yer almış Ebû Hilal el-Askerî'nin gerek hayatı, gerekse mesel ve hikmet hakkında lüzum görülen bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ise Askerî'nin kapsam ve içerik olarak çok zengin olan "*Cemheretu'l-emsâl*" adlı eserinde geçen meseller dönemlerine ve kaynaklarına göre ele alınacaktır.

7.1. Dönemlere Göre Meseller:

7.1.1. İslam Dönemi Meselleri:

İslam davetinden sonra ortaya çıkan ve onun inanç sistemine uygun, Kur'an'ın ayetlerinden ve Peygamberimiz'in (sav) hadislerinden lafzî veya mana bakımından etkilenme neticesinde oluşan mesellere İslamî dönem meselleri denmektedir. Sahabe ve Tabiin büyüklerine ait ve halk tarafından benimsenip kullanılan kıymetli sözler de bu gurup içine değerlendirilmektedir. İslami döneme ait mesellerde daha çok İslami kavramlar ve Allah lafzına yer verilmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde Askerî'nin eserinde geçen mesellerin bu döneme ait olanları iki başlık altında incelenecektir. İncelememiz esnasında daha önce değinildiği gibi müellifimizden önce yaşamış veya onunla çağdaş olan âlimlerin

¹²¹ Şeyh Sabır Hasan Muhammed Ebû Suleyman Çev. : *Mustafa Hocaoğlu*, age. 190.

eserlerinde geçenler, dipnotta gösterilecek, Kur'an, hadis, sahabe sözlerinden ve şiirden alınan meselin ana fikri mümkün olduğu ölçüde meselden sonra büyük harfler ile meselin türkçe anlamından sonra verilecektir. Anonim olanlar ise ilgili başlıklar altında verilecektir. Gerek duyulan yerlerde meselin anlaşılması için açıklamalar yapılacaktır.

Çalışmamızı bu şekilde tasnif ederken Aladdin Gültekin'in *Arap Edebiyatında Mesel ve Hikmet (Ravzatu'l-'uqul Örneği)* adlı kitabında ve meseller üzerine yazmış olduğu makalelerde kullanmış olduğu yöntemden oldukça yararlanmışır.¹²²

7.1.2. Kur'an Kaynaklı Meseller

a) Lafzı Kur'an'dan Alınan Meseller:

Cemheretu'l-emşâl adlı eser'e Kur'an da ki orijinal şekliyle alınan bir mesel bulunmaktadır.

1- 123 قَضَى نَحْبَهُ

Hayata gözlerini yumdu. (AHDE VEFA ETMEK)

Ahzâb suresinde geçen "...قَضَى نَحْبَهُ..." "...Canını vermiş..."¹²⁴ ayetinden alınmıştır.

b) Manası Kuranla Uygunluk Gösteren Meseller:

Cemheretu'l-emşâl adlı kitabımızda bu başlıkta yer aldığını düşündüğümüz ayetlerden mülhem meselleri ele alacak olursak:

1- 125 أَفْرَطَ فَأَسْقَطَ

Çok konuşan hataya düşer. (ÇOK KONUŞMANIN SAKINCALARI)

¹²² Aladdin Gültekin, *Arap Edebiyatında Mesel ve Hikmet (Ravzatu'l-'uqul Örneği)* (Ankara: İlahiyat, 2018), 13-43.

¹²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 108; Mekkî, Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr, (h.104), *Tefsîru Mucâhid*, thk. Muhammed Abdusselâm Ebû'n-nîl, (Mısır: Daru'l-Fikr el-İslâmi el-hadîs, 1989), 549; Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî, *Mecâzu'l-Kur'ân*, Muhammed Fuad Sezgin, (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1381), 2: 135; Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *Ğaribu'l-hadîs*, Huseyn Muhammed Şeref, nşr. (Kahire: el-Heyetu'l-Amme li Şuuni'l-Metabii'l-Emîriyye, 1984), 4: 13; Buhârî, *Câmi'u'l-Musnedi's-Sahîh*, 4: 19; İbn Mâce, *Süneni ibn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkakî, nşr. (Beyrut: Dâru İhyâi Kutubi'l-'rabiyye), 1: 46.

¹²⁴ el-Ahzâb 33/23

¹²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 25.

En'âm suresinde geçen “...وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُوا...” “...konuştuğunuz zaman âdil olun...”¹²⁶ ayetinden mülhem olduğu kaatini taşımaktayız. Ayrıca Hz. Ömer’in “Çok konuşan çok yanılır”¹²⁷ sözü bu konuyu desteklemektedir.

2- 128 *إِنْ كُنْتَ رِيحًا فَقَدْ لَأَقَيْتَ إِعْصَارًا*

Rüzgâr da olsan fırtınayla karşılaşsın. (SIKINTI VERMEK)

Bakara suresinde geçen “...فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ...” “...Bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! ...”¹²⁹ ayetinden mülhem olduğu düşünülmektedir.

3- 130 *إِذَا عَزَّ أَخُوكَ فَهِنَّ*

Kardeşin hiddetlenirse sen yumuşak davran. (KARDEŞ İLE İYİ GEÇİNMEK)

Furkan suresinde geçen “...الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا...” “...Yeryüzünde tevazu ile yürürler...”¹³¹ ayetinden mülhem olduğu düşüncesini taşıyoruz.

4- 132 *إِلَّا حَظِيَّةً فَلَا أَلِيَّةَ*

Gözde olamıyorsan da gözden çıkarılan olma! (HÜSNÜ MUAŞERET)

Bakara suresinde geçen “...لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا...” “Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler, dört ay

¹²⁶ el-Enâm, 6/152.

¹²⁷ Carullah ez-Zamahşerî (ö: 583), *Rabiu'l-ebrrar ve nususu'l Ahyâr*, nşr. (Beyrut: Muessesetu'l-e'lemî),1412, 5: 213; Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 25.

¹²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 34; Ebû Ubeydu'l-Kasım b. Selâm b. Abdullah el-Herevî (h.224), *Kitab'l-emşâl*, thk. Abdu'l-Mecîd Katamîş, (Beyrut: Dâru'l-Memun li-t Turas 1980), 96; Ebû Omer Şehâbu'd-din el-Endelusî (h.328), *el-İkdu'l-Ferîd*, (Beyrut: nşr. Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1404), 3: 28; Muhammed b. Ahmet b. el-Ezherî (h.370), *Tehzibu'l-luğa*, thk. Muhammed Ūd Muraab, (Beyrut: Daru İhyâi-t-Turasi'l-Arabî, 2001), 2: 12.

¹²⁹ el-Bakara, 2/266.

¹³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 61; el-Mufaddal b. Muhammed b. Yalâ ed-Dabbî, (h,168), *Emşâlu'l-rab*, thk İhsan Abbas, (Beyrut: Dâru'r-Raidi'l-Arabî, 1981), 137; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 155; Muhammed b. Yezid el-Muberrad (h.285), *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, (Kahire: Daru'l-Fikrii'l Arabî, 1997), 4: 61.

¹³¹ el-Furkan, 25/56.

¹³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 63; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 157; Ahmet b. Fâris b. zekeriyyâ el Kazvîni (h.395), *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Beyrut: Darul-Fikir, 1979), 1: 128.

bekleyebilirler; eğer yeminlerinden dönerlerse, bilsinler ki Allah bağışlar ve merhamet eder”¹³³ ayeti kerimesinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

أَجْرَ الْأُمُورِ عَلَىٰ أَذْلَالِهَا¹³⁴ 5-

İşleri mecrasında yürüt. (TEDBİRLİ HAREKET ETMEK)

Bakara suresi 189. ayette geçen “...وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا” “...Evlere kapılarından girin.”¹³⁵ ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

أَحْسُ وَذُقْ¹³⁶ 6-

Yudumla ve tad. (İSTENMEYEN DURUMLA KARŞILAŞMAK)

Mâide suresinde geçen “...لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ...” “Ta ki (yasak av yapan) işinin cezasını tatmış olsun.”¹³⁷ ayetinden mülhem olduğu kanaatini taşıyoruz.

أَصَمُّ عَمَّا سَاءَهُ سَمِيعٌ¹³⁸ 7-

İşitenin kendisine yaptığı kötülüğe sağır olmak. (İSTEMEDİĞİNE GAFİL OLMAK)

Zuhruf suresinde geçen “ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي “ “Sağırlara sen mi duyuracaksın? Yoksa körleri ve apaçık sapıklıkta olanları doğru yola sen mi eriştireceksin?”¹³⁹ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

أَلْصِقِ الْحَسَّ بِالْأَسِّ¹⁴⁰ 8-

Kökünü kurut (öldür). (ŞERİN KÖKÜNÜ KURUTMAK)

¹³³ el-Bakara, 2/226.

¹³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 82; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 227; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 14: 293.

¹³⁵ el-Bakara 2/189.

¹³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 111; Ebû Aliyyu'l-Kâfî (h.356), *el-Emâlî*, (Mısır: Daru'l-Kutubi'l-Mısıryye 2. Baskı 1926), 2: 67; Ahmet b. Fâris b. zekeriyyâ Kazvîni, (h.395), *Mutehayyeru'l-elfâz*, thk. Hilâl Nacî, (Bağdat: Matbaatu'l-Meârif, 1970), 115.

¹³⁷ el-Mâide, 5/95.

¹³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 123; Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl ez-Zeccâc (h.311), *Me'âni'l-Şur'ân ve i'râbu*, thk. Abdulcelil Abduhu Şelebî, (Beyrut: Alemu'l-Kutub 1988), 1: 82, 242, 369; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 2: 75; Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrahim el-Hattâbî (h.388), *Ğaribu'l-ħadîş*, thk. Abdülkerim İbrahim el Ğarbâvî, (Dımişk: Daru'l-Fikir), 1982, 1: 342.

¹³⁹ ez-Zuhruf, 43/40

¹⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 131.

Âl-i İmrân suresinde geçen “...إِذْ تَحْسُونَهُمْ بِإِذْنِهِ...” “...Siz Allah'ın izni ile düşmanlarınızı öldürürken...”¹⁴¹ ayeti ile Meryem suresinde geçen “...هَلْ نَحِسُّ مِنْهُمْ...” (Sen, onlardan herhangi birinden “bir varlık emâresi) hissediyormusun?” ayetinden mülhem olduğu fikrini taşıyoruz.

9- 142 *إِنْ تَنْفِرِي فَقَدْ رَأَيْتِ نَفْرًا*

Korkarsan korkuyla karşılaşırsın. (KORKUYU YERMEK)

Tevbe suresinde geçen “...مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى...الأَرْضِ...” “...Size ne oldu ki, Allah yolunda, savaşa çıkın dediği zaman yere çöküp kaldınız.”¹⁴³ ayetinden mülhem söylenmiş bir ifade olduğu düşüncesindeyiz.

10- 144 *أَعْذَرَ مَنْ أَنْذَرَ*

Uyaran mahzurludur. (SORUMLU TUTULMAMAK)

Tevbe suresinde geçen “...وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ...” “Bedevîlerden mazeret ileri sürenler, kendilerine izin verilsin diye geldiler...” “...فَلَنْ نُؤْمِنَ لَكَ...” “...De ki: Mazeret beyan etmeyin. Size kesinlikle inanmayız...”¹⁴⁵ ayetlerinden mülhem oldukları kanaatindeyiz.

11- 146 *أُسْرِيَ عَلَيْهِ بَلِيلٌ*

Üzerine gece yüründü. (İŞİ VAKTİNDE YAPMAK)

¹⁴¹ Âl-i İmrân 3/152; Meryem 19/98.

¹⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 138.

¹⁴³ et-Tevbe 9/38.

¹⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 141; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 226; Amr b. Bahr b. Mahbûbu'l-Knânî Câhiz (h.255), *Kitâbu'l-Buḥalâ*, (Beyrut: nşr. Daru Mektebeti'l-Hilal, h.1419), 261; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 51; Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm el Fârâbî (h.350), *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, thk. Ahmet Muhtâr Umer, (Kahire: Muessesetu Dâri's-Şabi, 2003), 2: 298; Ezherî, *Tehzibu'l-Luġe*, 2: 184.

¹⁴⁵ et-Tevbe 9/90, 94.

¹⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 143; Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbarî (h.328), *Şerhu'l-kaşâ'idi's-seb'i't-ıvâli'l-Câhiliyyât. İmruulkays*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârun, (Dâru'l-Meârif), 303.

”إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيَالًا“ Muzzemmil suresinde geçen “şüphesiz, gece kalkışı daha tesirli ve o zaman okumak daha elverişlidir.”¹⁴⁷ ayetinden mülhem olduğu kanaatini taşıyoruz.

12-¹⁴⁸ أَنْكَحْنَا الْفَرَا فَسَنَرَى

Yaban eşeğini çiftleştirdik sonucu göreceğiz. (SONUÇ BEKLEMEK)

A'râf suresinde geçen “...عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ...”¹⁴⁹ “...Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar dedi...”¹⁴⁹ Neticeyi bekleyip görme hususunda bu ayeti kerimeden mülhem olduğu düşüncesini taşıyoruz.

13-¹⁵⁰ أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرِيهَا

Yeryüzü süsünü takındı. (MÜKEMMEL OLMAK)

Yûnus suresinde geçen “...إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا...”¹⁵¹ “...Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zinet ve güzelliklerini alıp süslendiği bir sırada...”¹⁵¹ ayetinden mülhem alındığı fikrini taşıyoruz.

14-¹⁵² إِحْدَى بَنَاتِ طَبَقٍ

Felakete düçar olan bir kimse. (FELAKET)

Tabak; kapsayıcı felaket demektir.

¹⁴⁷ el-Muzzemmil 73/6.

¹⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 143; Muhammed b. Yezid el-Mubberred, *el-Kâmil fi'l-luğeti veleEdeb*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyye, 1997), 1: 253; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 15: 173; Ebû Nasr İsmâil b. Hammad el-Cevherî, (h.393), *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulğaffûr Attâr, (Beyrut: Dâru'l-İlmi ve'l-Melâyîn, 1987), 1: 63.

¹⁴⁹ el-A'râf 7/129.

¹⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 152.

¹⁵¹ el-Yûnus 10/24.

¹⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 156; İbn Sikkît Ebû Yûsuf (h.244), *Kitâbu'l-elfâz*, thk. Fahrud-din Kabâve, nşr. (Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn 1998), 317; Amr b. Bahr b. Mahbub el-Câhiz el-Kenânî (h.255), *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, (Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 1423), 247; Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim bin Kuteybe ed-Dineverî (h.276), *Uyûnu'l-ahbâr*, nşr. (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1418), 1: 296; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî, (h.321), *Cemheretu'l-luğa*, thk. Remzî Munir Balbekî, (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l Melayîn, 1987), 1: 359.

İnşikak suresinde geçen “لَتَرْكَبَنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ” “Şüphesiz siz bir durumdan diğerine uğratılacaksınız” (Tabakadan tabakaya bineceksiniz)¹⁵³ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

15- 154- *إِنْ كُنْتَ بِي تَشُدُّ أَرْكَ فَارْحِهِ*

Şayet benimle güçleneceksen ondan mahrum kalırsın. (MAHRUM OLMAK)

Taha suresinde geçen “أَشُدُّ بِهِ أَرْكِي” “Onunla gücümü artır.”¹⁵⁵ ayetinden mülhem olduğu kanaatini taşıyoruz.

16- 156- *بِالْيَدَيْنِ مَا أوردَهَا زَائِدَةً*

Dört elle işine sarılmak. (ÖZEN GÖSTERMEK)

Büyük işlere girişen kişi için söylenir.

Mâide suresinde geçen “...بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ...” “...Hayır, O’nun iki eli de açıktır...”¹⁵⁷

Yahudilerin; Allah’ın kudreti azalıp, sınırlanmıştır, her konuda istediği gibi karar verip uygulayacak değildir, bizi egemenliğimize ulaştıramaz, eski neşeli günlerimize döndüremez dediler. Âyetin devamında Yahudilerin bu sözü ret edilirken “Dilediği gibi verir” buyurulması¹⁵⁸ ile bu meselin yukarıda metni geçen ayeti kerimeden mülhem olduğu düşüncesini taşıyoruz.

17- 159- *بَلَّغَ مِنَ الْعِلْمِ أَطْوَرِيهِ*

İlmin her safhasına ulaştı. (GENİŞ BİLGİ SAHİBİ OLMAK)

Nuh suresinde geçen “وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا” “Hâlbuki O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır.”¹⁶⁰ ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

¹⁵³ el-İnşikak 84/19.

¹⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 190.

¹⁵⁵ Ta-Ha 20/31.

¹⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 213.

¹⁵⁷ el-Mâide 5/64.

¹⁵⁸ Fahru'd-din er-Râzi, (ö: 606), *Mefâtihu'l-Gayb*, (Beyrut: Daru İhyai't-tursi'l Arabî, 1420), 12: 393,394.

¹⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 218; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*. 3: 347.

¹⁶⁰ Nuh 71/11.

بِجَنبِهِ فَلَتَكُنَّ الْوَجْبَةُ 161-18

Yere devrilesice. (BEDDUA)

Biriyle kavga edince söylenir.

Hac suresinde geçen “...فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا...” “...Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca...”¹⁶² ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

تَحْسِبُهَا حَمَقَاءَ وَهِيَ بِأَخْسُ 163-19

Seni değersiz kılmaya çalışırken, Sen onu ahmak sanırsın. (SUSKUNLUKTAN AHMAK SANMAK)

Yûsuf suresinde geçen “...بِثَمَنِ بَخْسٍ...” “...Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar...”¹⁶⁴ ayetinden mülhem olduğunu kanaat etmekteyiz.

تَقِيسُ الْمَلَائِكَةَ إِلَى الْحَدَّادِينَ 165-20

Melekleri demir parmaklıkları bekleyen gardiyanlarla kıyaslıyorsun. (YANLIŞ KIYASLAMA)

Melekler başka varlıklarla kıyaslanamadığından Müddessir suresinde geçen “وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً...” “Biz, cehennemin görevlilerini ancak meleklerden kıldık...”¹⁶⁶ ayetinden mülhem olduğu fikrindeyiz.

تُلَّ عَرْشُهُ 167-21

¹⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 197; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 77; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 232.

¹⁶² el-Hac 22/36.

¹⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 221; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 114; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 276; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 289; Endelusî, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 31; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 908.

¹⁶⁴ Yûsuf 12/20.

¹⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 268; Ebû Tâlib el-Mufaddal b. Seleme b. Âsım el-Kûfî, *el-Fâhir*, thk. Abdulalim et-Tahavi, (Kâhire: nşr. Daru'l İhyâi'l Kutubi'l-'Arabiye, h.1380), 112,113; Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî, (h.238), *eş-Zâhir fi me'ânî kelimati'n-nâs*, thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin, (Beyrut, nşr. Muessesetu'r-risale, 1992), 288,290.

¹⁶⁶ el-Mddessir 74/31.

¹⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 247; Ebû Abdırrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr Ferâhîdî, (h.170), *Kitabu'l-'ayn*, thk. Mehdî el Mahzumî-İbrahim es-Samirâî, (Beyrut: Mektebetu'l-Hilal 1980), 1: 249; Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzurî, (h.397), *Cumelun min ensâbi'l-eşraf*, thk. Sehîl Zekârî ve Riyâd ez-Ziriklî, (Beyrut, Daru'l-Fikir, 1996), 8: 11; Ebû Cafer Muhammed b. Osmân b.

Saltanatı yıkıldı. (İZZETİNİ YİTİRMEK)

Neml suresinde geçen “...تَكْرُوا لَهَا عَرْشَهَا...” “...Tahtını tanınmaz hâle getirin...”¹⁶⁸ ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

جَاءَ يَفْرِي وَيَفْدُ 22- 169

İnce eleyip sık dokuyarak geldi. (İŞİ SAĞLAM YAPMAK)

Geldiğinde işini güzel yapana söylenir.

İsa'nın (as) iffetli annesini suçlamak istemeleri üzerine, Meryem suresinde geçen “...لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا...” “...Ey Meryem! Çok çirkin bir şey yaptın!”¹⁷⁰ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

جَعَلْتُهُ نَصَبَ عَيْنِي 23- 171

Onu göz önüne koydum. (KARŞILAMAYI GÖZE ALMAK)

Kamer suresinde geçen “تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا...” “gözetimimiz altında yüzüyordu...”¹⁷² ayetinden mülhem olduğu fikrini taşıyoruz.

الْحَلِيمِ مَطِيَّةُ الْجَهُولِ 24- 173

Halim kişi cahili sırtlayandır. (HİLMİN FAYDASI)

Hud suresinde geçen “إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ...” “Çünkü İbrahim çok içli ve Allah'a yönelen bir kimseydi.”¹⁷⁴ ayetinden mülhem olduğu kanaatini taşıyoruz.

Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm Absî, (h.297), *Kitâbu'l-'Arş ve mâ ruviye fih*, thk. Muhammed b. Halîfe b. Ali et-Temîmî, (Riyad, Mektebetu'r-Ruşd, 1988), 26.

¹⁶⁸ en-Neml 27/41.

¹⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 311.

¹⁷⁰ Meryem 19/27.

¹⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 268; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 253; Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Aḥmet b. Ḥanbel*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, nşr. (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1995), 5: 110.

¹⁷² el-Kamer 54/14.

¹⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 296; Dînaverî, *Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 399; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferid*, 3: 40.

¹⁷⁴ Hud 11/75.

حَتَّى يَرْجِعَ السَّهْمُ عَلَى فُوقِهِ 175- 25

Ok oktanlığına dönünceye kadar. (İMKÂNSIZLIK)

Â'râf suresinde geçen "...Deve iğne deliğinden geçinceye kadar"¹⁷⁶ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

خَرْقَاءُ وَجَدَتْ صُوفًا 177- 26

Beceriksiz (kadın) yünü buldu. (MAL)

Bulduğu malın kıymetini bilmeyen için söylenir.

Nahl suresinde geçen "...İpliğini sağlamca büktükten sonra, çözüp bozan (kadın) gibi olmayın..."¹⁷⁸ ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

رَمَتْنِي بَدَائِهَا وَأَنْسَلْتُ 179- 27

Üzerime suçunu atıp çekip gitti. (AYIPLAMA)

Nur suresinde geçen "وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ..."¹⁸⁰ ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

رُؤْيِدَ الْعَزْوِ يَنْمَرِقُ 181- 28

Çocuğuma kadar savaşa ara verin. (MÜHLET)

Savaşa katılan kadın bu esnada kölesinden hamile kalınca doğuma kadar savaşın ertelenmesini istemiştir.

¹⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 312; Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, (h.204), *Musnedu ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî, (Mısır: Daru'l-Hicre, 1999), 1: 360; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 383; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Aḥmet b. Ḥanbel*, 1: 461.

¹⁷⁶ el-Â'râf 7/40.

¹⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 424; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 199; Amr b. Bahr b. Mahbub el-Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, nşr. (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1423), 2: 155; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 45; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 12: 173.

¹⁷⁸ en-Nahl 16/92

¹⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 475; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 76; Ebû Amr İshâk b. Mirâr eş-Şeybânî, (h.206), *el-Cîm*, thk. İbrâhîm el Ebyârî, (Kahire: el-Heyetu'l-Âmetu li Şuûni'l-Metâbii'l-Emîriyye), 1974, 2: 265; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 73.

¹⁸⁰ en-Nur 24/4.

¹⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 407; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 121; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1554.

Târik suresinde geçen “فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوَيْدًا” “Artık sen inkârcılara mühlet ver; onlara biraz zaman tanı!”¹⁸² ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

رَجَعَ فِي حَافِرَتِهِ 183- 29

Eski durumuna döndü. (ALİŞKANLIK, ÂDET)

Nâziât suresinde geçen “يَقُولُونَ ءَأَنَا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ” “Biz gerçekten gerisingeriye eski hâlimize mi döndürüleceğiz?”¹⁸⁴ ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

رُبَّ رَمِيَةٍ مِنْ غَيْرِ رَامٍ 185- 30

Körün attığı taş. (TESADÜF)

Sâd suresinde geçen “...رُخَاءَ حَيْثُ أَصَابَ” “...dilediği yere eserdi.”¹⁸⁶ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

سَكَنَتْ رِيحُهُ 187- 31

Gücü kayboldu. (GÜÇ KAYBI)

Enfâl suresinde geçen “...وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ...” “...kuvvetiniz gider...”¹⁸⁸ ayetinden mülhemdir.

شَرُّ مَا أَجَاءَكَ إِلَى مُخَّةِ عَرْقُوبٍ 189- 32

Seni namerde muhtaç bırakan sıkıntı. (CİMRİDEN İSTEMEK)

¹⁸² et-Târik 86/17.

¹⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 409; Amr b. Osmân b. Kamber Sibeveyhi, (h.180), *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1988), 1: 392.

¹⁸⁴ en-Nâziât 79/10.

¹⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 414; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 51, 312; Kûfî, *el-Fâhır*, 143; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 2: 173; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 27.

¹⁸⁶ es-Sâd 38/36.

¹⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 442; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî, (h.321), *el-İştikâk*, thk. Abdusslâm Muhammed Hârûn, (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1991), 173; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 156.

¹⁸⁸ el-Enfâl 8/46.

¹⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 465; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, (h.207), *Me'âni'l-Şur'ân*, thk. Ahmet Yusuf Necatî/ Muhammed Ali en-Neccâr. (Mısır: Dâru'l-Mısriyye li't-Telif ve't-Terceme), 2: 164; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 312; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*. 3: 23.

Meryem suresinde geçen “فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ...”¹⁹⁰ “Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti...”¹⁹⁰ ayetinden mülhem olduğu düşümekeyiz.

ظَهَرَ بِحَاجَتِهِ¹⁹¹ 33-

Bir şeyi kulak ardı etmek. (İHTİYAÇ)

Hûd suresinde geçen “وَاتَّخَذْتُمُوهُ وِرَاءَكُمْ ظَهْرِيًّا”¹⁹² “O’na sırt çevirdiniz.”¹⁹²

Furkân suresinde geçen ayeti kerimeden mülhemdir.

عِيْلَ مَا هُوَ عَائِلُهُ¹⁹³ 34-

Galibe mağlup oldu. (DUA)

Nisâ suresinde geçen “...ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا”¹⁹⁴ “...Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur.”¹⁹⁴ ayeti kerimeden mülhem olduğunu kanat etmekteyiz.

عَبْدٌ صَرِيحُهُ أَمَةٌ¹⁹⁵ 35-

Köle köleye seslenmek. (ZELİLDEN YARDIM)

Yâsîn suresinde geçen “...فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ”¹⁹⁶ “...ne yardımlarına koşan bulunur ve ne de kendileri kurtulabilirlerdi.”¹⁹⁶ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ¹⁹⁷ 36-

¹⁹⁰ Meryem 19/23.

¹⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 26.

¹⁹² Hûd 11/92;

¹⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 32; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 69; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe ed-Dînaveri (h.276), *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el Yemânî, (Haydar Âbad: Matbaâtu Daireti'l-Meârîfi'l-Osmaniyye, 1949), 1: 58; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 124; Cevherî, *Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 5: 1777.

¹⁹⁴ en-Nisâ 4/3.

¹⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 36; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 123; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 33; Kâfî, *el-Emâlî*, 1: 15.

¹⁹⁶ Yâsîn 36/43.

¹⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 41; Tayâlisî, *Musnedu ebî Dâvûd et-Ṭayâlisî*, 3: 674; Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed (h.235), *Musned İbn. Ebî Şeybe*, thk. Âdil b. Yusuf el-Gazâzî-Ahmet b. Ferîd el-Mezîdî, (Riyad: Daru'l-vatân, 1997), 2: 173; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 17: 486; Muslim b. Haccâc en-Nisâbûrî (h.261), *el-Musnedu's-şahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-'dli ni'l-'dli ila Resulillahi (sav)*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkakî, (Beirut: Daru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî), 1: 271.

Ehline denk geldin. (İŞİ UZMANINDAN ÖĞRENMEK)

Furkân suresinde geçen “...فَاسْأَلْ بِهِ خَيْرًا” “Sen bunu uzman olana sor!”¹⁹⁸ ve Fâtir suresinde geçen “...وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ” “hiç kimse, hakkıyla haberdar olan (Allah) gibi haber veremez.” ayeti kerimelerinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

عَنْ ظَهْرَهَا تَحُلُّ وَقَرَأَ 37- 199

Sırtından yükü atıyor. (KENDİ YARARINA ÇALIŞMAK)

Başkasını duymadığından Zâriyât suresinde geçen “وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا” “kulaklarına da ağırlık verdik”²⁰⁰ ayeti kerimeden mülhem olabileceği düşüncesindeyiz.

فَأُذِيَ إِلَى فِي 38- 201

Ağız ağıza vermek. (ENGELSİZ)

Âli İmrân suresinde geçen “...يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ...” “..Ağızlarıyla söylüyorlardı...”²⁰² ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

كَأَنَّمَا أُفْرِعَ عَلَيْهِ دُنُوبٌ 39- 203

Üzerine büyük kova boşaltılmış gibi. (SUÇTAN PAY ALMAK)

Tûr suresinde geçen “...دُنُوبًا مِثْلَ دُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ...” “...arkadaşlarının azap payı gibi payları vardır...”²⁰⁴ ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

كُلُّ لَائِمٍ مُلِيمٍ 40- 205

Azarlayan azarlanır. (ETME-BULMA)

¹⁹⁸ el-Furkân 25/59; el-Fâtir 35/14

¹⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 49; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 221.

²⁰⁰ ez-Zâriyât 51/2.

²⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 86; Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 1: 377; Muhammed b. İsmâil Ebû Abdullah el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-musnedu's-şâhihu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsir en-Nasır, (Beyrut: Dâru Tuki'n-Necât, 1422), 5: 28; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 226; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2244.

²⁰² Âl-i İmrân 3/167.

²⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 116.

²⁰⁴ ez-Zariyat 51/59.

²⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 122;

Sâffât suresinde geçen “فَالْتَقَمَهُ الْحَوْتُ وَهُوَ مُلِيمٌ” “Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu.”²⁰⁶ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

كَالْقَابِضِ عَلَى الْمَاءِ 207- 41

Suyu avucuyla tutan gibi. (KENDİSİNE AIT OLMAYANI İSTEMEK)

Ra'd suresinde geçen “...إِلَّا كَبَّاسِطٍ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ...” “...Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir...”²⁰⁸ ayetinden mülhem zikredildiği kanaatini taşımaktayız.

لَبِسْتُ عَلَيْهِ أُذُنِي 209- 42

Kulaklarımı onun için tıkadım. (SIKINTIYI GİDERMEK)

Kehf suresinde geçen “فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ...” “kulaklarımı (dış dünyaya) kapattık...”²¹⁰ ayetinden mülhemdir.

مَا أَلْقَى لَهُ بِالًا 211- 43

Aklından geçirmedim. (ÖNEMSEMEMEK)

Kaf suresinde geçen “...أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ” “hazır bulunup kulak verene ders vardır.”²¹² Mefhumu muhalifi kulak vermeyene yoktur. ayetinden mülhem olduğu düşüncesindeyiz.

النَّقْدُ عِنْدَ الْحَافِرَةِ 213- 44

Eleştiri ilk adımda (başta) dır. (ELEŞTİRMEK)

²⁰⁶ es-Sâffât 37/142.

²⁰⁷ Askerî, Cemheretu'l-emşâl,2: 124; Herevî, Kitab'l-emşâl, 209; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dînaverî, (h.276) Te'vîlu müşkili'l-Şur'ân, thk. İbrahim Şemsuddin, (Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye), 142; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dînaverî, (h.276), Ğarîbu'l-Şur'ân, thk. Ahmet Sekar, (Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1978), 194.

²⁰⁸ er-Ra'd 13/14.

²⁰⁹ Askerî, Cemheretu'l-emşâl,2: 152; Herevî, Kitab'l-emşâl, 152; Dînaverî, Ğarîbu'l-Şur'ân, 2: 190.

²¹⁰ el-Kehf 18/11.

²¹¹ Askerî, Cemheretu'l-emşâl,2: 227.

²¹² el-Kaf 50/37.

²¹³ Askerî, Cemheretu'l-emşâl,2: 244; Ferrâ, Me'âni'l-Şur'ân, 3: 83; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dînaverî (h.376), el-Cerâşîm, thk. Muhammed Câsim el Hamîdî, (Dimeşk: Vizâretu's-Sekâfe), 2: 312; Kûfî, el-Fâhîr, 14; Ezherî, Tehzîbu'l-luġa, 5: 13.

Nâziât suresinde geçen “...أَنَا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَاوِرَةِ” “Öldükten sonra biz, (dünyadaki) ilk halimize mi döndürüleceğiz”.²¹⁴ ayetinden mülhem olduğu düşünülebilir.

وَرَيْتُ بِكَ زِنَادِي 45-²¹⁵

Ateşim seninle tutuştu. (GÜVENMEK)

Vâkia suresinde geçen “أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ” “Bir de o çaktığımız ateşi gördünüz mü?”²¹⁶ ayetinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

7.1.3. Hadis Kaynaklı Meseller

Cemheretu'l-emşâl adlı kitapta geçen pek çok meselin Peygamber (sav) efendimizin hadislerinden lafzi veya mana bakımından etkilenme neticesinde oluştuklarını görmekteyiz. Emsal kitaplarında Resulullah (sav)'in hadisleri ile ilişkili meseller “emşâlu'l-Hadis” tabiriyle ifade edilmektedirler.

Askerî'nin eserinde geçen hadis kaynaklı meselleri iki alt başlıkta inceleyeceğiz.

a) Lafzî Hadisten Alınan Meseller

إِنَّ مِنَ الْبَيَانَ لَسِحْرًا 1-²¹⁷

Şüphesiz ki beyanın bazısı sihirdir. (GÜZEL KONUŞMAK)

Meramını güzel ifade etmek sihir gibi etkilidir.

إِنَّ مِمَّا يُنْبِتُ الرَّبِيعُ لَمَّا يَقْتُلُ حَبَطًا أَوْ يُلِيمُ 2-²¹⁸

²¹⁴ en-Nâziât 79/1.

²¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 266; Muhammed b. Sellâm b. Ubeydillâh b. Sâlim Cumahî, (h. 231), *Tabakātu fuḥūli-ş-su'arâ*, thk. Mahmūd Muhammed Şâkir, nşr. (Cidde: Dâru'l-Medenî), 2: 353; Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk es-Sikkî, (h.244), *İslâhu'l-mantık*, thk. Muhammed Murib, (Beyrut: nşr. Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002), 199; Câhiz, *el-Beyân vet-Tebyîn*, 265.

²¹⁶ Vâkia 56/71.

²¹⁷ Askerî (h.395), *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 20; Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvaṭṭa'*, thk. Muhammed Mustafa'l-Âzamî, (Ebudabî: Mûessesetu Zâyid b. Sultan, 2004), 5: 1435; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, (h. 275), *Sunen'i Ebî Dâvûd*, Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye), 4: 302; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî, *el-İhsân fî takrîbi Şaḥîhi İbn Hibbân*, Şuayb Arnaût, (Beyrut: Muesesetu'r-Risâle, 1988), 13: 112.

²¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 22; el-Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 281; Ebûl Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd er-Râmurmuzî, (h.360), *Emşâlu'l-hadîsi'l-merviyeti'n-Nebiyi (s.a.v.)*, thk. Ahmed Abdulfetâh Temmâm, (Beyrut: Muesesetu'l-Kutubi's-sekâfiyye, 1409) 1: 48.

İlkbaharın bitirdiği otlar bazen hayvanların ölümüne ya da tehlikeye yaklaşmasına sebep olur. (SERVETE ALDANMAK)

3- 219 *إِيَّاكُمْ وَخَضِرَاءَ الدِّمَنِ*

Evlere yakın çöplükte (fosseptik) biten yeşillikten sakının. (ASALETLİ OLMAK)

4- 220 *بِالرِّفَاءِ وَالْبَيْنِ*

Mutlu birliktelikler. Allah bir yastıkta kocatsın. (HAYIR, DİLEMEK)

5- 221 *أَخْبِرْ تَقْلَهُ*

Dene keşfedersin. (KARAKTER ÖĞRENMEK)

6- 222 *إِنَّ الْجَبَانَ حَتْفُهُ مِنْ فَوْقِهِ*

Korkağın ölümü tepesindedir. (KORKAKLIK)

7- 223 *حَوْلَهَا نَدْنُدُنُ*

(Cennet) Etrafında mırıldanıyoruz. (BİR KONUDA SÖYLEŞME)

8- 224 *السِّرُّ أَمَانَةٌ*

Sır emanettir. (DİLİ KORUMA)

²¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 23; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 4: 176; Herevî, *Ğaribu'l-ħadîs*, 3: 99; Râmhurmuzî, *Emşâlu'l-ħadîsi'l-mervîyyeti'n-Nebîyyi (s.a.v.)*, 1: 120.

²²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 179; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 8: 281; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Ħanbel*, 3: 260; Kazvînî, *Sunenî ibn Mâce*, 1: 614; Endelüsî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 23; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en- Nesâî, (h.303), *el-Muctebâ mine's-Sunen*, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, (Halep: Mektebû'l-Metbuâtî'l-İslâmîye, 1986), 7: 128.

²²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 95; Dînaverî, *Uyunu'l-Ahbâr*, 2: 3; Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhâlık. *Musnedu'l-Bezâri'l-menşûr bi ismi'l-Baħri'z-Zehâir*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullâh, (Medinetu'l-Munavvere, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, 2009), 10: 40; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luĝa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 2: 642.

²²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 103; Malik b. Enes b. Mâlik (h. 179), *Muvaĝĝa*, thk. Beşâr Avvad Maruf-Mahmud Halil, (Muessesetu'r-Risâle, 1412), 2: 61; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Ħanbel*, 40: 419; Bustî, *el-İhsân fî takrîbi Şahîhi İbn Ħibbân*, 12: 414.

²²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 323; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Ħanbel*, 15: 234; Kazvînî, *Sunenî ibn Mâce*, 1: 295; Sicistânî, *Sunen'i Ebî Dâvud*, 1: 210; İbn Habbân, *el-İhsan fî Takrîbi Saihi İbn Habbân*, 13: 27.

²²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 432; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 57; Herevî, *Ğaribu'l-ħadîs*, 2: 153.

9- 225 سِدَادٌ مِنْ عَوَزٍ

İhtiyacı giderme. (KARŞILIGINI ALMAK)

10- 226 شَرُّ الرُّعَاءِ الحُطْمَةُ

Yöneticinin şerri cehennem ateşidir. (YÖNETİM)

11- 227 الصَّمْتُ حُكْمٌ وَقَلِيلٌ فَاعِلُهُ

Susmak karar vermedir ancak becereni azdır. (SUSMAK)

12- 228 عَلَى الخَيْرِ سَقَطَتْ

Ehline denk geldin. (İŞİ UZMANINDAN ÖĞRENMEK)

13- 229 عَقْرَى حَلَقَى

Elleri boğazına yapışsın. (BEDDUA)

14- 230 كَمَا تَدِينُ تُدَانُ

Ettiğini bulursun. (KARŞILIK)

²²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 445; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 1: 183; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 135; İbn Sikkî *İşlâhu'l-mantık*, 83.

²²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 464; Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd (h.230), *Musnedu ibni'l-Ca'd*, thk. Amir Ahmet Haydar, (Beirut: Muessesetu'n-Nâdir, 1990), 205; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 34: 240; Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe ed-Dînaverî, *Ğaribu'l-ħadîs*, thk. Abdullah Cubûrî, nşr. (Bağdâd: Mektebetu'l-Anî, 1397), 1: 588;

²²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 483; Ebû Sufyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî, (h.197), *Kitâbu'z-zuhd li Vekî'*, thk. Abdurrahman abdu'l-Cebbar el-Fureyvaî, (Medinetu'l-Munevvere, Mektebetu'd-dâr,1984), 308; Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Caferel Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî, (Beirut: Muessesetu'r-Risale, 1986),1: 168. Câhiz, el-Beyân ve't-Tebyîn, 1: 225; Endelusî, el-İkdu'l-Ferîd, 3: 302.

²²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 41; Tayâlisî, *Musnedu ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, 3: 674; Ebûbekir b. Ebî Şeybe, *Musned İbn. Ebî Şeybe*, 2: 173; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 17: 486; Nisâbü'rî, *el-Musnedu's-şahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-dli'ni'l-dli ila Resulillahi (sav)*, 1: 271.

²²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 51; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 1: 151; Ebû Yûsuf Yakub b. İbrahim el-Ensârî, (h.182), *el-Âsâr*, thk. Ebû'l-vefâ, nşr. (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye), 121; Herevî, *Ğaribu'l-ħadîs*, 4: 44; Buhârî, *Câmi'u'l-Musnedi'S-Şahîh*, 2: 141; Muslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî, *el-Musnedu's-şahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-dli'ni'l-dli ila Resulillahi (sav)*, 2: 877.

²³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 140; Mamer b. Ebî Amr Râşidu'l-Ezdî, (h.153), *el-Câmî'*, thk. Habîbu'r-Rahmanu el-Azamî, (Beirut: nşr. Tevziu'l-Kutubi'l-İslâmî, 1403), 11: 178; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 8: 73; Teymî, *Mecazu'l-Kurân*, 1: 23; Buhârî, *Câmi'u'l-Musnedi'S-Şahîh*, 6: 17.

15- 231 أَلْمَرُّ بِخَلِيلِهِ

Kişi dostuyla beraberdir. (BİRLİKTELİK)

16- 232 لَا يُلْسَعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُرِّ مَرَّتَيْنِ

Mümin aynı delikten iki defa ısırılmaz. (DENEDİĞİ ZARARLIYI BİRDAHA DENEMEMEK)

17- 233 لَا يَنْتَطِحُ فِيهَا عَنَزَانِ

İki keçi orda toslamaz. (BOŞA GİTMEK)

18- 234 أَنْصُرُ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا

Zalimde olsa mazlumda olsa kardeşine yardım et. (YARDIM SEVERLİK)

19- 235 الْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

Ağızdan çıkanla bela üstlenilmiş olur. (DİLİNE SAHİP ÇIKMAK)

20- 236 التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ

Günahtan tövbe eden günah işlememiş gibidir. (TEVBENİN ÖNEMİ)

²³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 203; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 178; Herevî, *Ğaribu'l-ħadîs*, 2: 248.

²³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 298; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 38, 222; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 12; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 50.

²³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 309; Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdulmelik b. Hişâm, (h.213), *es-Sîretu'n-nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Mustafa's-Saka- İbrâhîm el-Ebyârî, (Mısır: Şirketu Mektebeti ve Metbeati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1955), 2: 637; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, el-Basrî, (230), *eṭ-Ṭabaḳātu'l-kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Âtâ, (Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1990), 2: 21; Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhîz, (h.255), *el-Ĥayvân*, (Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1424), 1: 222.

²³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 56; Ebû Mushir Abdula'lâ b. Mushir ed-Dımaşkî, (h.218), *Nuşhatu Ebî Mushir*, thk. Mecdî Fethîs-Seyyid, (Tantâ: nşr. Dâru's-Sehabe li-Turas, 1410), 46; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Ĥanbel*, thk. Şuayb Arnavût, (Muessesetu'r-Risale, 2001), 19: 14; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân Dârimî, (h.255), *Sunenu'd-Dârimî*, thk. Huseyin selîm Esedu'd-Dârânî, (Suûdiyye, Dâru'l-Muğnî, 2000), 3: 1812.

²³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 179; Câhîz, *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 42; Kûfî, *el-Fâhır*, 235; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 16; Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyân el- İsfahânî, (369), *Kitâbu'l-emşâl fi'l-ħadîsi'n-nebevî*, thk. Abdulalî Abdulhamid, (Hindistan: Dâru's-Selefiyye, 1987), 87.

²³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 236; Ruâsî, *Kitâbu'z-zuhd li Vekî'*, 542; Kazvînî, *Sunenî ibn Mâce*, 1: 594; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 119.

جُبِلَتْ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا 21- 237

Kalpler kendisine iyilik edeni sevmek üzere yaratıldı. (YARDIMLAŞMAK)

حُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِي وَيُصِمُّ 22- 238

Körü körüne sevmek. (AŞIRILIKTAN SAKINMAK)

خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا 23- 239

İşlerin hayırlısı orta halli olanıdır. (İTİDAL)

الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ 24- 240

Hayra teşvik eden onu yapan gibidir. (HAYRA TEŞVİK)

الرُّغْبُ سُؤْمٌ 25- 241

Aşırı yemek uğursuzluktur. (UĞURSUZLUK)

زُرْ غَبًّا تَزِدُّ حُبًّا 26- 242

Ziyareti aralıklı yap ki sevgin atsın. (BULUŞMA ZAMANI)

²³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 272; İbrahim en-Nehhâs, *el-Cam' li 'ulumi'l-İmam Ahmet, 'Ilelu'l-hadis*, (Mısır: Daru'l-Felâh lil Bahsi'l-İlmiyyî ve Tahkiki't-turas, 2009), 14: 34; İsfahânî, *Kitabu'l-emşâl fi'l-Hadisi'n-Nebevî*, 195; Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdulah b. Sehl b. Said b. Yahyâ b. Mehrân el-Askerî (h.395), *el-Furûku'l-luğaviyye*, thk. Muhammed İbrâhîm selîm, (Mısır, Dâru'l-İlmi ves-Sekâfeti li-Neşri vet-tevzi), 277.

²³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 300; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 224; Ebûbekir b. Ebî Şeybe, *Musned İbn. Ebî Şeybe*, 1: 57; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 33: 24; Sicistânî, *Sunen 'i Ebî Dâvud*, 4: 334.

²³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 354; Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî, (h.189), *el-Kesb*, thk. Suheyl Zikâr, (Dımaşk. Abdulhâdî Harsûnî, 1400), 85; Herevî, *Ğaribu'l-hadîs*, 4: 388; Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm el- Hattâbî, (h.388), *el-'Uzle*, (Kahire: El Matbaatı's-Selefiyye, 388), 98.

²⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 382; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 37: 44; Küffî, *el-Fâhur*, 143; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 15; Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, (h360), *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefi, (Kahire: Mektebetu ibn Teymiyye, 1994), 6: 186.

²⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 410; Frâhîdî, *Kitabu'l- 'yn*, 4: 413; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 8: 342; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 159.

²⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 427; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 228; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 190; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezâr, (h.292), *el-Bahru'z-Zehâir*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullâh, Âdil b. Sad, (Medinetu'l-Munavvara, 2009), 9: 380.

كَأَنَّ عَلَى رُءُوسِهِمُ الطَّيْرُ 27- 243

Sanki başlarının üstünde kuş var. (SÜKÜNET)

b) Manası Hadisle Uygunluk Gösteren Meseller

1- 244 إِذَا لَمْ تَغْلِبْ فَاخْلُبْ

Güç ile galip gelemeyen hileye başvurur. (HÜSNÜ MUAŞERET)

Buhârî’de geçen, “Savaş hiledir”²⁴⁵ hadisinden mülhemdir.

2- 246 تَجَشَّأَ لُقْمَانُ مِنْ غَيْرِ شَبَعٍ

Lokman doymadan geçirdi. (DIŞ GÖRÜNTÜYLE ALDATMAK)

Bu mesel, fakir olup kendini zengin, zayıf olup kendini güçlü gösteren kimse için söylenir. Buhârî’de yer alan, “Kendisine verilmeyen bir şeyle doymuş görünen, iki sahte elbise giyen gibidir.”²⁴⁷ hadisinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

3- 248 حَوْزٌ فِي مَحَارَةٍ

Hayret içinde yok oldu. (VERDİKLERİNDEN KISMAK)

Tirmizî’de geçen, “Varlıktan sonra gelen yokluktan Allah’a sığınırım.”²⁴⁹ hadisinden etkilenecek oluşturulduğu kanaatini taşımaktayız.

4- 250 شَرُّ السَّيْرِ الْحَقَّقَةُ

Yürüyüşün kötüsü son sürat olanıdır. (HIZLI YÜRÜMEK)

²⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 120; Basrî, *et-Tabakatü'l-Kubrâ*, 7: 262; Buhârî, *Câmi'u'l-Musnedi'S-Şahîh*, 4: 26.

²⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 62; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 156; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 293; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 1: 122. Ancak bütün işlerde hileye başvurulmaz.

²⁴⁵ Buhârî, “Cihad ve siyer”, 4: 63, 3028.

²⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 229; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 209; Kazvîni, *M'cemu Mekâyîsi'l-Luğa*, 3: 241.

²⁴⁷ Buhârî, “Nikâh”, 7: 35, 5219.

²⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 293; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-manâtık*, 98; Ferrâ, *Me'âni'l-Şur'ân*, 1: 83; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 130.

²⁴⁹ Tirmizî, “Ebvabu'd-Devati an Resulillahi (sav)”, 3439. Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071), *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşar Avvad Mahmud, (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslamî, 2002), 12: 271.

²⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 461; Herevî, *Ġaribu'l-hadîs*, 4: 388; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 457; Ebû Aliyyu'l-Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 67.

Tarihu'l-Bağdad, adlı hadis kitabında geçen “Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer.”²⁵¹ hadisinden mülhem olduğu kanaatindeyiz.

7.1.4. Sahabe Sözlerinden Kaynaklanan Meseller

Sahabe, Rasulullah (sav)’den sonra Müslümanların değer verdikleri ve örnek aldıkları, İslam’ı doğrudan Peygamber (sav)’den öğrenen ve onu örnek alan kuşaktır. Buna binaen bu şahsiyetlerin sözleri ve yaşantıları Müslümanlar için önem taşımış ve zaman zaman kullanılmıştır. Özellikle dört büyük halifenin yanında Hz. Aişe (ra), Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mesud, Muaviye b. Ebî Sufyan ve Amr b. As gibi seçkin şahsiyetlerin hikmet dolu sözleri mesel olarak kabul görmüş ve mesel kitaplarındaki yerini almıştır. İncelediğimiz *Cemheretu'l-emşâl* adlı eserimizde ise aşağıda geçen sahabe sözlerine yer verildiği tarafımızdan tespit edilmiştir.

Bu bölümdeki mesellerin akabinde verilen dip notlar genelde meselin kime ait olduğunu da ihtiva etmektedir. Bununla birlikte Askerinin *Cemheretu'l-emşâl* adlı eserinde meselin kime ait olduğunun geçtiği yerinde dipnotta verdik.

1- 252 *أَسَاءَ سَمْعًا فَأَسَاءَ جَابَةً*

Yanlış duyunca yanlış cevap vermiş. (YANLIŞA YANLIŞ)

Bu meseli söyleyen sahabeden Suheyl b. Amr’dır.²⁵³

2- 254 *أَبْدَى الصَّرِيحُ عَنِ الرُّغْوَةِ*

Saklanacak bir şey kalmadı. (SIRRIN AÇIĞA ÇIKMASI)

Bu mesel sahabeden Ubeydullah b. Ziyad’a aittir.²⁵⁵

3- 256 *أَلْوَى بَعِيدِ الْمُسْتَمَرِّ*

Bildiği şeyi kararlılıkla savunan. (ZORBALIK)

Bu meseli Numan b. Munzir ve Amr b. As kullanmışlardır.²⁵⁷

²⁵¹ Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 8: 655.

²⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 29; Frâhidî, *Kitabu'l-yn*, 1: 348; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 53; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1017.

²⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 29.

²⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 31; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 59; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 20.

²⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 31.

²⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 35; Dabbî, *Emsâlu'l-rab*, 61; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 95; Zubeyr b. Bekkâr b. Abdillâh el-Kureşî el-Esedî ez-Zubeyrî el-Medenî el-Mekkî, (h.256), *el-Ahbâru'l-muvaffakiyyât li-Zubeyr b. Bekâr*, thk. Sâmi Mekkiyu'l-Ânî, (Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1996), 65.

²⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 35.

أَكَلْتُ يَوْمَ أَكَلَ الثَّوْرُ الْأَسْوَدُ²⁵⁸ 4-

*Ben siyah (aslan tarafından) öküz yenildiği zaman yenildim. (BENCİLLİĞİN
CEZASI)*

Mesel, *Kelile ve Dimne*'den alınmış. Hz. Ali, Hz. Osman'ın katillerini bulma konusunda baskıya uğrayınca söylemiştir.²⁵⁹

أُورِدَهَا سَعْدٌ وَسَعْدٌ مُشْتَمِلٌ²⁶⁰ 5-

*Onları (deve) Sa'd suladı Sa'd işini düzgün yapandır. (İŞİ SIKINTISIZ
YAPMAK)*

Mesel, Hz. Ali'ye aittir. İşi düzgün yapması için Kadı Şüreyh'e söylemiştir.²⁶¹

أَرْغُوا لَهَا حُورًا هَا تَقِرُّ²⁶² 6-

Deveye yavrusunun sesini işittir ki sakinleşsin. (YARDIM ETMEK)

أَقْلَتَ وَأَنْحَصَّ الذَّنْبُ²⁶³ 7-

Kuyruğunu kıştırıp kaçtı. (KORKAĞIN KAÇIŞI)

إِذَا حَكَّكَتْ قَرْحَةً أَدْمَيْتُهَا²⁶⁴ 8-

Bir yarayı kaşırsam kanatırım. (KARARLI OLMAK)

Meseli Amr İbnu'l-As Hz. Osman'ın (ra) şehadeti anında söylemiştir.²⁶⁵

اسْتَرَّاحَ مَنْ لَا عَقْلَ لَهُ²⁶⁶ 9-

Aklı olmayan rahat eder. (SORUMSUZLUK)

Mesel, Amr İbnu'l-As'a aittir. Oğluna “Adil vali bol yağmurdan daha hayırlıdır.” denince bunu söylemiştir.²⁶⁷

²⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 66.

²⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 66.

²⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 85.

²⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 85.

²⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 91; *Kitab'l-emşâl*, 255.

²⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 127; *Kitab'l-emşâl*, 320; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 75; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 3: 258.

²⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 127; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 2: 283

²⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 127.

²⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 129; Câhiz, *el-Hayvân*, 3: 237; Kûfî, *el-Fâhür*, 52; Cemâluddîn Muhammed b. Abbâs Hârizmî, (383), *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, (Ebû Dabî: el-Mecmeu's-Sekafiyye, 1412), 112.

²⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 129.

أَبْعَدَ الْوَهْيِ تَرَقَّعِينَ وَأَنْتَ مُبْصِرَةٌ²⁶⁸ 10-

Zayıflığını görünce mi? Yamanıyorsun. (HANGİ TARAFTA OLDUĞUNU BİLMEYEN)

Meseli, Hz. Ali Sıffin savaşı esnasında Muaviye tarafından mübareze için gönderilen Dımaşk ehlinden Urve adında birine karşı kullanmıştır.²⁶⁹

بَيْنَ حَاذِفٍ وَقَاذِفٍ²⁷⁰ 11-

Taşla sopa arasında. (çaresizlik) (ZULÜM)

İstenmeyen iki şey arasında kalana söylenir. Mesel, Amr İbnu'l-As'a aittir.²⁷¹

الْتَّجَارِبُ لَيْسَتْ لَهَا نِهَآيَةٌ²⁷² 12-

Tecrübelerin sonu yoktur. (TECRUBENİN ÖNEMİ)

Mesel, Hz. Omer (ra)'a aittir. Kaynaklarda ilk söyleyenin Hz. Ömer (ra) olduğu bildirilmektedir.²⁷³

حِبَّةٌ حِبَّةٌ تَرَقَّ عَيْنَ بَقَّةٍ²⁷⁴ 13-

Akılsız! Akılsız! Sineğin gözü kadar yücelirsin. (KİBİR)

Mesel, Hz. Ali'ye aittir. Minbere çıkıp nefesine tevazuu emredince söylemiştir.²⁷⁵

حَنَّ قِدْحٌ لَيْسَ مِنْهَا²⁷⁶ 14-

Fal okları kendilerinden olmayanları (okları) özledi. (BAŞKASINA YAMANMA)

²⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 137.

²⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 137.

²⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 184; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 263; İbn Sikkît, *İşlâhu'l-mantık*, 54; Ezherî, *Tehzibu'l-Luge*, 9: 76.

²⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 184.

²⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 236; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 106.

²⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 236.

²⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 306.

²⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 306.

²⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 312; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 285; Ebû Cafer Muhammed b. Habîb b. Umeyye b. Amr el-Bağdadî, (h.245), *el-Muḥabber*, thk. İlze Liyahtin Şetitr; (Beyrut: Daru'l-Afaki'l-Cedide), 158; Dînaverî, *Ġaribu'l-ḥadîṣ*, 1: 621; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 200.

Mesel, Hz. Omer (ra)'a aittir. Ölüm fermanı Bedir savaşında verilen Ukbe b. Ebî Muit Kureyşten olmadığı halde, Kureyş içinde ben mi öldürüleceğim? deyince, Hz. Ömer (ra) bu meseli dillendirmiştir.²⁷⁷

15- 278 رُمِي مِنْهُ فِي الرَّأْسِ

Aklından çıkarıldı. (GÜCENME)

Mesel, Ziyad b. Hudeyr (ra)'a aittir. Yaptığı yanlıştan dolayı verdiği selamı almayan Hz. Ömer'in tepkisine karşı söylemiştir.²⁷⁹

16- 280 سَفِيَةٌ لَمْ يَجِدْ مُسَافِهَاً

Kendi gibisini bulamayan aptal. (APTALLIK)

Hasan b. Ali'ye (ra) ait olduğu söylenen Mesel Amr b. Zubeyr'e karşı söylemiştir.²⁸¹

17- 282 شِنْشِنَةٌ أَعْرَفُهَا مِنْ أَحْزَمِ

Huyunu Ahzem'den almış. (BENZEME)

Mesel, Hz. Ömer'e aittir. Babasına benzediğinden İbn Abbas'a (ra) söylemiştir.²⁸³

18- 284 شَاهِدُ الثَّعْلَبِ ذَنْبُهُ

Tilkinin şahidi kuyruğudur. (KÖTÜ DURUM)

Meseli Hz. Ebubekir konuşmasında istimal etmiştir.²⁸⁵

19- 286 فِي بَيْتِهِ يُؤْتَى الْحَكْمُ

Dava için hâkimin huzuruna gidilir. (HAKKINI DOĞRU YERDE ARAMAK)

²⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 312.

²⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 417; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 356.

²⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 417.

²⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 433; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb.* 2: 392; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2234;

²⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 433.

²⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 459; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 116; Herevî, *Ġaribu'l-ħadîs*, 2: 153; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 269; Ezdî, *el-İstikâk*, 29.

²⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 459.

²⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 469.

²⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 469.

²⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 86; Şeybânî, *el-Cîm*, 1: 73; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 54; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşraf*, 5: 133.

Meseli, Numan b. Beşîr Küfede vali iken minberden yaptığı konuşmasında halka karşı kullanmıştır.²⁸⁷

20-²⁸⁸ اللَّيْلُ طَوِيلٌ وَأَنْتَ مُقَمَّرٌ

Sen aydınlıkta olduğun sürece gece uzun olsun. (SABIR VE TEENNİ)

Mesel İbn Abbas'a aittir. İbn Abbas, Muaviye'nin yanına gelir, orada bulunan Ziyad; Hz. Hasan ve Hüseyin'in neden gelip emir el-Müminini ziyaret etmediklerini kendisine sorunca bu meseli söylemiştir²⁸⁹

21-²⁹⁰ مَا كُنْتَ فَأَسْجِحْ

Muzaffer olduğunda iyi davran. (GÜÇLÜ İKEN AF ETMEK)

Mesel, Aişe'ye (ra) aittir. Cemel vakasında Hz. Ali galip olunca söylemiştir.²⁹¹

22-²⁹² النَّسَاءُ لَحْمٌ عَلَى وَضَمِّ

Kadınlar kesme tahtası üzerindeki et gibidirler. (GÜÇSÜZLÜK)

Mesel, Hz. Ömer'e (ra) aittir. Kadınlar konusunda erkeklerin yapıcı olmaları için kullanmıştır.²⁹³

23-²⁹⁴ النَّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ

Kadınlar şeytanın tuzaklarıdır. (KORUNMAK)

Mesel, Abdullah İbn Mesud (ra)'a aittir.²⁹⁵ İbn Mesud (ra)'a tarafından örfü anlamda kullanılmış bir meseldir.

²⁸⁷ Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 54.

²⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 156; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 62; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 36; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 234; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 1: 270.

²⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 156.

²⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 200; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 118; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 78; Frâhidî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 70; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 154; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 27: 41; Muslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî, *el-Musnedu's-şahîhu'l-muhtasar bi naqli'l-'dli'ni'l-'dli ila Resulillahi (sav)*, 3: 1432; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 40.

²⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 200.

²⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 237; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 109; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 113; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 66.

²⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 237.

²⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 238; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 110; Câhiz, *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 249; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 15.

²⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 238.

نَسِيحٌ وَحَدِيدٌ 24- 296

Eşsiz dokuma. (SAĞLAM VE GÜVENİLİR)

Mesel, Aişe (ra)'a aittir. Hz. Ömer (ra)'ın denginin olmayışını vurgulamıştır.²⁹⁷

لَا جَدِيدَ لِمَنْ لَا خَلْقَ لَهُ 25- 298

Eskisi olmayanın yenisi olmaz. (MALI MUHAFAZA ETMEK)

Mesel, Aişe (ra)'a aittir. Yaptığı mali yardımlara ek olarak eski entarisinide verince söylemiştir.²⁹⁹

لَا جَدًّا إِلَّا مَا أَفْعَصَ عَنْكَ مَنْ تَكْرَهُهُ 26- 300

Sevmediğini öldürmedikçe ciddi olamazsın. (CİDDİ OLMAK)

Mesel, Muaviye (ra), aittir. Oğlu Yezid için biat isteyince kullanmıştır.³⁰¹

لَا رَأَى لِمَنْ لَا يُطَاعُ 27- 302

İtaat edilmeyenin görüşü olmaz. (İTAAT ETMENİN ÖNEMİ)

Mesel, Utbe b. Rebîa aittir. Hz. Ali (ra) kullanmıştır.³⁰³

لَا طَأْمَةَ إِلَّا وَفَوْقَهَا طَأْمَةٌ 28- 304

Her facianın bir büyüğü var. (SİKINTILARIN DERECESİ)

Mesel, İslam'ı davet için Resulullah (sav), Hz. Ebubekir ve Hz. Ali (ra) bir Arap topluluğuna gittiklerinde orada çekilen sıkıntı üzerine Hz. Ebubekir (ra) tarafından söylenmiştir.³⁰⁵

²⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 239; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 3: 281; Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 2: 377; Ferrâ, *Me'âni'l-Ḳur'ân*, 1: 9; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 216.

²⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 239.

²⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 295; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 190; Basrî, *et-Ṭabaḳatu'l-Kubrâ*, 7: 58.

²⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 295.

³⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 296; Ebû Cafer Muhammed b. Habîb b. Umeyye b. Amr el-Bağdadî, (h.245), *el-Münemmaḳ fî aḥbâri Ḳureyş*, thk. Hurşid Ahmet Fârûk, Beyrut: nşr. Alemu'l-Kutub, 1985, s.360.

³⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 296.

³⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 313; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 37; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 168; Muberrred, *el-Kâmil fî'l-luġa vel-edeb*, 1: 21;

³⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 313.

³⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 316.

³⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 316.

7.1.5. Cahiliye Dönemi Meselleri

Cahiliye dönemi kültür ve edebiyat olarak önemli asırlardan biri sayılır. Bu asır Araplarla Arap olmayanlar arasında, Arap dilini etkileyecek düzeyde bir etkilene yani karışma ve kaynaşma oluşmadığı ve Arapçanın da bozulmadığı bir dönemdir. Bu asra damga vurmuş birçok önemli şair, edip, hatip ve savaşçının isminden bahsedilir. Bu dönemin önemli edip ve şairlerinin başında Eksem b. Seyfi, Rebia b. Hazâr, Herim b. Kutbe el-Fzârî, İmruulkays, Amir b. Zerb, Kus b. Sâide, Suheyl b. Amr ve Lebid b. Rabia gelir.³⁰⁶

Bu asra cahiliye asrı denmesinin sebebi gelişi güzel olmayıp, Arapların putlara tapması ve semavi bir dine bağlı olmayışlarındandır. İslam nurunun parlaması ve Hz. Muhammed (sav)' in Risâlet göreviyle görevlendirilmesi neticesinde cahiliye dönemi sona ermiş, İslami dönem başlamıştır. Cahiliye dönemi meselleri İslam'ın doğuşundan önceki döneme ait olan mesellerdir. Bu döneme ait meseller daha çok yaşanmış bir olaydan, bir şiirden, bir haberden veya bir kıssadan kaynaklanan mesellerdir. Bazı mesel kitaplarında meselin hangi döneme ait olduğuna vurgu yapılmıştır.

Cahiliye dönemi mesellerini İslam dönemi mesellerinden ayırmak oldukça güçtür. Bir meselin İslam eğitim ve ilkelerine aykırı olması o meselin cahiliye mesellerinden olduğunu gösterir. Örneğin; ³⁰⁷ *أَلْيَوْمَ حَمْرٌ وَعَدَا أَمْرٌ* “Bu gün içki, yarın savaş var” meselinde olduğu gibi. Ancak bu kadar açık olanları oldukça azdır.

Ayrıca Araplar arasında vuku bulan Yevmu Dâhis ve Gabra, Yevmu Halime, Yevmu'l-Besus ile “Eyyamu'l-Arab” günleri ile ilgili meseller cahiliye dönemi mesellerini oluşturur. Bununla beraber çöl bitkisi, çöl hayvanı, çöl hayatı gibi İslam öncesi Araplar için önem taşıyan isimler de cahiliye dönemi mesellerine konu olmuştur. Gramer konularında istişhad olarak kullanılan meseller de genellikle cahiliye dönemi mesellerinden seçilmiştir. Çünkü cahiliye dönemi diğer toplumlarla iletişimin

³⁰⁶ Amr b. Bahr b. Mahbûb Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, (Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423),1: 365.

³⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 330; İmruulkays b. Hucr (m.545), *Divânu İmru'i'l-Ğays*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004), 10; Dabbî, *Emşâlu'l- 'rab*, 127; Dabbî, *Emşâlu'l- 'rab*, 85; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 333.

henüz sağlanmadığı ve dilin orijinalliğinin bozulmadığı dönem olarak kabul edilmiştir.³⁰⁸

7.1.6. Şiirlerden Oluşan Meseller

Mesellerinin bir kısmı şiire dayanan Arap edebiyatı, şiire büyük önem vermiş ve onun her ortamda okunup istimal edilmesine imkân vermiştir. Bu öneminden ötürü önemli olaylara vurgu yapan şiir lafızları, sık sık kullanıldıklarından zamanla mesele dönüşmüştür. Bazı mesel kitaplarında meselin şiirden alındığı söylene de genellikle alındığı tür söylenmeden kullanıla gelmişlerdir. TDV. İslam ansiklopedisinin “ Mesel” maddesini kaleme alan İsmail Durmuş; Arap mesellerinin çok oluş sebeplerinden biri birçoğunun aslının şiire dayandığını, hatta kasidelerinin tamamının mesel olduğu bilinen şairlerin olduğunu, Ebu'l-Atahiye'nin “Zatu'l-Emsâl” adlı kasidesinin 4000 mesel içerdiğinden bahseder.³⁰⁹

1- 310 إِيَّاكَ أَعْنِي وَاسْمَعِي يَا جَارَةَ

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla. (DOLAYLI ANLATIM)

2- 311 إِنَّمَا يَجْزِي الْفَتَى لَيْسَ الْجَمَلُ

İyiliğin karşılığını ancak delikanlı verir, deve (zorlama olmadan iş yapmayan) değil. (EŞİTLİK)

3- 312 أَلِقِ دُلُوكَ فِي الدِّلَاءِ

Kovanı kovalar arasında sal. (KAZANMAYA TEŞVİK)

4- 313 أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا

Yayı uzmanına ver. (İŞİ EHLİNE VERMEK)

³⁰⁸ İsmail Durmuş, “Mesel” DİA, 29: 293; Muhammed b. Abdilmunim b. Hafâcî, (1915-2006), *Şiirler ve Edebiyatı* (Kahire: Mektebetü'l-Kulliyeti'l-Ezheriye, ts.), 296.

³⁰⁹ Durmuş, “Mesel”, DİA, 29: 293.

³¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 32; Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz (h.255), *el-Burşân ve'l-urcân ve'l-umyân ve'l-hûlân*, (Beyrut: nşr. Dâru'l-cil, 1410), 290; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 22; Kûfî, *el-Fâhır*, 158.

³¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 55; Lebîd b. Rebîa b. Mâlik b. Caferel-Âmirî, (h.41), *Dîvânü'l-Lebîd b. Rebî'ate'l-Amirî*, (Dâru'l-Marife, 2004), 91; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 138; Hrevî, *Tehzibu'l-luğa*, 15: 304.

³¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 69; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 199;

³¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 71; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 204; Kûfî, *el-Fâhır*, 304.

إِلَّا دَهٍ فَلَا دَهٍ 314- 5-

Bu değilse başkası olmaz. (İSRARLA İSTEMEK)

أَرْسِلْ حَكِيمًا وَلَا تُوصِهِ 315- 6-

Bilge kişiyi gönder ve tavsiyede bulunma. (TAVSİYENİN GEREKLİLİĞİ)

إِنَّكَ لَا تَشْكُو إِلَى مُصَمَّتٍ 316- 7-

Şikâyeti benimsemeyene şikâyet etmiyorsun. (ARKADAŞINI ÖNEMSEMEMEK)

إِنَّ الْجَبَانَ حَتْفُهُ مِنْ فَوْقِهِ 317- 8-

Korkağın ölümü yukarıdandır. (ilahi kaderden) (KORKAĞI KINAMAK)

إِذَا مَا الْقَارِظُ الْعَنْزِيُّ أَبَا 318- 9-

Anezilerden (kabile) Zamk toplayıcı dönmedikçe olmaz. (KAYIP KİŞİ İÇİN

SÖYLENİR)

إِنَّ الْحَمَاءَ أُولِعَتْ بِالْكَنَّةِ 319- 10-

Kaynana gelinle cedelleşti. (ARA BOZUCULUK)

أُرِيهَا السُّهَى وَتُرِينِي الْقَمَرَ 320- 11-

Ben ona (kadına) Suha yıldızını gösteriyorum o bana Ay'ı gösteriyor.

(SORULANA AYKIRI CEVAP VERMEK)

انْقَطَعَ السَّلَا فِي الْبَطْنِ 321- 12-

³¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 86; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 242; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 5: 233.

³¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 90; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 67.

³¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 98; Dînaverî, *Ğaribu'l-ğadîs*, 1: 616; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 400; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 12: 111.

³¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 103; Malik b. Enes, *Muvaţta' el-İmâm Mâlik*, 2: 61; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel*, 40: 419; Bustî, *el-İhsân fî takrîbi Şahîhi İbn Hibbân*, 12: 414.

³¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 110; Frâhidî, *Kitabu'l-ğyn*, 5: 133; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 345; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 763. Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 9: 71.

³¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 115; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 354; Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî (ö. 328/940), *Kitâbu'l-Ezdâd*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1987), 19; Enbârî *ez-Zâhir fî me'ânî kelimati'n-nâs*, 2: 280.

³²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 125; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dînaverî, (h.276), *Edebu'l-kâtib*, thk. Muhammedu'd-Dâîf, (Muessesetu'r-Risâle), 92; el-Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşraf*, 13: 360; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1075; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 4: 29.

³²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 139; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2381.

Yavrunun içinde olduğu plasenta karnında patladı. (İŞ İŞTEN GEÇMEK)

13- 322 *إِتْسَعَ الْخَرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ*

Yama deliğe dar geldi. (BOZDUĞUNU DÜZELTMEYE KALKMAK)

14- 323 *أَمْرٌ دُونَ عُبَيْدَةَ الْوَدْمِ*

Ubeyde hariç Kova ipleri sağlam bağlandı. (İŞE KATMAMAK)

15- 324 *أَوْدَى دَرِمٌ*

Derim (özel isim) öldü. (ÖLÜME GÖNDERMEK)

Derim babayiğit bir kişi olup öldüğü anlaşılınca oldukça ses getirmiştir.

16- 325 *أَيُّ الرَّجَالِ الْمُهَذَّبِ*

Hangi adam terbiyeli? (KUSURU GÖRMEZDEN GELMEK)

17- 326 *أَطْرُقِي وَمِيشِي*

Yünü tarağa vur (Kıl ile yünü) birbirinden ayır. (SAÇMALAMAK)

18- 327 *أَصْبَحَ لَيْلٌ*

Gece sabahladı. (GECE SIKINTILI GEÇMEK)

19- 328 *الْبَسَ لِكُلِّ حَالَةٍ لِبُوسَهَا*

Duruma göre tutum takın. (İLETİŞİM)

³²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 140; Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 2: 285; Muberrad, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 3: 57; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 768.

³²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 143.

³²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 144; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*8: 35; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 66; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 14: 82.

³²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 163; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretu eş-âri'l-'Arab*, (h.170), thk. Ali Muhammed el Becâdî, (Nehdetu Mısır li't-Tebâati ve'n-Neşri ve't-Tevzi), 68; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 5: 230; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 51; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve-ş-şu'ra*, (Kahire: Daru'l-Hadis, 1423), 1: 170.

³²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 163; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 53; el-Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 8: 325; Endelusî, *el-'Ikdü'l-Ferîd*, 3: 19.

³²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 166; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 123; Belaâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 10: 271; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 12: 130; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1966.

³²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 170; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 111; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 7: 262; Dînaverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, 1: 289; Kûfî, *el-Fâhîr*, 62.

بِهِ لَا يَظْنِي بِالصَّرَائِمِ أَغْفَرَا 329-20

Onunla (gelsin) toza toprağa bulanmış ceylanla değil. (BEDDUA)

Bu söz, birine beddua etmek için söylenir. Frazdak bu sözüyle beni Nehşel kabilesine beddua etmiştir.³³⁰

بَرْقُ الْخُلْبِ 331-21

Yağmuru olmayan şimşek. (SÖZÜNDE DURMAMAK)

Hakikati olmayan her şey için mesel yapılır.

بَيْنَ الْعَصَا وَلِحَائِهَا 332-22

Asa ile kabuğu arasında. (DOSTLUK)

İki dost arasını açmak isteyen kimse için söylenir.

بَالَتْ بَيْنَهُمُ الثَّعَالِبُ 333-23

Aralarına kara kedi girdi. (ARABOZUCULUK)

Aralarına fitne giren iki topluluk için söylenir.

تَرَكُ ظَبِّي ظِلَّهُ 334-24

Gölgesini (dönmemek üzere) terk eden ceylan gibi. (KÜSMEKLE TEHDİT ETMEK)

تَسْأَلُنِي بِرَامَتَيْنِ سَلَجَمًا 335-25

Benden Rameteyn 'de (yer ismi) şalgam istiyorsun. (İMKÂNSIZI İSTEME)

³²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 180; Cumahî, *Ṭabaḳātu fuḥūli'ş-şu'arâ*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, (Cidde: Dâru'l-Medenî), 2: 309, 364; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 477;

³³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 180.

³³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 183; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 86; Ebu'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî (ö. 250/864), *Aḥbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âşâr*, thk. Ruşdî Salih Mulehhes, (Beyrut: Dâru'l Endelus li'n-neşr), 340-348; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luga ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1448.

³³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 187; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 49; Kûfi, *el-Fâhır*, 77.

³³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 191.

³³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 223; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 179; Ebu'l-Feth Osmân b. Cinî el-Mevsilî, (ö. 392/1002), *el-Ḥaşâ' iş*, nşr. (el-Heyetu'l-Mısriyye el-amme li'l-Kitâb), 2: 247.

³³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 225; İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Taha Abdurraûf Sad, (Şirketu't-Tbâati'l-Fenniyyeti'l-Muttehide), 1: 176; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 234; Ebû Ömer Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih Endelusî (h. 328/940), *Tebâi' 'n-nisâ vemâ câe fihâ min 'acâibin ve eḥbârin ve esrar*, (Kahire: Mektebetu'l-Kurân), 246.

Çölde kocasından şalgam isteyen kadına söylenmiş ifadedir.

26-³³⁶ تَقَلَّدَهَا طَوْقَ الْحَمَامَةِ

Ona güvercin tasması taktı. (HUYUNU TERK ETMEMEK)

Kötü fiili yapanları kınamak için söylenir.

27-³³⁷ تُقَطِّعُ أَغْنَاقَ الرَّجَالِ الْمَطَامِعُ

Hırslar erlerin boyunlarını kopartır. (TAMAHKÂRLIĞIN ZARARI)

28-³³⁸ جَزَاءُ سِنِّمَارٍ

Sinnimâr'ın mükâfatı. (İYİLİĞİN CEZASI)

29-³³⁹ حَلَبَ الدَّهْرَ أَشْطَرُهُ

Feleğin çemberinden geçmiş. (TECRUBE EDİNMEK)

Güngörmüş (tecrübeli) kimseler için söylenir.

30-³⁴⁰ حَالَ الْجَرِيضِ دُونَ الْقَرِيضِ

Can boğaza gelmişken şiir düşünülmez. (KORKAKLIĞIN SIKINTISI)

31-³⁴¹ حَتَّى يُوُوبَ الْمُنْخَلِّ

Şair munahhal (özel isim) dönünceye kadar. (DÖNÜŞÜ OLMAYAN KAYIP)

32-³⁴² حَسْبُكَ مِنْ غِنَى شَبْعٍ وَرِيٍّ

Yediğin, içtiğin sana zenginlik olarak yeter. (KANAAAT)

33-³⁴³ حَبَّ شَيْئًا إِلَى الْإِنْسَانِ مَا مُنِعَ

³³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 234.

³³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 235; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 288; Muberred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 2: 54; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 54; Kazvîni, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1979), 2: 468.

³³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 259; İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye İbn Hişâm*, 1: 82; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 273; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 22; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1222.

³³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 292; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 22; İbn Sikkit, *İşlâhu'l-mantık*, 265; İbn Sikkit, *İşlâhu'l-mantık*, 387; Muberred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 155;

³⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 303; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 5: 49; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 319; Kûfî, *el-Fâhır*, 251; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 5: 72.

³⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 304; Kureşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, 422; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 6: 167; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1827.

³⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 318; İmruulkays, *Dîvânu İmru'u'l-Kays*, 165.

³⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 321.

İnsana en sevimli olan yasaklandığı şeydir. (DAVRANIŞ)

34- ³⁴⁴ خَلَا لَكَ الْجَوُّ فَبِيضِي وَاصْفِرِّي

Gümüş, sarı senin için hava hoş. (TERCİH)

35- ³⁴⁵ دَعُ عَنكَ نَهْبًا صَبِيحَ فِي حَجَرَاتِهِ

Bırak da çalınan develer taşlık bölgede bağırsın. (İYİ NİYETLE KÖTÜLÜK)

Malını yitiren kişinin onu bulmak için daha değerli olanı kaybetmesi durumunda söylenen bir ifadedir.

36- ³⁴⁶ أَلذَّوْدُ إِلَى الذَّوْدِ إِيلٌ

Bir Zevd dişi deve (üç ile dokuz arası) bir Zevd dişi deve daha sürü olur.

(BEREKET)

37- ³⁴⁷ ذَلَّ مَنْ بَالَتْ عَلَيْهِ التَّعَالِبُ

Tilkilerin üzerine idrar yaptığı kişi zelil olur. (KÖTÜ DOSTLUK)

38- ³⁴⁸ رَضِيْتُ مِنَ الْغَنِيْمَةِ بِالْإِيَابِ

Ganimet yerine dönüşe razı. (KARARLILIK)

39- ³⁴⁹ سَقَطَ الْعِشَاءُ بِهِ عَلَى سِرْحَانَ

Kurt yüziünden akşam yemeğinden oldu. /Ava giderken avlandı. (İHTİYAÇ

ÖLÜME GÖTÜRÜR)

³⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 356; Terefe b. Abdb. Sufyân b. sad el-Bekrî (m.564), *Dîvânu Tarafe b. 'Abd*, thk. Mehdi Muhammed, (Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye,2002), 49; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 34; Câhiz, *el-Hayvân*, 5: 125; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 772.

³⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 381; İmruulkays, *Dîvânu İmru'î'l-Kays*, 140; Şeybânî, *el-Cîm*, 1: 228; İbrâhîm b. es-Srî b. Sehl ez-Zeccâc, (h.311), *Me'ânil-Kurâni ve İ'râbuh*, 3: 326. Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 109.

³⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 389; Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1: 218; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 43; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 471.

³⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 392; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 122; Basrî, *et-Tabâkatu'l-Kubrâ*, 1: 232; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1181.

³⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 408; İmruulkays, *Dîvânu İmru'u'l-Kays*, 79; Teymî, *Mecazu'l-Kurân*, 2: 224; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 249; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 170; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tevili'l-Kurân*, Ahmed Muhammed Şâkir, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2000), 22: 371; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 66.

³⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 436; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 227; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 512; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 300; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 374.

سَوَاءٌ عَلَيْنَا قَاتِلَاهُ وَسَالِيَهُ 350-40

Öldüren ve soyan her ikisi de bizim için eşittir. (ÖLDÜRMEK)

سُلْكَى وَمَخْلُوجَةٌ 351-41

Doğrudan ve dolaylı bir şekilde. (İSTİKAMET ÜZERE OLMAK)

شَرُّ يَوْمِيهَا وَأَغْوَاهُ لَهَا 352-42

Geçirdiği en kötü iki gün. (GÖRÜNÜRDE İYİ OLUP KÖTÜLÜK ETMEK)

شِنْشِنَةٌ أَعْرَفُهَا مِنْ أَخْزَمٍ 353-43

Huyunu Ahzemden almış. (BENZEME)

Babasına benzeyene söylenir.

شَرُّ مَا رَامَ امْرُؤٌ مَالْمَ يَنْلُ 354-44

Kimsenin görmediği kötülüğü gördü. (KÖTÜLÜK)

شَرُّ الشَّدَائِدِ مَا يُضْحِكُ 355-45

Sıkıntuların en kötüsü (İnsanı) güldürenidir. (ŞİDDET)

ضَرْبُ أَخْمَاسٍ لِأَسْدَاسٍ 356-46

Altıda birin yerine beşte biri koymak. (ALDATMA)

Yanlış bir şeyi doğru diye kabul etmek.

ضِغْتٌ عَلَى إِبَالَةٍ 357-47

Öbek öbek bela. (ARDARDA MUSİBET)

³⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 437; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 272; Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdulah b. Sehl b. Said b. Yahya b. Mehrân el-Askerî (h.395), *el-Evâ'il*, (Tanta: nşr. Dâru'l-Beşir), 201.

³⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 444; İmruulkays, *Dîvânu İmru'i'l-Kays*, 141; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 4: 160; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve's-şu'râ*, 1: 117.

³⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 457; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 87,88; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 238; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. 2: 112; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 887.

³⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 459; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 116; Herevî, *Ğaribu'l-ħadîs*, 2: 153; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 269; Ezdî, *el-İştikâk*, 29.

³⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 463.

³⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 469.

³⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 6; Belâzurî, *Cumelün min eEnsâbi'l-eşraf*, 4: 154; Avfî, *ed-Delâilu fî Ğaribi'l-Hadîs*, 1: 7; Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tevilî'l-Kurân*, 1: 403; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 7: 89.

³⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 8; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 264; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 69; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 175; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1619.

48- 358 الظُّلْمُ مَرْتَعُهُ وَخَيْمٌ

Zulmün faydası (neticesi) vahamettir. (ZULÛM)

49- 359 الْعَوْدُ أَحْمَدٌ

Hatadan dönmek övgüye şayandır. (FAYDALI ADETLERE DÖNÛLÛR)

50- 360 عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمِدُ الْقَوْمَ السَّرَى

Topluluk geceyi sabah olunca över. (MEŞAKAT ZAMANI SABİR)

51- 361 عِنْدَ جُفَيْنَةَ الْخَبْرُ الْيَقِينُ

Doğru haber Cüfeyne'dedir (özel isim). (DOĞRU SÖZLÛLÛK)

52- 362 الْعَمْرَاتُ ثُمَّ يَنْجَلِينَ

Sıkıntılardan sonra esenlik. (SIKINTIDA SABİR)

53- 363 فَخَرَ الْبَغَى بِحَدِّجَ رَبَّتِهَا

Cariye sahibesinin hevdecisiyle övünür. (BAŞKASININ VARLIKLARIYLA ÖVÛNME)

³⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 26; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 259; Amr b. Bahr b. Mahbûb Câhiz (h.255), *er-Resâ'ilu'l-edebiyeye*, (Beyrut: Dârun ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423), 335; Belâzurî, *Cumelün min Ensâbi'l-eşraf*, 4: 194; Endelusî, *el-'Iqdu'l-Ferîd*, 3: 68.

³⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 37; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 169; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve's-şu'ra*, 1: 327; Kûfî, *el-Fâhîr*, 213.

³⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 38; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 170, 231; Cumahî, *Ṭabakātu fuḥûli's-şu'arâ*, 1: 59; Câhiz, *Kitâbu'l-Buḥalâ*, 220; Ebu'l-Hasen Alî b. Suleymân b. el-Fazl el-Ahfeş el-Asgar (315), *el-İhtiyareyn*, thk. Fahrudîn Kabâve, (Beyrut: nşr. Daru'l-Fikri'l-Muasır, 1999), 533.

³⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 39; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 34; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 201; İbn Sikkit *Işlâhu'l-manṭık*, 207.

³⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 69; Kûfî, *el-Fâhîr*, 318; Kâsım b. Sâbit b. Hazm, *ed-Delâ'il fi ġarîbi'l-ḥadîs* (nşr. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs), Riyad 2001), 11: 741; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 103; Ebû Bekr Ahmed b. Mervan ed-Dînaverî (h.333), *el-Mucalesetu ve cevahiru'l-'lm*, thk. Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasan Âli Selman, (Beyrut: Cemiyetu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye, h.1419), 2: 35; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 101.

³⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 85; Ebû'l-Fadl Ahmet b. Ebî Tâhir (h.280), *Belâġātu'n-nisâ*, (Kahire: Metbaatu Medreseti Vâlideti Abbasi'l-Evvel, 1908), 188; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 2: 370; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 275.

54-³⁶⁴ الْقَوْلُ مَا قَالَتْ حَذَامٌ

Söz, Hazâm'ın sözüdür. (ARKADAŞINI DOĞRULAMA)

55-³⁶⁵ قَدْ قِيلَ مَا قِيلَ إِنْ حَقًّا وَإِنْ كَذِبًا

Doğru veya yanlış söylenen söylendi. (SÖZ SÖYLEMEK)

56-³⁶⁶ قَلْبُهُ مَا قَرَّتْ بِهِ الْعَيْنُ صَالِحٌ

Göze hoş gelen azda olsa güzeldir. (KANAAT)

57-³⁶⁷ قَدْ حُجَّ ابْنُ مُقْبِلٍ

İbn Mukbil'in nasibi. (BAŞARILI OLMAK)

58-³⁶⁸ قَبْلَ عَيْرٍ وَمَا جَرَى

Ansızın geçip gitmek. (ACELE ETMEK)

59-³⁶⁹ قَدْ يَضْرِبُ الْعَيْرُ وَالْمِكْوَاةُ فِي النَّارِ

Bazen damga ateş üstünde iken eşek yellenir. (CİMRİLİK)

60-³⁷⁰ قَلْبَ لَهُ ظَهَرَ الْمَجَنُّ

Onun için savaşmayı göze aldı. (SEVMEYİ BIRAKTI)

61-³⁷¹ كَمُبْتَغَى الصَّيْدِ فِي عَرِيْسَةِ الْأَسَدِ

³⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 98; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 34; Frâhidî, *Kitabu'l-'yn*, 3: 204; Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1: 215; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 50.

³⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 98.

³⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 101.

³⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 101; Cumahî, *Ṭabaqātu fuhûli 'ş-şu'arâ'*, 2: 319; Câhiz, *el-Hayvân*, 2: 443; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve 'ş-şu'râ*, 1: 448; Dînaverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, 1: 151.

³⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 102; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 205; Dînaverî, *el-Me'âni'l-kebîr fî ebyati'l-me'âni*, 2: 842; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 5: 231. Kûfî, *el-Fâhîr*, 25.

³⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 104; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, thk. 165; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 115; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 309; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 9: 340.

³⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 105; Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1: 51; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib el-Hârizmî (h.387), *Miftâhu'l-'ulûm*, thk. İbrâhîm el-Ebârî, (Beeyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'rabî), 99.

³⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 126; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 241; İbrâhîm b. İshâk b. İbrâhîm el-Harbî, *Ġaribu'l-hadîs*, thk. Süeyymân İbrâhîm Muhammed el-Ayid, (Mekke: Câmiatu Ummi'l-Kura 1405), 1: 850; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb*. 1: 341; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1222.

Avını aslanın mahallinde arayan gibi. (YANLIŞ YERDE İHTİYACINI ARAMAK)

كَيْفَ تُوقَى ظَهْرَ مَا أَنْتَ رَاكِبُهُ 372-62

Bindiğin sırtı nasıl korursun. (YAPTIĞINDAN SAKINDIRMAK)

كَذَابِغَةٍ وَقَدْ حَلِمَ الْأَدِيمُ 373-63

Bozulan deriyi tabaklayan gibi. (BOZULAN ŞEYİ TAMİR)

كَالْمُسْتَغِيثِ مِنَ الرَّمْضَاءِ بِالنَّارِ 374-64

Küle karşı ateşten yardım isteyen gibi. (DAHA ZARARLI OLANI İSTEME)

كُلُّ الْحِذَاءِ يَحْتَذِي الْحَافِيَ الْوَقْعُ 375-65

Ayağı çıplak taşlıkta her ayakkabıyı giyer. (ÇARESİZLİK, SIKINTI YAŞAMA)

لِمِثْلِ ذَا كُنْتُ أَحْسِيكَ الْحَسَا 376-66

Senden bunun gibi beklentilerim var. (GAYRET ETMEK)

لِكُلِّ أَنْاسٍ فِي بَعِيرِهِمْ خَبْرٌ 377-67

Her insanın devesinden haberi var. (İŞİNİ TAKİP ETMEK)

لَيْسَ قَطًّا مِثْلَ قُطْيٍ 378-68

Küçüğü büyüğü gibi olamaz. (YANLIŞ KIYAS)

مَنْ حَفَنَّا أَوْ رَفَنَّا فَلْيَتْرِكْ 379-69

Bize kucak açıp yediren iktisatlı davranın. (İKTİSATLI DAVRANMAK)

³⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 129; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 327.

³⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 132; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 60; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 343; İbn Sikkit *İşlâhu'l-manţık*, 149; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 61; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 69.

³⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 133; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 120; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 653; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 69.

³⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 136; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 2: 178; Şeybânî, *el-Cîm*, 3: 294; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 222; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 74;

³⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 153.

³⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 154;

³⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 166; Kureşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, 525; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 2: 240; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 292; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 189.

³⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 187; Abdolvâhid b. Ali el Halebî (h.351), *el-İtbâ'*; thk. İzzedin et-Tunuhî, (Dimesşk: Mecmau Luğati'l-'rabiyye), 1961, 48; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 192.

70- 380 مَنْ أَشْبَهَ أَبَاهُ فَمَا ظَلَمَ

Babasına benzeten hata etmemiştir. (BENZETMEK)

71- 381 مَا أَشْبَهَ اللَّيْلَةَ بِالْبَارِحَةِ

Bu gece düne ne kadar da benziyor! (AŞIRI BENZERLİK)

72- 382 مَا وَرَاءَكَ يَا عِصَامُ

Usâm arkanda ne var? (ÖĞRENMEK İÇİN SORMAK)

73- 383 مَا لِي إِلَّا ذَنْبٌ صُحْرٌ

Sahr'ın (bayan adı) günahından başka suçum yok. (SUÇSUZ CEZA)

74- 384 مَنْ يَسْمَعُ يَخْلُ

Dinleyen (Kötü şeyler) hayal eder. (TOPLUMDAN UZAK DURMAK)

75- 385 مَنْ غَابَ غَابَ نَصِيْبُهُ

Gözden irak olanın nasibi de irak olur. (HAZIRI DEĞERLENDİRMEK)

76- 386 مَنْ يَرِ يَوْمًا يَرِ بِهِ

Eden bulur. (HAYATIN SERUVENİ)

77- 387 الْمَرْءُ يَعْجِزُ لَا الْمَحَالَةَ

Hiç kuşkuz kişi acze düşer. (İŞİNE SARILMAK)

³⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 197; Câhiz, *el-Hayvân*, 7: 244; Câhiz, *er-Resâ'iu'l-Edebiyye*, 427; Dînaverî, *Ğarîbu'l-Ğur'ân*, 3: 28; Kûfi, *el-Fâhır*, 277.

³⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 199.

³⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 205; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 167; Kureşî, *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, 78; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 205; Dînaverî, *Uyûnu'l-ağbâr*, 1: 330; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 46.

³⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 210.

³⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 211; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 290; Câhiz, *er-Resâ'ilu'l-edebîyye*, 370; Câhiz, *Er-Resâ'ilu'l-edebîyye*, (h.255), thk. Abdu's-selâm Muhammed Harun, Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1964), 2: 431; Kûfi, *el-Fâhır*, 249.

³⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 216; Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdulah b. Sehl b. Saîd b. Yahyâ b. Mehrân el-Askerî (h.395), *el-Hıssu alâ Talebi'l-'lmi ve'l-İctihâdi fî Cem'ih*, thk. Mervan Kubanî, (Beyrut: el-Mektebetu'l-İslamî, 1986), 64.

³⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 218; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 334; Kûfi, *el-Fâhır*, 152; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 14; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 430.

³⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 220; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 204; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 281, Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 132; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 4: 1681.

78-³⁸⁸ مَنِ الْعَنَاءِ رِيَاضَةُ الْهَرَمِ

Yaşlının sporu ona cefadır. (BÜYÜKLERİ EĞİTME)

79-³⁸⁹ مَنْ لَكَ بِأَخِيكَ كُلِّهِ

Kim sana kardeşin gibi olabilir. (HATALI OLABİLMEK)

80-³⁹⁰ مَحَا السَّيْفُ مَا قَالَ ابْنُ دَارَةَ أَجْمَعًا

Kılıç (Salim) İbn Dâre'nin söylediklerini yok etti. (ADİL OLMAYAN CEZA)

81-³⁹¹ النَّاسُ أَخْيَافٌ

İnsanlar tabaka tabakadır. (AHLAK)

82-³⁹² نَفَخْتَ لَوْ تَنْفُخُ فِي فَحْمٍ

Madem üfürdün bari köze üfürseydin. (YERSİZ İSTEMEK)

83-³⁹³ نَابٌ وَقَدْ يَقَطَعُ الدَّوِيَّةَ النَّابُ

Diş dişin sesini keser. (MENFAAT SAĞLAMAK)

84-³⁹⁴ نَفْسُ عِصَامٍ سَوَدَتْ عِصَامًا

İsam kendini efendi kıldı. (KENDİNDEN ÜSTÜN OLMAK)

85-³⁹⁵ الْوَحْدَةُ خَيْرٌ مِنْ جَلِيسِ السُّوءِ

Yalnızlık kötü arkadaştan daha iyidir. (KÖTÜ ARKADAŞ)

³⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 223; Câhiz, *el-Ḥayvân*, 7: 244; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 32.

³⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 225; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 51; Câhiz, *Resâilu'l-Câhiz*, 1: 122; *Dînaverî*, *Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 22; Kûfî, *el-Fâhır*, 265; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 14.

³⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 229; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 42; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1: 308; Câhiz, *el-Ḥayvân*, 3: 37; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 9: 72.

³⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 238; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 133; İbn Sikkî İslâhu'l-manṭık, 57; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 618; Kazvînî, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 2: 234.

³⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 240; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 246; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 66.

³⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 242; Ebû Saîd Abdulmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî (h.216), *el-İbl*, thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin, (Dımışk: Dâru'l-Beşâir, 2003), 64; Ebû Yûsuf Yakub b. İshâk es-Sikkî (h.244), *el-Kenzu'l-luğavî fi'l-lisâni'l-'Arabî*, thk. Ūğust Hefner, (Kahire: Mektebetu'l-Mutenebbî), 78.

³⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 245; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 167; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 116; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 98;

³⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 259; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 130; Câhiz, *Kitâbu'l-Buḥalâ*, 56; *Dînaverî*, *Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 275; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 12: 72.

وَجْهَ الْمُحَرِّشِ أَقْبَحُ 86- 396

Haberi getirenin yüzü haberi söyleyenden daha çirkindi. (KIYASLAMA)

هَذَا أَوْ أُنُ الشَّدِّ فَاشْتَدَّى زَيْمٌ 87- 397

Bu sıkıntılı anlarıdır Ziyem 'i (at ismi) coştur. (İŞİNDE CİDDİ OLMAK)

هَوْنٌ عَلَيْكَ وَلَا تَوْلَعُ بِإِشْفَاقٍ 88- 398

Elde edemediğine üzülme çünkü ayrılacaksın. (MUSİBETE SABRETMEK)

لَا يَذْهَبُ الْعُرْفُ بَيْنَ اللَّهِ وَالنَّاسِ 89- 399

İnsanla Allah arasındaki iyilikler zayi olmaz. (CÖMERTLİĞİ TEŞVİK)

لَا يُرْسِلُ السَّاقَ إِلَّا مُمَسِّكًا سَاقًا 90- 400

Bacak ancak bacağa tutunarak hareket eder. (KARARLI OLMAK)

لَا نَاقَتِي فِيهَا وَلَا جَمَلِي 91- 401

İçinde ne erkek ne dişi devem var. (UMURSAMAMAK)

لَا تَجْعَلْ يَمِينَكَ جِرْدَبَانًا 92- 402

Her şeyi kendine yontma. (MAL HIRSI)

لَا يُصْطَلَى بِنَارِهِ 93- 403

Ateşle ısınılmaz. (HAYIRSIZ OLMAK)

لَا قَرَارَ عَلَى زَأْرٍ مِنَ الْأَسَدِ 94- 404

Aslanın kükrediği yerde durulmaz. (KARARLILIK)

³⁹⁶ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 266.

³⁹⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 281; Frâhîdî, *Kitabu 'l- 'yn*, 6: 394; Câhîz, *el-Beyân ve 't-Tebyîn*, 2: 211; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi 'l-Eşrâf*, 7: 274; Muberrred, *el-Kâmil fî 'l-luğa vel-edeb*, 1: 298.

³⁹⁸ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 279; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 161; Dînaverî, *'Uyûnu 'l-aḥbâr*, 2: 332; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 42; Dînaverî, *el-Mucalesetu ve cevahiru 'l- 'lm*, 2: 410.

³⁹⁹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 294; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 165; Câhîz, *Kitâbu 'l-Buḥalâ'*, 219; Câhîz, *el-Hayvân*, 1: 495; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 43.

⁴⁰⁰ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 299; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 242; Câhîz, *Kitâbu 'l-Buḥalâ'*, 224; Câhîz, *Resâilu 'l-Câhîz*, 2: 114.

⁴⁰¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 300.

⁴⁰² Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 302.

⁴⁰³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 305; el-Hatâbî, *Ġaribu 'l-ḥadîs*, 1: 618.

⁴⁰⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 2: 316.

يَعْلَمُ مِنْ أَيِّنَ يُؤْكَلُ الْكَتِفُ⁴⁰⁵ -95

Antrkotun nasıl yenileceğini biliyor. (İŞİ BİLMEK)

⁴⁰⁵ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 323.

İKİNCİ BÖLÜM

ANONİM MESELLER

Eserimizi incelerken Kur'an, hadis, sahabe sözü ve şiir kaynaklı mesellerin tespitinden sonra kaynağını tespit edemediğimiz ve eserimizde geçen anonim kaynaklı olduğunu düşündüğümüz meseller şunlardır.

1. Dua, Beddua

1- ⁴⁰⁶ أَغْدَةَ كَغُدَّةِ الْبَعِيرِ

Deve vebasına tutulasın.

2- ⁴⁰⁷ أَجَنَّ اللَّهُ جِبَالَهُ

Allah dağlarının cinlerini çoğaltsın.

3- ⁴⁰⁸ أَبَادَ غَضْرَاءَهُمْ

Allah onların mekânlarını yerle yeksan etsin.

4- ⁴⁰⁹ بَلَغَ اللَّهُ بِكَ أَكْلًا الْعُمُرِ

Allah seni uzun ömürlü kılsın. 5- ⁴¹⁰ نَبَّتَ لِنِدْهُ

Altında ezilip kalsın.

6 - ⁴¹¹ نَبَّتَ لِنِدْهُ

Altında ezilip kalsın.

Sıkıntıya maruz kalan için söylenir.

⁴⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 93; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 261; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 68.

⁴⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 149; Kûfî, *el-Fâhır*, 33; el-Enbârî, *ez-Zâhru fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*, 1: 219; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğ*, 11: 67.

⁴⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 152.

⁴⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 197; Basri, *Kitabu'l-yn*, 5: 408; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 68; Ebû Ubeydu'l-Kâsım b. Selâm el-Herevî, *Ġaribu'l-Ĥadîs*, 1: 20; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 78.

⁴¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 248.

⁴¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 248.

7- 412 عَرَفْتَنِي نَسَاءَهَا اللَّهُ

Beni tanıdı. Allah unuttursun.

8- 413 فَاهَا لِفِيكَ

Ağzından çıkan canına yapışsın.

9- 414 قَبَّحَ اللَّهُ مِعْرَى خَيْرُهَا خُطَّةٌ

Allah hilebaz keçiyi kahr eylesin.

10- 415 هِنْتٌ وَلَا تُنْكَهَ

Mutlu olasın. Zarar görmeyesin.

11- 416 هَوَتْ أُمُّهُ وَهَبِلَتْ

O anasını ya da anası onu kaybetsin.

2. Fırsat

1- 417 بَعْدَ الْهَيْاطِ وَالْمِيَاطِ

İş işten geçtikten sonra.

2- 418 بَعْدَ خَيْرَتِهَا تَحْتَفِظُ

Kıymetli olanı elden kaçırtıp değersiz olanı muhafaza ediyor.

Zamanında tedbir almayan için söylenir.

3- 419 بِبَقَّةٍ صُرِمَ الْأَمْرُ

Bakka da (yer adı) iş sonuçlandı.

⁴¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 33; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 117; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 180; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 68; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1086.

⁴¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 78; Sibeveyhi, *el-Kitâb* 2: 315; Ebû Zeyd Saîd b. Evs b. Sâbit el-Ensârî (h.215), *en-Nevâdir fi'l-luğa*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmet, (Beyrut: Dâru's-Şuruk, 1981), 505; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 76; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 23; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 6: 238.

⁴¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 105; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 355.

⁴¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 276; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 69; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 23; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 10: 208; Cevherî, *Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 6: 2254.

⁴¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 276.

⁴¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 193; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 257; Câhiz, *el-Hayvân*, 5: 215.

⁴¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 197;

⁴¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 200; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 145; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 98; Câhiz, *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 237.

تَجَاوَزْتَ شُبَيْتًا وَالْأَحْصَنَ وَمَاءَهُمَا 420- 4-

Şubeysi, Ehası (yer adları) ve sularını kaçırdın.

Fırsatı kaçıran kişi için söylenir.

الْجَحْشَ لَمَّا بَدَّكَ الْأَعْيَارُ 421- 5-

Yaban eşeğini avlayamıyorsan sıpayla yetin.

Çoğu elde etmeye azla yetinmesi için söylenir.

حَتَّى يَجْتَمَعَ مِعْزَى الْفِزْرِ 422- 6-

Fizr'in(özel isim) keçileri toplanıncaya kadar.

سَيْرَيْنِ فِي خُرْزَةَ 423- 7-

Dikmekte gidiş dönüş vardır. Bir taşla iki kuş vurmak

سَيْلٍ بِهِ وَهُوَ لَا يَدْرِي 424- 8-

Sele kapılmış farkında değil.

سَرَّعَانَ ذِي إِهَالَةٍ 425- 9-

Çabuk ol yağı eriyor.

الصَّيْفَ ضَيَّعْتَ اللَّبْنَ 426- 10-

Sütü yazdan kaybettin.

صَيْدَكَ إِنْ لَمْ تُحْرَمَهُ 427- 11-

Yasaklanmadığın sürece avlan.

⁴²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 237.

⁴²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 258; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 235; Avfî, *ed-Delâilu fî Ğarîbi'l-Hadîs*, 11: 741; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 140.

⁴²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 304; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 75,155.

⁴²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 435; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 257; Avfî, *ed-Delâilu fî Ğarîbi'l-Hadîs*, 3: 1038; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 135; Hatâbî, *Ğaribu'l-hadîs*, 1: 376.

⁴²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 439; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 354.

⁴²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 440; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 715; Hatâbî, *Ğaribu'l-hadîs*, 1: 422. Mevsulî, *el-Ĥasâis*, 3: 41.

⁴²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 488; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 51; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 247, 248; İbn Sikkî *Işlâhu'l-manıţık*, 206; Câhîz; *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 206.

⁴²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 488; el-Belâzurî, *Cumelîn min Ensâbi'l-eşraf*, 9: 77.

12- 428 ظِمٌّ حِمَارٍ

Eşegin iki içimi arasındaki zaman.

13- 429 عَدْوِكَ إِذْ أَنْتَ رُبْعٌ

Baharında (genç) iken koş.

14- 430 عَاقَتْ مَعَالِقَهَا وَصَرَ الْجُنْدُبُ

İş işten geçti.

15- 431 لَيْتَكَ بِحَضْرَوْنِي

Keşke Hadûda'da (ıssız ada) olsaydın.

16- 432 لَوْ كُنْتَ مِنَّا حَدْوْنَاكَ

Bizden olsaydın ayakkabı giydirirdik.

17- 433 مَنْ لَمْ يَأْسَ عَلَى مَا فَاتَهُ وَدَعَّ نَفْسَهُ

Kaçırdıklarına üzülmeyen kimse nefsinden kurtulmuştur.

18- 434 الْمَلْسَى لَا عُهُدَةَ لَهُ

Elinden kayıp giden şey onun tasarrufunda değil.

19- 435 مَنْ عَالَ بَعْدَهَا فَلَا أَنْجَبَرَ

Ondan sonra kim gelirse ihtiyacı karşılanmaz.

20- 436 مَرًّا بَلِيٌّ

Beliyye (Kudae'nin bir mahallesi) geride kaldı.

⁴²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 27; İbn Hişâm, *Siretu'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, 1: 255; Bâhilî, *el-İbl*, 107; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 14: 288.

⁴²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 43.

⁴³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 53; Dabbî, *Emşálu'l-'rab*, 167; Dabbî, *Emşálu'l-'rab*, 116; Ezdi, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 121; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1529.

⁴³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 169;

⁴³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 171; Dabbî, *Emşálu'l-'rab*, 126; Dabbî, *Emşálu'l-'rab*, 87;

⁴³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 201; Askerî, *el-Evâil*, 74.

⁴³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 207; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 99; Kazvîni, *Mucmelu'l-luğa Libni Fâris*, 1: 840; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 5: 350.

⁴³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 209.

⁴³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 223.

مُخْرَنْبِقٌ لِيَنْبَاعَ 21- 437

Sakin duran atın çiftesi pek olur.

نَعِمَ كَلْبٌ فِي بُؤْسِ أَهْلِهِ 22- 438

Sahiplerinin sıkıntıya girmesiyle köpek bayram etti.

وَشَكَانَ ذِي إِهَالَةٍ 23- 439

Çabuk ol yağı eriyor.

هَذَا وَلَمَّا تَرِدِي تِهَامَةَ 24- 440

Köprüden önce son çıkış.

هَجَمَ عَلَيْهِ نِقَابًا 25- 441

Üzerine kapaklandı.

3. İlim, Âlim, Bilgi, Cehalet, Akıl

أَرْنِيهَا نَمِرَةً أُرْكَهَا مَطْرَةَ 1- 442

Sen bana nokta kadar bulut göster, bende yağmurunu göstereyim.

أَنَا غَرِيرُكَ 2- 443

Ben seni bilirim.

أَتَعَلَّمَنِي بِضَبِّ أَنَا حَرَشْتُهُ 3- 444

Tırmaladığım kertenkeleyi bana mı tanıtıyorsun.

⁴³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 224; Ensârî, *en-Nevâdir fi'l-luğa*, 585; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 114; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 368; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 31.

⁴³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 241; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 258; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 178.

⁴³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 263; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 878;

⁴⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 282; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, 5: 544; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 142.

⁴⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 283.

⁴⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 53; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*8: 271; Ebû'l-Hasan el-Mecaşî el-Belhî, (h.215), *Me'âni'l-Kur'ân li'l- Ahfeş*, thk. Hudâ Mahmûd Kurâa, (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî,1990), 1: 308; Taberî (h.310), *Câmi'u'l-Beyân fi Tevîli'l-Kurân*, 11: 573.

⁴⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 71; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 202; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 75; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 8: 17.

⁴⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 71; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 202; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 4: 108.

4- 445 أَفَوَاهُهَا مَجَاسُهَا

İştahlı yiyişi semizliğine işarettir.

5- 446 أَرَاكَ بَشْرًا مَا أَحَارَ مِشْفَرًا

Dışını görüşün, içini sormana gerek bırakmıyor.

6- 447 أَعِنْدِي أَنْتَ أَمْ فِي الْعِجْمِ

Yanımızda mı yer alacaksın yoksa sırtımızda mı?

7- 448 أَعِنْدِي أَنْتَ أَمْ فِي الرَّبْقِ

Yanımızda mı yoksa ipte bağlı mı? duracaksın.

8- 449 إِذَا ادَّعَيْتَ الْبَاطِلَ أَنْجَحُ بِكَ

Batılı iddia edersen mağlup olursun.

9- 450 اِسْتُ الْبَائِنِ أَعْلَمُ

Sağdan sağanın kıcı daha bilgilidir.

Deve sağan kimselere devenin sahibi sorulduğunda o esnada yellenen kişinin sahibi olduğuna işaret etmek için söylenmiş meseldir.

10- 451 أَسَعْدُ أَمْ سَعِيدٌ

Saad mıdır? Suayd mıdır?

11- 452 اللَّهُ أَعْلَمُ مَا حَطَّهَا مِنْ رَأْسِ يَسُومَ

Yesume'nin (dağ) başında (kesilmek üzere) yatırılan hayvanın hangi niyetle yatırıldığını Allah daha iyi bilir.

⁴⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 72; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 209; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 6: 208; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 913.

⁴⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 72; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 209; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 701.

⁴⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 79.

⁴⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 79.

⁴⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 95.

⁴⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 122; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 114; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 145; Belâzûrî, *Belâzûrî, Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 9: 381.

⁴⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 136; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 47; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 61; Ebî Şeybe, *Musned İbn. Ebî Şeybe*, 2: 396; Kûfî, *el-Fâhîr*, 59; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 488.

⁴⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 149.

أَطَّلَعَ عَلَيْهِمْ ذُو عَيْنَيْنِ 453-12

Gözleri olan onların yaptıklarına muttali oldu.

بِنْتُ الْجَبَلِ 454-13

Dağın kızı.

Sesin dağda yankısı gibi her konuşana cevap veren kimse için söylenmiş teşbih içeren bir sözdür.

بِقَطِيهِ بِطَبِّكَ 455-14

Usulle ve çaktırmadan sorunu gidermek.

Kişinin ilminin gereğiyle amel etmesi için söylenir.

بَصَبَصْنَ بِالْأَذْنَابِ إِذْ حُدِينَا 456-15

Biz mekânlarına girdiğimizde kuyruklarını kıstırıp kaçtılar.

وَمَا يُدْرِيكَ مَا الدَّخْلُ 457-16

İçinde ne olduğunu bilemezsin.

تَأْطَةُ مُدَّتْ بِمَاءٍ 458-17

Çamur su eklendikçe dehada cıvıklaşır.

Kendisiyle konuştuğça aptallığı artan için söylenir.

خَيْرُ الْعِلْمِ مَا حُوْضِرَ بِهِ 459-18

İlmin hayırlısı lazım olunca aklına gelendir.(ezberlenendir)

خَرَ قَاءُ عَيَّابَةٌ 460-19

Aptal, Ayıplar.

⁴⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 150.

⁴⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 186; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 128; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, 2: 857; Dînaverî, *Ġaribu'l-hadîs*, 3: 710.

⁴⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 195; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 9: 34;

⁴⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 195; Dînaverî, *Ġaribu'l-hadîs*, 2: 481; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 175.

⁴⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 231; Hrevî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 85;

⁴⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 245; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 7: 445; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 125; Endelusî, *el-'Iqdu'l-Ferîd*, 3: 33.

⁴⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 349; Muberrêd, *el-Kâmil fî'l-luğa vel-edeb*, 1: 241.

⁴⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 351; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 125; Endelusî, *el-'Iqdu'l-Ferîd*, 3: 33; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 200.

خَامِرِي أُمِّ عَامِرٍ 461-20

Aptallıkta Ümmüamir'e (sırtlan) eş değer.

خَالِطُ رَاعِيكَ بِطَرَاثَيْتٍ 462-21

Casusunu kalabalıklar arasına sal.

أَلْعَوَانُ لَا تُعَلَّمُ الْخِمْرَةَ 463-22

Dula (yetişkine) örtü öğretilmez.

عَاطٍ بِغَيْرِ أَنْوَاطٍ 464-23

Başkasından aşırmak.

عَرَفَ حُمَيْقُ جَمَلَهُ 465-24

Humeyk (özel isim) devesini tanıdı.

عَلِمَ السَّيْلُ الدَّرَجَ 466-25

Sel ulaşacağı seviyeyi bilir.

كَحَاطِبِ اللَّيْلِ 467-26

Gece odun toplayan gibi.

كَيْفَ الطَّلَا وَأُمُّهُ 468-27

Çocuk ve annesinden ne haber?

لَيْسَ لِقَصِيرٍ أَمْرٌ 469-28

⁴⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 351; Sibeveyhi, *el-Kitâb* 2: 85; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 126; Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tevilî'l-Kurân*, 1: 471; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 591.

⁴⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 354.

⁴⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 34; Dînaverî, *Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 69; Dînaverî, *Ġaribu'l-Ḳur'ân*, thk. Ahmet Sekar, 53; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 7: 279.

⁴⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 41; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 208; Dînaverî, *Tevîlu Muşkili'l-Kurân*, 61; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 917.

⁴⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 44; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 291; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 142.

⁴⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 55.

⁴⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 133; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 174; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 43; Kûfî, *el-Fâḥur*, 264.

⁴⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 133; İbn Sikkî, *Işlâhu'l-manṭıḳ*, 246; Dînaverî, *Ġaribu'l-Ḳur'ân*, 614; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 10: 126.

⁴⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 166; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 144; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 8: 305.

Dar görüşlünün sözü dinlenmez.

29- 470 لَيْسَ أَخُوكَ الطَّيْبُ مَنْ تَوَقَّاهُ

Bilgili kardeşin korkacağı kişi değildir.

30- 471 مَا يَجْعَلُ قَدُّكَ إِلَىٰ أَدِيمِكَ

Kuzu derisini sığır derisi yapmak.

31- 472 مَا يَدْرِي أَسْعَدُ اللَّهَ أَكْثَرُ أَمْ جُدَامُ

Esadullah mı? Yoksa Cuzam mı? (kabile isimleri) Daha çok, bilmiyor.

32- 473 مَا أَدْرِي أَيُّ الْبَرِّ نِسَاءٍ هُوَ

Onun hangi topluluktan olduğunu bilmiyorum.

33- 474 النَّاسُ أَعْدَاءُ مَا جَهِلُوا

İnsanlar bilmediklerinin düşmanıdır.

34- 475 نَزُّو الْفُرَارِ اسْتَجْهَلَ الْفُرَارَ

Antilop yavrusu antilop yavrusunu cahil sandı.

35- 476 لَا يَعْرِفُ هِرًّا مِنْ بَرٍّ

Kediyi fareden ayıramıyor.

36- 477 يَا طَبِيبُ طُبِّ لِنَفْسِكَ

Doktor! Kendini tedavi et!

⁴⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 167.

⁴⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 211; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 292; Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim, *Garibu'l-hadîs*, 1: 434; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 5; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 219.

⁴⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 223; Kazvîni, *Mutehayyeru'l-elfâz*, 163.

⁴⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 225; Dînaverî *Edebû'l-Kitâb*, 495; Kâlî, *el-Mağşûr ve'l-memdûd*, 406; Kazvîni, *Mucmelu'l-luğa Libni Fâris*, 1: 120.

⁴⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 239; Ebî Bekr Muhammed b. Halef (h.309), *el-Mrueh*, thk. Muhammed Hayri- Ramazan Yusuf, (Beirut: Daru ibn Hazm, 1999), 71.

⁴⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 240; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 6: 38; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 780.

⁴⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 308; Ensârî, *en-Nevâdiru fi-Luğa*, 593; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 15: 136; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 588.

⁴⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 325; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 207; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 47.

37- 478 يَرْقُمُ فِي الْمَاءِ

Suya yazı yazıyor.

38- 479 لَوْ كَانَ ذَا حِيلَةٍ تَحَوَّلَ

Çözümünü bilseydi teşebbüs ederdi.

4. Kadın, Sevgi, Aşk, Aile, Akrabalık, Evlilik, Toplum

1- 480 إِنَّمَا يُضْنُ بِالضَّئِنِ

Ancak sıkı sarılana sıkıca sarılırsın.

2- 481 إِنَّ بَنِي صَبِيَّةٍ صَيْفِيُّونَ

Çocuklarım yaz çocukları. (geç evlendim)

3- 482 إِلَىٰ أُمِّهِ يَلْهَفُ اللَّهْفَانُ

Hasret ve acı içinde olan annesine sığınır.

4- 483 التُّكْلُ أَرْأَمَهَا

Evladını kaybedince onu sevmeye başladı.

Değerli şeyi kaybedince eldeki kötü şeyi seven kişi için söylenir.

5- 484 جَاءَ يَجْرُ بَقْرَهُ

Çocuklarını sürükleyerek geldi.

6- 485 جَاءُوا قَضُّهُمْ بِقَضِيضِهِمْ

Küçük büyük geldiler.

⁴⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 325; Ezdî, *el-İştikâk*, 72; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 123; Kazvînî, *Mu'cemu mekâyîsi'l-luğa*, 2: 425.

⁴⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 162; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 271, 337; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 456; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 67;

⁴⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 48; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 30.

⁴⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 57; Ebû Muhammed Abdullah b. Abdilhakem el-Mısrî (h.214), *Sîretu 'Umer b. 'Abdil'azîz*, thk. Ahmet Abîd, (Beyrut: Alemlu'l-Kutub, 1984), 33; Câhîz, *el-Hayvân*, 1: 74; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 39.

⁴⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 65; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 180; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 6: 161;

⁴⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 246; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 140; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 37.

⁴⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 264; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 408,

⁴⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 267; Şeybanî, *el-Cîm*, 3: 74; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 133; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 76.

7- 486 جَلَىٰ مُجِبُّ نَظَرَهُ

Sevenin bakışıyla baktı.

8- 487 الْحَفَائِظُ تُحَلِّلُ الْأَحْقَادَ

Akrabalık sıkıntıda kini öteler.

Dost ve akrabasına kızan kişi için söylenir.

9- 488 حَمِيمُ الرَّجُلِ أَصْلُهُ

Kişinin yakın dostları akrabalarıdır.

10- 489 خُذْ مَا طَفَّ لَكَ

Sana yakın olanı al.

11- 490 دَعْنِي مِنْ سَوْدَاءَ بَيْضَاءَ

Bana cibiliyetini göster.

12- 491 أَلَدُّنْبُ خَالِيًّا أَشَدُّ

Kurt tehada daha saldırgandır.

13- 492 رَبِّ أَخٍ لَمْ تَلِدْهُ أُمَّكَ

Annenin doğurmadığı nice kardeşin vardır.

14- 493 زَوْجٌ مِنْ عُوْدٍ خَيْرٌ مِنْ فُعُوْدٍ

Ağaçtan koca evde kız kurusu kalmaktan daha iyidir.

15- 494 أَلْعُقُوْقُ تُكَلُّ مَنْ لَمْ يُتَكَلَّ

Babaya isyan eden evlat yok hükmündedir.

⁴⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 271; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 356;

⁴⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 295; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 142; Endelusî, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 37; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 262.

⁴⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 295.

⁴⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 355.

⁴⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 381.

⁴⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 387; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 222,268.

⁴⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 406.

⁴⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 425; Muberrred, *el-Kâmil fî'l-luğa vel-edeb*, 2: 54; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1017. Endelusî, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 63.

⁴⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 37; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 148; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 104; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 129; İsbahânî, *Kitâbu'l-Emşâl fî'l-Hadisi'n-Nebeviyy*, 417. Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 4: 5.

16- 495 عَمُّكَ خُرْجُكَ

Amcan arkanda.

17- 496 عِطْرٌ وَرِيحٌ عَمْرٍو

Parfüm ve Amr'ın kokusu.

18- 497 أَلْفَحْلٌ يَحْمِي شَوْلَهُ مَعْقُولًا

Aygır bağlı olsa da kısırağını kiskanır.

19- 498 فَرَّقَ بَيْنَ مَعَدِّ تَحَابِّ

Mesafeyi uzak tut ki sevgi artsın.

20- 499 كُلُّ شَيْءٍ مَهَةٌ مَا خَلَا النِّسَاءَ وَذَكَرَهُنَّ

Kadınlar ve onları anmanın dışında her şey gereksiz.

21- 500 كُلُّ فِتَاةٍ بِأَبِيهَا مُعْجَبَةٌ

Her genç kız babasıyla beğenilir.

22- 501 كُنْ وَسَطًا وَامْشِ جَانِبًا

Ortada ol yandan yürü.

23- 502 كُلُّ امْرِيٍّ فِي بَيْتِهِ صَبِيٌّ

Herkes evinde çocuktur.

24- 503 كُلُّ ذَاتٍ بَعْلٍ سَتْنِيمٌ

Her evli çift dul olur.

⁴⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 42; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 243.

⁴⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 53.

⁴⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 78; Câhiz, *el-Hayvân*, 2: 381; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 51; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 4: 72.

⁴⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 84; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 148; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 38.

⁴⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 117.

⁵⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 119; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 143; Kûfî, *el-Fâhır*, 253; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 37; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 68.

⁵⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 121; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 158; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 27; Dînaverî, *el-Mucalesetu ve cevahiru'l-'lm*, 2: 478.

⁵⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 121; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 159.

⁵⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 131; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 335; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 74.

كَفَا مُطَلَّقَةً تَفْتُ الْيَرْمَع 504-25

Kadının boşanması mermeri parçalar.

الْكَلْبُ أَحَبُّ أَهْلِهِ إِلَيْهِ الظَّاعِنُ 505-26

Cevval köpeği ona yakınlarından daha sevimliydi.

لَيْسَ بِعُشْكٍ فَادْرُجِي 506-27

Yuva senin değil ki giresin.

لَيْتَنَا فِي بُرْدَةِ أَخْمَاسٍ 507-28

Keşke beş karışlık cübbenin içinde olsaydık.

لَكَ مَا أَبْكِي وَلَا عَبْرَةَ بِي 508-29

Sana ağlıyorum kendime değil.

مَنْ حَبَّ طَبَّ 509-30

Seven kişi uyanık olur.

مَنْ عَالَجَ الشَّوْقَ لَمْ يَسْتَبْعِدِ الدَّارَ 510-31

Özlemine kontrol eden evi uzak bulmaz.

مَنْ سَرَّهُ بَنُوهُ سَاءَتْهُ نَفْسُهُ 511-32

Çocuklarına sevinse de kendi kendine kötülük etti.

مَرْعَى وَلَا أَكُولَةً 512-33

Meraysa mera, otlayanı yok.

⁵⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 136.

⁵⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 137; Dînaverî, *Uyûnu'l-aḥbâr*, 2: 96.

⁵⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 162; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, Beyrut: nşr. Dâru't-Turâs, h.1387, 5: 581.

⁵⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 169; Ezherî, *Tehzibu'l-luġa*, 7: 89.

⁵⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 171; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 174; Ezherî, *Tehzibu'l-luġa*, 2: 230.

⁵⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 186; Kûfî, *el-Fâḥir*, 114; Enbârî, *eṣ-Ṣâḥirü fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*, 1: 330.

⁵¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 198; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, 11: 255.

⁵¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 199; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 166; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 115; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 146; Câhiz, *el-Burşân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-ḥûlân* 414; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 169.

⁵¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 205; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 199; Câhiz, *Kitâbu'l-Buḥalâ'*, 249; Câhiz, *el-Burşân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-ḥûlân* 284; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luġa*, 1: 123.

نَظْرَةٌ مِنْ ذِي عَلَقٍ⁵¹³ -34

Tutkulu bakış.

نَحَتَ أَثْنَتَهُ⁵¹⁴ -35

Soyunu şekillendirdi.

وَإِ بِأَبِي وَجُوهُ الْيَتَامَى⁵¹⁵ -36

Vah babama! Çocuklar ne olacak!

وَمِنْ عِضَّةٍ مَا يَنْبُتَنَّ شَكِيرُهَا⁵¹⁶ -37

Küçüğü büyüğüne benzer yaprak bitiren ağaç misali.

وَأَهْلُ عَمْرٍو قَدْ أَضَلُّوهُ⁵¹⁷ -38

Amr'in yakınları onu yanılttı.

هُوَ عَلَى حَبْلِ ذِرَاعِهِ⁵¹⁸ -39

O soyuna bağlı.

هَلْ لَكَ فِي أُمَّكَ مَهْزُولَةٌ⁵¹⁹ -40

Annenden alacağın ecir gibisi var mı.

لَا تَقْتَنِي مِنْ كَلْبٍ سَوْءٍ جَرُوءاً⁵²⁰ -41

Kötü köpekten iyi yavru elde edilmez.

لَا يَعْدَمُ الْحَوَارُ مِنْ أُمِّهِ حَتَّى⁵²¹ -42

Deve yavrusu anne sevgisinden mahrum olmaz.

⁵¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 243; İbn Sikkî İslâhu'l-mantûk, 41; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 340; Ezdî, *el-İştikâk*, 87; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 939.

⁵¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 243; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 9: 12.

⁵¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 259.

⁵¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 260; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 145; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*, 2: 406; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 95.

⁵¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 268; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 78; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 48,155.

⁵¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 280.

⁵¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 283; Ebû Abdullah Muhammed b. el Abbas (h.310), *el-Emâlî fiha Merasin ve Eş'run Uhrâ ve Ehbârun ve Luğetun ve Gayruha*, (Hindistan: Matbaatu Cemiyeti Daireti'l-Mearif, 1938), 71.

⁵²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 293; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 127; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 34; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*, 4: 126; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2468.

⁵²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 294; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 37.

لَا تَعْدَمُ مِنْ ابْنِ عَمِّ نَصْرًا 522- 43-

Amcaoğlunu yardım etmez sanma.

يَا بَعْضِي دَعْ بَعْضًا 523- 44-

Ey bazım bazen bırak.

سُمِّيتَ هَانِنًا لِتَهْنَأَ 524- 45-

Mutlu olasın diye Mutlu ismini verdim.

5. Kibir, Çaba

أَنْفٌ فِي السَّمَاءِ وَإِسْتٌ فِي الْمَاءِ 525- 1-

Burnu havada kıcı suda.

أَعْلَاهَا ذَا فَوْقٍ 526- 2-

Onun üzerinde üstünlük sahibi (görülmedir.)

حَبْدًا الْمُتَتَعْلُونَ مِنْ قِيَامٍ 527- 3-

Ayakta ayakkabıyı giyinmek ne güzeldir.

الذُّنْبُ يُغَبِّطُ بِذِي بَطْنِهِ 528- 4-

Kurt karnının büyülüğüne göre gıpta edilir.

سَاوَاكَ عَبْدٌ غَيْرَكَ 529- 5-

Senin dengin başkasının kölesidir.

⁵²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 308.

⁵²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 324; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 139; Endelusî, *el-'Ikdü'l-Ferîd*, 3: 36.

⁵²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 435; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tevilî'l-Kurân*, 7: 560; Ahfeş el-Asgar, *el-İhtiyareyn*, 576; Ezdî, , *el-İştikâk*, 487; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 84.

⁵²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 144; Endelusî, *el-'Ikdü'l-Ferîd*, 7: 121; Endelusî, *Tebâi'n-Nisâ vema câe fihâ min 'caibin ve Eḥbarin ve Esrar* (h.328), 161; Ebû 'Alî el-Kâlî (h.356), *el-Bâri' fî'l-luğa*, thk. Hişâm et-Taân, (Beyrut: Dâru'l-Hadâreti'l-'rabiyye, 1975), 437.

⁵²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 153; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 1: 90.

⁵²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 314.

⁵²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 388; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 312, Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, 1: 192.

⁵²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 434; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 136.

عُثَيْبَةُ تَقْرُمُ جِلْدًا أَمْلَسَا 6- 530

Güve pürüzsüz deriyi kemiriyor,

فِي رَأْسِهِ نُعْرَةٌ 6- 531

Burnu havada.

لَا تُثَبِّقِ إِلَّا عَلَى نَفْسِكَ 7- 532

Sen sana düşeni yap.

6. Cesaret, Korku

أَطْرَى فَإِنَّكَ نَاعِلَةٌ 1- 533

Ayağında ayakkabı var zor yerde sen yürü.

أَمْرَ مُبْكِيَاتِكَ، لَا أَمْرَ مُضْحَكَاتِكَ 2- 534

Seni ağlatan emirlere riayet et, güldürenlere değil.

أَفَلْتَ بِجُرَيْعَةِ الذَّقْنِ 3- 535

Helak olmaktan kıl payı kurtuldu.

أَوْسَعْنَهُمْ سَبًّا وَأَوْدُوا بِالْإِبْلِ 4- 536

Sen onları hicvedip dururken onlar develeri öldürüyor.

إِرْقَ عَلَى ظُلْعِكَ وَاقْدِرْ بِدَرْعِكَ 5- 537

Kendine acı çünkü engellisin, fazla yük yüklenme.

⁵³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 48; Hatâbî, *Ğaribu'l-hadîs*, 3: 35; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 287; Kazvînî, *Mucmelu'l-luğa Libni Fâris*, 1: 611; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 4: 27.

⁵³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 84; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 112; Câhiz, *el-Hayvân*, 3: 167; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, 2: 985; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 51.

⁵³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 304; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 322.

⁵³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 49; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1832; Endelusî, *el-Ikdu'l-Ferîd*, 3: 31; Hrevî, *Tehzibu'l-luğa*, 13: 200.

⁵³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 76; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 223; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 2: 256.

⁵³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 104; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 460.

⁵³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 104; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 321; el-Kûffî, *el-Fâhır*, 176.

⁵³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 105;

أَضْرَطًّا وَأَنْتَ الْأَعْلَى 538-6

Üstte olduğun halde mi? Yelleleniyorsun.

أَوْجَرُ مَا أَنَا مِنْ سَمَلَقَةٍ 539-7

Semleke (lakabı) olarak (Geniş çöl) kalmaktan korkarım.

أَقْصَرَ لَمَّا أَبْصَرَ 540-8

Sonucu görünce (işlemekten) vazgeçti.

بَرِّقِي لِمَنْ لَا يَعْرِفُكَ 541-9

Seni tanımayanlara parla.

Tanıdığı birini tehditle korkutan kişi için söylenir.

بِيَدِي لَا بِيَدِي عَمْرٍو 542-10

Kendi elimle başkasının eliyle (Amr'ın) değil.

Düşman korkusundan kendi kendini tehlikeye atana söylenir.

تَمَرَّدَ مَارِدٌ وَعَزَّ الْأَبْلَقُ 543-11

Marid kalesi (sakinleri) ayaklandı Ablek kalesi (sakinleri) üstün geldi.

تَرَكَتُهُ عَلَى مِثْلِ مِشْفَرِ الْأَسَدِ 544-12

Onu aslanın ağızında bırakarak terk ettim.

الْتَجَدُّ وَلَا التَّبَدُّ 545-13

Uyanık ol uyusuk olma.

جَاحَشَ عَنِ خَيْطِ رَقَبَتِهِ 546-14

Nefsi müdafaa yaptı. İpini boynundan sıyırdı.

⁵³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 116; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 36; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve'ş-şu'râ*, 1: 354; ed-Dînaverî, *Uyunu'l-Ahbâr*, 1: 270; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 62.

⁵³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 154.

⁵⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 161; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 221; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 49.

⁵⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 190; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 323.

⁵⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 195.

⁵⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 220; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 144; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 94; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 371.

⁵⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 227.

⁵⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 232; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 113; Ezdî, *el-İştikâk*, 548.

⁵⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 257.

حَرًّا أَخَافُ عَلَى جَانِيِ الْكُمَاةِ 15- 547

Öyle sıcak! Mantarı toplayana korkuyorum.

حَدًّا حَدًّا وَرَاءَكَ بُنْدُقَةٌ 16- 548

Hidalılar! Hidalılar! Arkanızda Bundikalılar var.

Hida ve Bundika Yemende iki kabile adıdır.

حَدَّتْ فَلَا تَهْتَّتْ 17- 549

Arzuladı amma gerçekleştiremedi.

رُهْبَاكَ خَيْرٌ مِنْ رُغْبَاكَ 18- 550

Senden korkması seni sevmesinden daha iyidir.

Sevgiden değil de Korkudan bir şeyler veren için söylenir.

رَكِبَ الْمَغْمُضَةَ 19- 551

Maceraya kapıldı.

رُبَّمَا أَعْلَمُ فَأَذْرُ 20- 552

Bildiğim nice şeylerden sakınırım.

رُبَّ أَكْلَةٍ تَمْنَعُ أَكْلَاتٍ 21- 553

Yemeklerden alıkoyan nice yiyecekler vardır.

الشُّجَاعُ مُوقَى 22- 554

Cesur korunmuştur.

⁵⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 314.

⁵⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 318; Kûfî, *el-Fâhır*, 46; Ezdî, *el-İştikâk*, 409; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1047; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 122.

⁵⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 319.

⁵⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 319.

⁵⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 411; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 309; Kâlî, *el-Maksûru vel-Memdûd*, 132; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 6: 157;

⁵⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 413.

⁵⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 413; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 42; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 17.

⁵⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 414; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 228; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 4: 134; Kûfî, *el-Fâhır*, 174.

⁵⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 458; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 116; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 206; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 31; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 277.

23- 555 الطَّعْنُ يَنْظَرُ

Ayıplama korkusu kucak açtırır.

24- 556 عَصَا الْجَبَانِ أَطْوَلُ

Korkağın sopası uzun olur.

25- 557 الْفِرَارُ بِقُرَابٍ أَكْيَسُ

Kaçmak yol yakın iken akıllıca olur.

26- 558 كَفَى بِرُغَائِهَا مُنَادِيًا

Devenin böğürmesi davete yetti.

27- 559 لَقَدْ كُنْتُ وَمَا أَخَشَى بِالذَّنْبِ

Kurtla korkutulacak değildim.

28- 560 اللَّيْلُ وَأَهْضَامُ الْوَادِي

Gece ve vadinin derinlikleri.

29- 561 لِأَلْحَقَنَّ حَوَاقِنَهُ بِذَوَاقِنِهِ

Altını üstüne getireceğim.

30- 562 لَبِثَ قَلِيلًا يُدْرِكُ الْهَيْجَا حَمْلًا

Biraz bekle! Savaş Hamel'i (kişi adı) yakalayacak.

31- 563 مَا يَعْوَى وَلَا يَنْبُحُ

⁵⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 14; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 309; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 370; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 10: 244.

⁵⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 45; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 318.

⁵⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 80; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 66; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 39; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 217; Câhiz, *Kitâbu'l-Buhalâ*, 245.

⁵⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 126; -Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 170; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 119; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 254; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 67.

⁵⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 151; Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî (h.377), *el-Hucce li'l-kurrâ'i's-seb'a*, thk, Bedru'd-Din Kahvecî- Beşir Cuveycâbî, (Beyrut: Dâru'l-Memûn li't-Turâs, 1993), 1: 302.

⁵⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 155; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 225; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 51; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 2059.

⁵⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 163; Kâlî, *el-Bâri' fi'l-luğa*, 480.

⁵⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 168; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 73.

⁵⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 194; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 123.

Ne (kurt) olur ulur ne de (köpek) olur havlar. Zayıf güçsüz.

32-⁵⁶⁴ وَدَقَّ الْعَيْرُ إِلَى الْمَاءِ

Yaban eşeği suya yanaştı.

33-⁵⁶⁵ وَدَقَّ الْعَيْرُ إِلَى الْمَاءِ

Yaban eşeği suya yanaştı.

34-⁵⁶⁶ لَا يُنَادَى وَلِيدُهُ

Çocuklar çağrılmaz.

35-⁵⁶⁷ لَا يُفَعِّعُ لَهُ بِالشَّنَّانِ

Kurutulmuş deri sesi (davul) etki etmez.

36-⁵⁶⁸ أَلِيمِينَ حِنْتُ وَمَنْدَمَةٌ

Yemin günah ve pişmanlıktır.

7. Usul, Huy, Sorumluluk

1-⁵⁶⁹ أَلْخَيْلُ مِيَامِينَ

Ata nerden binersen sağ tarafı sayılır.

2-⁵⁷⁰ رُوَيْدَ الشَّعْرِ يَغِبُّ

Şiirin sonunu bekle.

3-⁵⁷¹ شُخْبٌ فِي الْإِنَاءِ وَشُخْبٌ فِي الْأَرْضِ

Bir sağım kabın içine, bir sağım toprağa.

⁵⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 263; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 319; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*, 3: 253; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 196.

⁵⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 263; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 319; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*, 3: 253; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 196.

⁵⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 312; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 342; İbn Sikkî İslâhu'l-manţık, 225; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 477; Dînaverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 168.

⁵⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 316; İbn Hişâm, *Siretu'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, 1: 424; Ebû'l-Feth b. Cinnî (h.392), *Sırru Senâati'l-İrab*, (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 1: 293.

⁵⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 330.

⁵⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 354; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'ıdu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 1: 311.

⁵⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 403; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 217; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 26; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 190.

⁵⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 457; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 304; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 18; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*. 2: 99,191.

4-⁵⁷² شَرَابٌ بِأَنْفَعِ

Batağa bulanmış.

5-⁵⁷³ أَلْعَصَا مِنَ الْعُصَيَّةِ

Asa çubuktandır.

6-⁵⁷⁴ عَادَ لِخَافِرَتِهِ

Önceki alışkanlıklarına döndü.

7-⁵⁷⁵ عَادَتْ لِعِثْرِهَا لَمِيسٌ

Lemis (özel isim) aslına döndü.

8-⁵⁷⁶ أَلْعَاشِيَّةُ تَهَيِّجُ الْآبِيَةَ

Yemlenen yemlenmeyi heyecanlandırır.

9-⁵⁷⁷ كَفَتْ عَلَى وَبِيَّةٍ

Büyüğün üstünde küçük tencere.

10-⁵⁷⁸ كُلُّ شَاةٍ تَنَاطُ بِرِجْلِهَا

Her koyun kendi bacağından asılır.

11-⁵⁷⁹ لَكِنْ بِشَرْمَةِ لَحْمٍ لَا يُظَلَّلُ

Şerme'de (yarık) gölgede olmayan et var.

12-⁵⁸⁰ مَلَأْتُكَ دَا أَمْرٍ أَمْرَهُ

⁵⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 457; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Bağdâdî (h.233), *Ma'rifetu'r-ricâl Yahya b. Maîn*, thk. Muhammed Kâmil el-Kassar. (Dimaşk: Mecma'u-Luğati'l-Arabiyye), 167; Dînaverî, *Ġaribu'l-ġadîs*, 3: 722; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 943.

⁵⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 36; Teymî, *Şerġu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 2: 526; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 145; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 27; Câhîz, *el-Ĥayvân*, 1: 11. Kûfî, *el-Fâġır*, 189.

⁵⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 43.

⁵⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 44; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 1: 182; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 2: 157; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-Arabiyye*, 2: 735; Kazvînî, *Mucmelu'l-luğa Libni Fâris*, 1: 645.

⁵⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 50; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 170; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 36,37; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-mantık*, 54; Câhîz, *el-Ĥayvân*, 5: 117.

⁵⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 127.

⁵⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 127; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 274.

⁵⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 151.

⁵⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 203; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 195; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 150.

İşi ehline ver.

13- ⁵⁸¹ هَلْ تَعْدُونَ الْحِيلَةَ إِلَى نَفْسِي

Çözümü bana kadar uzanıyor mu?

14- ⁵⁸² لَا ذَنْبَ لِي قَدْ قُلْتُ لِلْقَوْمِ اسْتَفُوا

Topluluğa kendinizi koruyun! Sözüünü söylememden sonra bana günah yoktur.

15- ⁵⁸³ لَا تُبْطِرْ صَاحِبَكَ دَرَعَهُ

Arkadaşının kabiliyetini şımartma.

16- ⁵⁸⁴ لَا مَخْبَأَ لِعِطْرِ بَعْدَ عَرُوسٍ

Gelin olunduktan sonra parfüm gizlenmez.

17- ⁵⁸⁵ يَأْكُلُ وَسَطًا وَيَرُبُّضُ حَجْرَةً

Ortadan yer kenarda yatar.

8. Eğitmek, Etkilemek, Tercih Etmek, Teşvik Etmek

1- ⁵⁸⁶ أَجْعُ كَلْبَكَ يَتَّبِعُكَ

Köpeğini aç bırak peşinden gelsin.

2- ⁵⁸⁷ إِحْدَى حُظَيَّاتِ لَقْمَانَ

Lokmanın oklarından biri.

3- ⁵⁸⁸ إِنْ وَجَدْتَ لِشَفْرَةٍ مَحْرًا

Bıçak vuracak çentik bulursan.

⁵⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 284; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, thk. 114; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 74;

⁵⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 300; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 3: 64; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 438.

⁵⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 302; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 289; Ahfeş el-Asgar, *el-İhtiyareyn*, 125.

⁵⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 303; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 34; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 303; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 2: 51.

⁵⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 330; Ahfeş el-Asgar, *el-İhtiyareyn*, 5; Enbârî, *el-Muzekker ve'l-mu'enneş*, 1: 540.

⁵⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 100; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 358; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 192; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 1: 26.

⁵⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 132; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 159; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 80; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 100; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 5: 131.

⁵⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 134.

أَصِيدَ الْقَنْدُ، أَمْ لُقْطَةٌ⁵⁸⁹ 4-

Kirpi mi (Değersiz) yoksa başka bir şey mi (değerli) avlandı?

Kitabımızın dipnotlarında kaynak olarak verilen *Tehzibu'l-Luġe* adlı eserde «لُقْطَةٌ» için altın veya gümüş parçası olarak geçmektedir.⁵⁹⁰

أَوْ مَرْنًا مَا أُخْرَى⁵⁹¹ 5-

Ya da... başka işe (yönel).

آثِرًا مَا⁵⁹² 6-

Evvel emirde.

أَوَّلَ صَوِّكَ وَبَوِّكَ⁵⁹³ 7-

Her şeyden önce.

أَحْمَقُ بُلُغٌ⁵⁹⁴ 8-

Ahmakta baliğ olur.

أَخُوكَ أَمْ الذَّنْبُ⁵⁹⁵ 9-

Kardeşin mi? Kurt mu?

أَرَاهُ عُبْرَ عَيْنِهِ⁵⁹⁶ 10-

Gözüne deġeni gösterdi.

إِسْتَقْدَمَتْ رِحَالَتُهُ⁵⁹⁷ 11-

Şiltesi öne kaydı.

⁵⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 137; Ezherî, *Tehzibu'l-Luġe*, 9: 17.

⁵⁹⁰ Ezherî, *Tehzibu'l-Luġe*, 9: 17.

⁵⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 137.

⁵⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 142; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*8: 238; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 1: 294; Kûfî, *el-Fâhır*, 28.

⁵⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 142; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 376; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 441; Ezherî, *Tehzibu'l-Luġe*, 10: 220.

⁵⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 146; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 114; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 1: 369; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 31.

⁵⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 146; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 3: 848; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 441; -Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 6: 386; Ezherî, *Tehzibu'l-Luġe*, 12: 263.

⁵⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 152; İbn Sikkît *İşlâhu'l-manîk*, 32.

⁵⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 160.

12- 598 اسِرِّ وَقَمْرٌ لَكَ

Ay parladiğı sürece yürü.

13- 599 اَدْنَى حِمَارَيْكَ ازْجُرِي

İki eşeğinde en değersizini payla.

14- 600 بَيْنَ الْحُدْيَا وَالْخُلْسَةِ

Gönüllü vermekle çalmak arasında.

İstediği şey verilmeyince onu çalan kimse için söylenir.

15- 601 بَيْنَ الْمُطِيعِ وَبَيْنَ الْمُذْبِرِ الْعَاصِي

İtaatkâr ile isyankâr (yüz çeviren) kişi arasında.

16- 602 بَدَلٌ أَعْوُرُ

Sağlam yerine şaşu.

17- 603 تَجَنَّبَ رَوْضَةً وَأَحَالَ يَعْذُو

Verimli ve bereketli olan yeri terk etti çorak olanı benimsedi.

18- 604 تَطَعَّمْ تَطَعَّمْ

Tadına bak hoşlanırsın.

Sen bir başlangıç yap, hoşlanırsın. Bir şeyden uzak durmayı tercih eden kimseyi teşvik için söylenir.

19- 605 تَحْتَ الرُّغْوَةِ الصَّرِيحِ

Gerçek köpüğün altındadır.

⁵⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 164; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 257;

⁵⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 171.

⁶⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 192; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 510, 598.

⁶⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 192; Şeybenî, *Musnedu'l İmam Ahmet b. Hanbel*, 2: 69.

⁶⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 198; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 122; -Dînaverî, *eş-Şi'ru ve 'ş-şu'rá*, 2: 942; Dînaverî, *el Meârif*, 355.

⁶⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 222.

⁶⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 228; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, thk. 394; el-Ezdî, *el-İştikâk*, 88; Ahmet b. Fâris b. Zekeriyâ Kazvînî, *Mucmelu'l-luğa Libni Fâris*, thk. Zuheyr Abdulmuhsin Sultân. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986, 1: 582.

⁶⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 230.

20- 606 أَلْتَيْبُ عُجَالَهُ الرَّآكِبِ

Dul kadın taliplisinin hemen elde edebileceğidir.

21- 607 جُرُّوا لَهُ الْخَطِيرَ مَا أَنْجَرَ

Atın gemi (yuları) çekilebiliyorsa çekiniz.

22- 608 حَرَامًا يَرْكَبُ مَنْ لَا حَلَالَ لَهُ

Haram kendisine helal olmayan bineğe biner.

23- 609 خَيْرَ مَا رُدَّ فِي أَهْلِ وَمَالٍ

Dönmen Ailen ve malın için getirdiklerinden daha hayırlıdır.

24- 610 ذَكَرْتَنِي الطَّعْنَ وَكُنْتُ نَاسِيًا

Muhtaç olduğum şeyi unutmuştum sen hatırlattın.

25- 611 دَرَدَبَ لَمَّا عَضَّه النَّقَافُ

Cendereye girince düzeldi.

26- 612 رُبَّ شَدِّ فِي الْكُرْزِ

Nice geleceği parlak olan heybededir.

27- 613 رَجُلًا مُسْتَعِيرٍ أَخْفُ مِنْ رَجُلِي مُوَدِّ

Borçlunun ayakları borç ödeyenden daha hafiftirler.

⁶⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 246; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 236; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 483; Ezherî *Tezhîbu'l-Lugah*, 1: 238.

⁶⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 257; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 7: 103.

⁶⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 319.

⁶⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 349; Sibeveyhi, *el-Kitâb* 1: 327; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 68; Endelusî, *el- 'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 23; Hasan b. Ahmet b. Abdilgaffâr (h.377), *e't-Ta'liketu'alâ kitâbi Sibeveyhi*, thk. Ud b. Hamd el-Kuzî, (Merkezu'n-Nahbi'l-İlmiyye, 1990), 1: 195.

⁶¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 390; Seyf b. Omer et-Temîmî (h.200), *el-Fitne ve Vağ'atu'l-Cemel*, thk. Ahmet Ratîb Armûş, (Daru'n-Nefâis, 1993), 83; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 62, *Dînaverî*, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 269; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* 2: 408.

⁶¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 375; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 318; ; Dînaverî, *Ġaribu'l-ḥadîs*, 2: 481; Endelusî, *el- 'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 73; 408; *Cevherî*, *eş-Şîḥâh: Tâcu'l-luğa ve şîḥâhu'l-'Arabîyye*, 1: 125.

⁶¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 417; Şeybânî, *el-Cîm*, 3: 160; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 708; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 236, 237.

⁶¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 418.

شَمَّرَ ذَيْلًا وَادَّرَغَ لَيْلًا 614-28

Kolları sıra geceyi de zırh yap.

شَبَّ عَمْرُو عَنِ الطَّوْقِ 615-29

Amr taktığı kolye ile gençliğine döndü.

شَيْئًا مَا يُرِيدُ السَّوْطُ إِلَى الشَّقْرَاءِ 616-30

Kamçı kumrala taraf olanı ister.

ضَلَّ دُرَيْصٌ نَفَقَهُ 617-31

Yavru fare yuvasını kaybetti.

عَوْدٌ يَقْلَحُ 618-32

Dişleri temizlenen yaşlı deve.

عَوْدٌ يُعَلِّمُ الْعَنْجَ 619-33

Başı okşanan yaşlı deve.

عَسَى الْغُوَيْرُ أَبُوْسَاءَ 620-34

Küçük mağara sıkıntıdır.

عَيْرٌ عَارَهُ وَتَدُهُ 621-35

Kazığı ölümüne sebep olan merkep.

عُوْدِي إِلَى مُبَارِكِكِ 622-36

⁶¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 462; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 231; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 52; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. 409; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 3: 1207.

⁶¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 464; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 150; Câhîz, *el-Hayvân*, 6: 426; Dînaverî, *el-Meârif*, 618.

⁶¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 467.

⁶¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 9; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 3: 1039; Kazvîni, *M'cemu Meşâyisi'l-Luğa*, 2: 268.

⁶¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 35; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 121; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 32; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 347; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 1: 397.

⁶¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 35; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 121; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. c.I, s; 207; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 1: 330.

⁶²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 44; Sibeveyhi, *el-Kitâb* 1: 51; Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1: 415; Dînaverî, , *Tevîlu Muşkili'l-Kurân*, 60.

⁶²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 46; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 333.

⁶²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 50.

İlk dinlendiğin yere dön.

37- 623 فَتَىٰ وَلَا كَمَالِكٍ

Genç olmaya genç ama Malik gibi değil.

38- 624 كُسَيْرٌ وَعَوَيْرٌ

Birinin kıçı kırık diğeri kör.

39- 625 كَمُعَلَّمَةٍ أُمِّهَا الْبِضَاعُ

Annesine evliliği öğreten gibi.

40- 626 كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفِرَا

Yaban eşeğinin yanında bütün avlar küçüktür.

41- 627 كُلُّ جَانٍ يَدُهُ إِلَىٰ فِيهِ

Her toplayıcının eli ağzına meyillidir.

42- 628 لَوْ خَيْرْتِ لَا خَيْرْتِ

Tercih edebilseydin seçerdin.

43- 629 لَيْسَ لَهَا هَارِبٌ وَلَا قَارِبٌ

Sığınak değil koşarak sığınılsın, hayır gelmez yanaşılsın.

44- 630 مَرَعَىٰ وَلَا كَالسَّعْدَانِ

Otlak, dikenli ağaç gibi değil.

⁶²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 79; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 135; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 35; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 124.

⁶²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 127; Kûfî, *el-Fâhır*, 178; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 109; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 761.

⁶²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 128; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 293; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 4: 108; Cevherî, *Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 761.

⁶²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 136; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 35; Câhiz, *el-Bigâl*, 25; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 12; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 222.

⁶²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 136; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 170; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 99; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 2: 185; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 174.

⁶²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 151; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 140; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 37;

⁶²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 171.

⁶³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 195; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 127; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 85; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 323; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 135; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 9: 152.

ماءٌ وَلَا كَصَدَاءَ⁶³¹ -45-

Su, Sadâ (bir su kaynağı) gibi değil.

مَكْرَةٌ أَخْوَكُ لَا بَطْلٌ⁶³² -46-

Pehlivan değilim kardeşin tarafından teşvik edildim.

الْمَنِيَّةُ وَلَا الدَّنِيَّةُ⁶³³ -47-

Alçakça yaşamaktansa ölüm yeğdir.

مُذَكِّيَّةٌ تُقَاسُ بِالْجِدَاعِ⁶³⁴ -48-

Yaşlı olan gençle kıyaslanır.

مَا أَدْرِي أَيًّا مِنْ أَيٍّ⁶³⁵ -49-

İkisinin arasında kaldım.

وَلَّ حَارًّا هَا مَنْ تَوَلَّى قَارًّا هَا⁶³⁶ -50-

Kötüsünü bırak iyisini al.

هَلُمَّ جَرًّا⁶³⁷ -51-

Ve geri kalan.

هَذَا جَنَائِي وَخِيَارُهُ فِيهِ⁶³⁸ -52-

Bunlar topladıklarım iyileri de içinde.

⁶³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 195; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 73; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 44; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 143; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 135; Endelusî, *el-'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 353.

⁶³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 196; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 112; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 71; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 101; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 271;

⁶³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 204; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 197; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve-ş-şu'râ*, 1: 161; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 102.

⁶³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 211; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 292; Endelusî, *el-'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 55.

⁶³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 225.

⁶³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 262; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 5: 21; Herevî, *el-Emşâl*, 227; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 125;

⁶³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 276; İbn Mâlik, *el-Muvaṭṭa'*, 5: 1435; Basrî, *et-Tabakatu'l-Kubrâ*, 2: 242; Şeybânî, *Musnedu'l-İmâm Ahmet b. Hanbel* 8: 139; Muslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî, *el-Musnedu's-şahîhu'l-muhtasar bi naḳli'l-'dli'ni'l-'dli ila Resulillahi (sav)*,1: 34.

⁶³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 279; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 149; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 99; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 6: 185; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 174; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 309.

Başkaları topladıkları mantarların iyisini yerken Amr iyilerini de teyzesi Cezime'ye getirir.

53- 639 هَمَّكَ مَا أَهَمَّكَ

Bütün derdin sensin.

54- 640 لَا يُطَاعُ لِقْصِيرٍ أَمْرٌ

Kasîr (özel isim) lakaplı kişinin emrine uyulmaz.

55- 641 لَا حَمَّ وَلَا رُمَّ

Kaçışı yok

56- 642 وَلَا تُوبِسِ الثَّرَى بَيْنِي وَبَيْنَكَ

Aramızda yeşeren duyguları kurutma.

9. Hayır konuşmak, Susmak, Yerde konuşmak, Sır saklamak, Söz vermek

1-643 أَحَقُّ شَيْءٍ بِسِجْنِ لِسَانٍ

Hapsedilmeyi en çok hak eden, dildir.

2- 644 إِلَيْكَ يُسَاقُ الْحَدِيثُ

Olay senin lehine geliyor.

3- 645 أَفْرَحَ الْقَوْمَ بَيَضَتَّهُمْ

Topluluğun sırrı açığa çıktı.

4- 646 أَعَنْ صَبُوحَ تَرْقُوقُ

Kahvaltıyı garanti etmek için mi bu kadar nazik konuşuyorsun.

⁶³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 281; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 283; İbn Sikkit *İşlâhu'l-mantık*, 185; Endelusî, *el- 'İkdu'l-Ferîd*, 3: 54; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 166; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 114.

⁶⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 303; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 300; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, 1: 620; Ahfeş el-Asgar, *el-İhtiyareyn*, 722.

⁶⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 311.

⁶⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 311.

⁶⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 27.

⁶⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 30; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 170; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 55; Kûfî, *el-Fâhır*, 72.

⁶⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 31; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 60; Endelusî, *el- 'İkdu'l-Ferîd*, 3: 20.

⁶⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 32; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 126; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 3: 127; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1483.

أَنْجَزَ حُرًّا مَا وَعَدَ⁶⁴⁷

Hür (asil kişi) insan sözünü tutar.

أَزَمْتُ شَجَعَاتُ بِمَا فِيهَا⁶⁴⁸-6

Şeceât (bir yer adı) içindekilere dar geldi.

Bu söz, ganimetten verileceği kendisine söz verildiği halde, verilmeyen kimse için söylenir.

أَنْصَفَ الْقَارَةَ مَنْ رَامَاهَا⁶⁴⁹-7

Kara kabilesi kendisine saldıranı insaf etti.

Tarafların denk olması için söylenir.

أَنْ تَرُدَّ الْمَاءَ بِمَاءٍ أَكْيَسُ⁶⁵⁰-8

Suyun olsa da yanında fazladan su almak daha akıllıcadır.

إِخْذِرِ الصَّبِيَّانَ لَا تُصِيبَكَ بِأَعْقَانِهَا⁶⁵¹-9

Çocuklardan sakın, kusmuğu sana bulaşmasın.

أَطْرَقِي أُمَّ عَامِرٍ⁶⁵²-10

Sen Ummu Amir Çene çal dur.

أَسْمَعُ جَعَجَعَةً وَلَا أَرَى طِحْنًا⁶⁵³-11

Değirmenin sesini duyuyorum ortada un yok.

بَدَا نَجِيثُ الْقَوْمِ⁶⁵⁴-12

Kavmin ipliği pazara çıktı.

⁶⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 33; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 68; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 168; Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî (h.328), *eş-Zâhru fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*, 2: 272; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 302.

⁶⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 33; Kûfî, *el-Fâhır*, 61.

⁶⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 54; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 127; İbn Hişâm *Siretu'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, 1: 255; Basrî, *et-Tabâkatu'l-Kubrâ*, 5: 42.

⁶⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 73; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 213; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 47.

⁶⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 80.

⁶⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 131.

⁶⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 135; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 321; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 90; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 195.

⁶⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 178; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 1: 401; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 11: 19; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 294.

13- 655 بَرَحَ الْخَفَاءُ

Şapka düştü kel göründü.

14- 656 الْحَدِيثُ ذُو شُجُونٍ

Konuşma sıkıntı barındırır.

15- 657 حَدَّثَ حَدِيثَيْنِ امْرَأَةً فَإِنْ لَمْ تَفْهَمْ فَارْبَعَةً

*Kadınla iki kere, anlamazsa dört kere laf et.*⁶⁵⁸

16- 659 خَوِيفُ الشَّفَةِ

Pek soru sormayan.

17- 660 دَقُّوا بَيْنَهُمْ عِطْرَ مَنْشِمٍ

Aralarında savaşmak üzere sözleştiler.

Savaşmadan, Menşimin kokusuna ellerini sokup yemin ederlerdi.

18- 661 سُبِّيِّ وَاصْدُقْ

Bana söv ama doğru söyle.

19- 662 سَكَتَ أَلْفًا وَنَطَقَ خُلْفًا

Bin sustu sonra hatalı konuştu.

20- 663 سِرُّكَ مِنْ دِمِكَ

Sırrını ifşa etmen canına mal olabilir.

⁶⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 178; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*3: 216; Dînaverî, *Edebû'l-Kâtib veya Edebû'l-Kitâb*, 53; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 9: 381.

⁶⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 317; Dubbî, *Emşâlu'l-'rab*, 22; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 61; Herevî, *Ġaribu'l-ġadîs*, 1: 209.

⁶⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 318; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 54..

⁶⁵⁸ Mesel, Kur'an ve hadis kanaklı olmayıp yöreseldir.

⁶⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 360; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manţîk*, 262; Ezherî, *Tehzibu'l-luġa*, 6: 55.

⁶⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 375; Dînaverî, *el Meârîf*, 613; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, 3: 1216.

⁶⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 432; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 46; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 18; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 12.

⁶⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 432; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 55; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manţîk*, 17; Ezdî, *el-İştîkâk*, 127; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 1: 615.

⁶⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 432; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 58; Câhîz, *el-Hayvân*, 5: 102; Câhîz, *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 45; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aġbâr*, 1: 96; Mevsilî, *el-Ĥasâis*, 3: 241.

21- 664 سَبَقَ السَّيْفُ الْعَدَلَ

Kılıç paylamanın önüne geçti.

22- 665 سَامَهُ سَوَمَ عَالَةً

Bahaneli pazarlık yaptı./ Sunulması gerekeni sundu.

23- 666 أَلْسُكُوتُ أَخُو الرِّضَا

Sükût razı olmanın kardeşidir /Sükût ikrardandır.

24- 667 سَامِعًا دَعَوْتُ

Seni işitene sesleniyorsun.

25- 668 سَأَكْفِيكَ مَا كَانَ قَوْلًا

Sözde seninle baş ederim.

26- 669 أَلشُّرَّاحُ مَعَ النَّجَّاحِ

Açıklama başarı ile birlikte.

27- 670 صَرَاحَ الْمَحْضِ عَنِ الزُّبْدَةِ

Açık seçik ortaya çıktı.

28- 671 صَدْرُكَ أَوْسَعُ لِسِرِّكَ

Göğsün sırların için daha geniştir.

29- 672 صَرَاحَتْ بِجِلْدَانِ

Cilzan da (Taifte çıplak bir arazi) açıkladı.

⁶⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 433; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 34; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 22; Teymî, *Şerhu'n-nekâ`îdu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 3: 804.

⁶⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 435; Ahfeş el-Asgar *el-İhtiyareyn*, 28.

⁶⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 441.

⁶⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 442.

⁶⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 444; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 170; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 41.

⁶⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 463

⁶⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 483; Kûfî, *el-Fâhır*, 185.

⁶⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 487; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 57; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 1: 62; Dînaverî, *el-Mucalesetu ve cevahiru'l-'lm*, 4: 528.

⁶⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 491.

عَلَى هَذَا دَارَ الْفُؤْمُ 673-30

Ortalık bununla çalkalanıyor.

قَبْلَكَ مَا جَاءَ الْخَبْرُ 674-31

Senden önce haberi geldi.

قَدْ بَيَّنَّ الصُّبْحُ لِدِّي عَيْنَيْنِ 675-32

Gözleri olana aydınlık belirdi.

الَّيْلُ أَخْفَى لِلْوَيْلِ 676-33

Gece musibeti daha da gizler.

لَمْ أَجِدْ لِشَفْرَةٍ مَحْزًا 677-34

Bıçakta çentik bulamadım.

لِكُلِّ سَاقِطَةٍ لَاقِطَةٌ 678-35

Her düşenin bir alıcısı olur.

مَقْتَلُ الرَّجُلِ بَيْنَ فَكَّيْهِ 679-36

Kişinin ölümü iki çenesinin arasındadır.

الْمِكْنَارُ كَحَاطِبِ اللَّيْلِ 680-37

Geveze gece odun toplayan gibidir.

مَنْ سَمِعَ سَمِعَ بِهِ 681-38

İstedğini söyleyen istemediğini duyar.

⁶⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 40; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 203; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. 3: 103; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 2015.

⁶⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 99.

⁶⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 106; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 59; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 11: 295; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 15: 356; *Cevherî, Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 457.

⁶⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 150; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 61; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 140; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 189; Kûfî, *el-Fâhır*, 195.

⁶⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 165; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 246.

⁶⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 169; Câhiz, *el-Hayvân*, 7: 243; Kûfî, *el-Fâhır*, 109; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 923; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 20.

⁶⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 186; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 41; Câhiz, *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 41; *Dînaverî, 'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 168; Kûfî, *el-Fâhır*, 263.

⁶⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 186; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 43; Kûfî, *el-Fâhır*, 264.

⁶⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 206.

مَنْ سَبَّكَ قَالَ مَنْ بَلَغَكَ 682- 39

Sana söven kimse, kim sana ulaştırdı der.

10. Edep, Ahlak, Hayâ, Günah, Töybe, Suizan, Aldatma

أَشْبَهَ امْرَأً بَعْضُ بَزْرِه 683- 1

Elbise giydikten sonra insana benziyor.

Bazı akranlarına benzemiş.

أَمَكْرًا وَأَنْتَ فِي الْحَدِيدِ 684- 2

Prangalı iken de mi Hileye teşebbüs ediyorsun?

أَيْنَمَا أَوْجَّهَ أَلَّقَ سَعْدًا 685- 3

Nereye gitsem Sadilerle karşılaşıyorum.

إِنَّ الشَّفِيقَ بِسَوْءِ ظَنِّ مُوَلِّعٍ 686- 4

Yüreği yanan Suzan'a kapılır.

أَخَذْنَا فِي الدَّوْسِ 687- 5

Görüntüsü sebebiyle aldık.

أَنَا تَنِقُّ وَأَنْتَ مَتِيقٌ فَكَيْفَ نَتَفِقُ 688- 6

Ben öfkeli sen duygusal nasıl anlaşırız.

أُسْنِتَ عُقَيْلٌ إِلَى عَقْلِكَ 689- 7

Aklı kıt aklına girdi.

⁶⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 221.

⁶⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 29; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 181; Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs el-Fâkihî (h.272), *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehr ve hadîsîh* thk. Abdumelik Abdullah Dehîş, (Beyrut: Dâru Hudr, 1414), 3: 310.

⁶⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 36; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 102.

⁶⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 58; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 50; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 147; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 6: 187.

⁶⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 67; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 184.

⁶⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 79; el-Kûfî, *el-Fâhır*, 57.

⁶⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 96; Muhammed b. Yezid b. Abdu'l-Ekber es-Semalî el-Ezdî (h.288), *el-Fâdil*, (Kahire: Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1421), 44;

⁶⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 112; Şeybânî, *el-Cîm*, 1: 70; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 330;

أَبَى الْعَبْدُ أَنْ يَنَامَ حَتَّى يَحْلُمَ بِرَبِّتِهِ 8- 690

Sahibesi yatıp rüya görünceye kadar kölesi uyumaktan yüz çevirdi.

بِهِ دَاءُ الظَّنِّ 9- 691

Ceylan kadar hasta.

تَجُوعُ الْحُرَّةِ وَلَا تَأْكُلُ بِتَدْيِهَا 10- 692

Hür kadın aç kalır amma namusunu satarak geçinmez.

تَنَهَانَا أُمَّنَا عَنِ الْبَغْيِ وَتَعْدُو فِيهِ 11- 693

Annemiz bizi kötü fiilden men eder amma kendisi yapar.

التَّغْرِيرُ مِفْتَاحُ الْبُؤْسِ 12- 694

Aldatma şiddetli sıkıntının anahtarıdır.

حَسْبُكَ مِنْ شَرِّ سَمَاعُهُ 13- 695

Onun dinlenmesi sana kötülük olarak yeter.

حَيَاءٌ كَحَيَاءِ مَارْحَةَ 14- 696

Marihe (özel isim) gibi utangaç.

حَيَّاكَ مَنْ خَلَا فُوهُ 15- 697

Selamı ağzında lokma olmayana ver.

حَبِيبٌ إِلَى عَبْدٍ سُوءٍ مَحْتَدُهُ 16- 698

Kötü birini sevmesi onun mayasında vardır.

⁶⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 168.

⁶⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 185; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 5: 2043.

⁶⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 223. Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 45; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 234; İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye İbn Hişâm*, 1: 151; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 121; *Resâilu'l-Câhiz*, 3: 17;

⁶⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 232; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 117-160.

⁶⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 238; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-ḥadîsi'n-nebevî*, 417.

⁶⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 291; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 72; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 2: 182; Ebû'l-Huseyn İshak b. İbrahim b. Suleyman, *ecdad*, thk. Hafnî Muhammed Şeref, (Kahire, Mektebetu'ş-Şebab, 1969), 157.

⁶⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 311.

⁶⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 312; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 283.

⁶⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 315.

حَبَدَا التُّرَاثُ لَوْلَا الذَّلَّةُ 699-17

Aşağılanma olmasaydı miras almak güzel olurdu.

خُلِعَ الدَّرْعُ بِيَدِ الزَّوْجِ 700-18

Zırhın (Gelinlik) çıkarılması kocanın eliyledir.

خَرَقَاءُ ذَاتُ نَيْقَةٍ 701-19

Beceriksiz, titizlik gösterir.

أَلْخَيْلُ أَعْرَفُ بِفُرْسَانِهَا 702-20

At binicisini iyi tanır.

خَلَاؤُكَ أَفْنَى لِحَيَاتِكَ 703-21

Yalnızlığın, hayân için daha gereklidir.

دَوَاءُ الشَّقِّ حَوْصُهُ 704-22

Yırtığın çaresi dikilmesidir.

دَقَقْتُ لَهُمْ شَقُورِي 705-23

Sırlarımı onlara açtım.

أَلْدَنْبُ يُكْنَى أَبَا جَعْدَةَ 706-24

Kurda Ebû Câde denildi.

Görünürde değer verip arkada kötülük düşünen için söylenir.

ذَهَبْتُ هَيْفٌ لِأُدْيَانِهَا 707-25

⁶⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 315.

⁷⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 352; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 128; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 293;

⁷⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 353; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 208; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1562; Kazvîni, *Mucmelu'l-luğa Libni Fâris*, 1: 854.

⁷⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 353.

⁷⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 357; Ebû Ali İsmâil b. Kâsım el-Kâlî (h.280), *el-Mağşûr ve'l-memdûd*, thk. Ahmet Abdulmecid Herîdî, (Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1999), 329; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2330.

⁷⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 377.

⁷⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 378.

⁷⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 387; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 219; *Kitab'l-emşâl*, 88; Herevî, *Garibu'l-ğadîs*, 2: 177.

⁷⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 387; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 281; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1444.

Nefsin havasına uymak.

رَجَعَ عَلَى قَرَوَاهُ⁷⁰⁸ -26

Eski alışkanlığına döndü.

السَّعِيدُ مَنْ وَعِظَ بِغَيْرِهِ⁷⁰⁹ -27

Mutlu insan, başkalarına öğüt verilendir.

سَوَاسِيَّةٌ كَأَسْنَانِ الْحِمَارِ⁷¹⁰ -28

Eşeğin dişleri gibi (kötülükte) birbirlerine denktirler.

سَوَاءٌ كَأَسْنَانِ الْمُشْطِ⁷¹¹ -29

Tarağın dişleri gibi (iyilikte) eşittirler.

عَيْرٌ بُجَيْرٌ بُجْرَهُ⁷¹² -30

Göbekli olan başkasını göbeği sebebiyle ayıpladı.

عَادَةُ الشَّرِّ شَرٌّ مِنَ الْمَعْرَمِ⁷¹³ -31

Kötü alışkanlık alınan borçtan daha kötüdür.

عَرَّهُ بِفَقْرِهِ⁷¹⁴ -32

Onu fakirliğiyle ayıpladı.

عَنْزٌ بِهَا كُلُّ دَاءٍ⁷¹⁵ -33

Kusuru çok keçi.

عَدَرْتُ الْقِرْدَانَ فَمَا بَالَ الْحَلْمِ⁷¹⁶ -34

Maymunları mazur gördüm de şu yavruya ne oluyor.

⁷⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 409; Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Vellâd (h. 332), *el-Mağşûr ve'l-memdûd*, thk. Bulis Brunle, (Matbaatu Leydn, 1900), 101; Hatâbî, *Ġaribu'l-ħadîs*, 3: 489.

⁷⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 434; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 227; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 38; Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ebî Tâhir Tayfûr el-Mervezî (h.280), *Kitâbu Bağdâd*, thk. Seyyid İzzet el-Attaru'l-Huseyni, (Kahire: Mektebetu'l-Hâneci, 2002), 49; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 3: 175,176.

⁷¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 442; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 132; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aħbâr*, 2: 5; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 1: 237; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 357; Hatâbî, *Ġaribu'l-ħadîs* 1: 561.

⁷¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 442;

⁷¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 34; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 74; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 1: 267.

⁷¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 38.

⁷¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 54.

⁷¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 55.

⁷¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 55.

35- 717 قَفِ الْحِمَارَ عَلَى الرِّدْهَةِ وَلَا تَقُلْ لَهُ سَاءً

Gölette su içen eşiği engelleme.

36- 718 قُرْبُ الْوَسَادِ وَطُولُ السِّوَادِ

Yastığının yakın oluşu fısıldaşmayı uzattı.

37- 719 لِمَ وَلِمَ عَصَيْتُ أُمِّي الْكَلِمَةَ

Neden ve niçin annemin sözüne isyan ettim.

38- 720 نَفْعٌ قَلِيلٌ وَفَضَحْتُ نَفْسِي

Azıcık menfaate kendimi utandırdım.

39- 721 لَا تَسْخَرْ مِنْ شَيْءٍ فَيَحُورُ بِكَ

Bir şeyle alay etme başına gelir.

40- 722 لَا تَنْهَ عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ

Yapacağın mizaçtan men etme.

41- 723 يَأْكُلُ بِيَدَيْنِ

İki eliyle yer.

42- 724 يُرِيكَ بَشْرٌ مَا أَحَارَ مِشْفَرٌ

Dudağı yalanlamasa sana insan gözükecek.

11. Yalan, Yanlış, Doğru, Nasihat, Övmek, Yermek

1- 725 إِذَا سَمِعْتَ بِسَرِّ الْقَيْنِ فَإِنَّهُ مُصْبِحٌ

⁷¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 105; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 641.

⁷¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 106; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 7: 281; Herevî, *Ğaribu'l-hadîs*, 1: 166; Câhîz, *el-Hayvân*, 3: 167; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 492.

⁷¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 168.

⁷²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 241; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 299.

⁷²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 307; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 75; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 14; Dînaverî, *el-Mucalesetu ve cevahiru'l-'lm*, 2: 244.

⁷²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 315; Ferrâ, *Me'âni'l-Ķur'ân*, 1: 34; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aĥbâr*, 2: 24; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, 1: 569; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 2: 184.

⁷²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 333; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 289; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 55.

⁷²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 333.

⁷²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 28; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 47; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 243; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 19.

Demircinin gece yola çıktığı haberini duymuşsan, o aslında sabahlamıştır.
Müşterilerini gecikmeden gelmesi için gitmesi ile kandıran demirci hakkında söylenmiş bir meseldir. (Gideceğini söyleyip ancak gitmeyen için söylenir.

2- 726 أَكْذِبْ نَفْسَكَ إِذَا حَدَّثْتَهَا

Kendi nefesine konuşursan ona yalan söyle.

3- 727 إِنَّ الْمُوصِيْنَ بِنُو سَهْوَانَ

Tavsiye, özen göstermeyenler içindir.

4- 728 أَهْوَنُ السَّقْيِ النَّشْرِيُّ

Sulamanın kolayı yasal olanıdır.

5- 729 إِنَّ الْبُغَاثَ بِأَرْضِنَا يَسْتَنْسِرُ

Küçük kuşlar topraklarımızda kartal oluverir.

6- 730 أَخْطَأَتْ اسْتُهُ الْحُفْرَةَ

Kıçını yanlış yere koydu.

7- 731 بَرْدُ غَدَاةٍ عَرَّ عَبْدًا مِنْ ظَمًا

Sabahın karı adamı yanılttı susuz kaldı.

Sabah yağın kara aldanıp yanına su almayan kişinin, karın güneşin hararetiyle erimesiyle susuzluk sebebiyle ölen kimse için söylenmiştir.

8- 732 بِنْسَ مَقَامِ الشَّيْخِ أَمْرَسَ أَمْرَسَ

Yaşlı kişinin durumu kasnağından çıkan yerine konulması gereken ip misali.

Yaşının gerektirdiği olgunluğu ve davranışı sergilemeyen yaşlı kimseler için yapılan ikaza dair bir meseldir.

⁷²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 51.

⁷²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 78; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 252; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 241; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 4: 66.

⁷²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 85; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 240; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 1: 271.

⁷²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 169; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 93; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manîk*, 263; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 431; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 2: 61.

⁷³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 170; el-Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 13: 387; Hattâbî, *Garibu'l-hadîs*, 2: 563.

⁷³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 189; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 213; Dînaverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, 1: 231.

⁷³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 193; Şeybânî, *el-Cîm*, 3: 248; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manîk*, 67; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 721.

9- 733 تَحْقِرُهُ وَيَنْتَأُ

Onu hakir gördükçe O yükselir.

10- 734 تَسْمَعُ بِالْمُعِيدِي لَا أَنْ تَرَاهُ

Muaydiyy'i işitesin görmeyesin. (bu senin için daha iyidir)

Muaydiyy'nin sanı duyulunca padişah onu huzuruna çağırır, ancak onu gördüğünde hoşlanmaz. Padişahın hoşlanmadığını gören Muaydiyy bu meseli söyler.

11- 735 تَكْذِيبُ الْمُنَى أَحَادِيثُ الضَّبُعِ اسْتَهَا

Temenninin yalanlanması toprakta debelenen sırtlanın çıkardığı sesler gibidir.

12- 736 تَرَكَ الْخِدَاعَ مَنْ كَشَفَ الْقِنَاعَ

Perdeyi açan aldatmayı bırakmıştır.

13- 737 التَّوَانِي يُنْتِجُ الْهَلَكَةَ

Üşenmek helak olmayı doğurur.

14- 738 جَاءَ بِالْحَظْرِ الرَّطْبِ

Yaş hayvan pisliği (Yalan) ile geldi.

15- 739 الْحَقُّ أَبْلَجُ وَالْبَاطِلُ لَجْلُجٌ

Hak açık, Batıl net değildir.

16- 740 الْحَقُّ مَغْضَبَةٌ

Gerçek acı verir.

⁷³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 221; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 114; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* 4: 208; Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed Kazvîni (h.395), *Mucmelu'l-luğa Libni Fâris*, thk. Zuheyr Abdu'l-Muhsin Sultân, (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986), 1: 854.

⁷³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 227; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 55; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 29; Basri, *Kitabu'l-'yn*, 2: 62.

⁷³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 233.

⁷³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 235; Kûfî, *el-Fâhır*, 184; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 7: 119; el-Endelusî, *Tebâi'n-Nisâ vema câe fîhâ min 'caibin ve Eşharin*, 61.

⁷³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 238.

⁷³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 265; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 10.

⁷³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 307; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 243. Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 16; Enbârî, *Kitâbu'l-Ezdâd*, 407; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 77; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 10: 265.

⁷⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 307; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 1: 287; Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm, *el-'zle*, 30; Hatâbî, *Ġaribu'l-ħadîs*, 2: 75.

17- ⁷⁴¹ دُهُ دُرَيْنِ سَعَدَ الْفَيْنِ

Sadu'l-Kayn (Özel isim) saçmalıkları.

18- ⁷⁴² دَاهِيَةُ الْعَبْرِ

Fitnenin elebaşı.

19- ⁷⁴³ دَهْنَتْ وَأَحْفَفَتْ

Yalandan yağlayıp balladın.

20- ⁷⁴⁴ الرَّائِدُ لَا يَكْذِبُ أَهْلَهُ

Lider Adamlarını aldatmaz.

21- ⁷⁴⁵ رَبِّ سَامِعٍ بِخَبْرِي لَمْ يَسْمَعْ بِعُذْرِي

Sözümü dinleyip özrümü dinlemeyen nice kimseler vardır.

22- ⁷⁴⁶ رَبِّ مَلُومٍ لَا ذَنْبَ لَهُ

Nice suçsuz kınananlar vardır.

23- ⁷⁴⁷ رَبِّ قَوْلٍ أَشَدُّ مِنْ صَوْلٍ

Bazı sözler saldırmaktan daha etkilidir.

24- ⁷⁴⁸ رَمَاهُ بِأَفْحَافٍ رَأْسِهِ

Onu elebaşı olmakla suçladı.

25- ⁷⁴⁹ رَمَاهُ بِسُكَّاتِهِ وَصُمَاتِهِ

Onu sessiz kalıp susmakla suçladı.

⁷⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 378; Vekî, *Ahbâru'l-kuğât*, 2: 113; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 234.

⁷⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 380; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 7: 243; Câhîz, *el-Hayvân*, 4: 330; el-Avfî, *ed-Delâilu fî Ğarîbi'l-Ħadîs*, 1: 256; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 124.

⁷⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 381.

⁷⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 400; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 7: 63; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 3: 1068; Câhîz, *el-Hayvân*, 6: 58, 263; Dînaverî, *Ğaribu'l-Ħadîs*, 1: 349.

⁷⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 400.

⁷⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 400; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 63; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 2: 233; Dînaverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 219.

⁷⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 402; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 41; Câhîz, *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 41; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 5: 1746.

⁷⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 404; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 317; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 24; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* c.I, s; 190.

⁷⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 404.

26- ⁷⁵⁰ رَمَيْتُهُ بِأَفْوَقِ نَاصِلٍ

Unu tam hedef almadım.

27- ⁷⁵¹ صَفَقَةٌ لَمْ يَشْهَدْهَا حَاطِبٌ

Hâtib'in (Özel isim) şahit olmadığı ticaret.

28- ⁷⁵² عِنْدَ النَّوَى يَكْذِبُكَ الصَّادِقُ

Niyetlendiğinde doğru konuşan da yalan söyler.

29- ⁷⁵³ عَنَزُ اسْتَنْبَيْتُ

Teke olmuş keçi.

Zilletten sonra izzetli olana söylenir.

30- ⁷⁵⁴ فِي بَطْنِ زَهْمَانَ زَادُهُ

Azığı Zehmanın (köpek ismi) Karnında.

31- ⁷⁵⁵ كَالْمَمْهُورَةِ مِنْ نَعَمِ أَبِيهَا

Mehiri babasının develerinden verilen kadın misali.

32- ⁷⁵⁶ كُلُّ أَرْبَبٍ نَفُورٌ

Her alını kılılı olandan nefret edilir.

32- ⁷⁵⁷ كُلُّ امْرِئٍ سَيَعُودُ مُرِيئاً

Her adam adamcağız olacaktır.

33- ⁷⁵⁸ كَثِيرُ النَّصْحِ يَهْجُمُ عَلَى كَثِيرِ الظَّنِّ

Çok nasihat çok zanna yol açar.

⁷⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 404.

⁷⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 489; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 267, Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 69; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 4: 227; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 113.

⁷⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 32; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 56; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 119;

⁷⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 35; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 120; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 1997, 1: 360.

⁷⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 85; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 216; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 829.

⁷⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 116.

⁷⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 128; Şeybânî, *el-Cim*, 2: 54; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 317; Dînaverî, *Ğaribu'l-ħadîs*, 2: 649; Ezdî, *el-İştikâk*, 117.

⁷⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 130; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 335.

⁷⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 134.

كَذَبَ الْعَيْرُ وَإِنْ كَانَ بَرَحَ 34- 759

Gelip geçse de kervan yalan söylemiştir.

لَيْسَ لِمَكْذُوبٍ رَأْيٌ 35- 760

Yalanlanmışın görüşü olmaz.

لَوْ ذَاتُ سِوَارٍ لَطَمْتَنِي 36- 761

Beni tokatlayan kadının bari bilezikleri olsaydı.

لَوْ نُهِيتَ عَنِ الْأُولَى لَأَنْتَهتَ عَنِ الْآخِرَى 37- 762

İlkinden men edildiyse ikincisinden de men edilir.

مَا أَبَالِيهِ بِالْأَلَّةِ 38- 763

Konumuna aldırış etmem.

مَا أَبَالِي مَا نَهَيْتَ مِنْ ضَبَّكَ 39- 764

Çiğ oluşuna aldırış etmem.

مَتَى كَانَ حُكْمُ اللَّهِ فِي كَرَبِ النَّخْلِ 40- 765

Allah'ın hükmü kesilmiş hurma kütüğüne ne zaman uygulandı.

مَعَ الْخَوَاطِي سَهْمٌ صَائِبٌ 41- 766

İsabet eden ok hatalarla birlikte.

⁷⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 138; Dînaverî, *el-Me'âni'l-kebîr fi ebyati'l-me'âni*, 1: 273; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 10: 100; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 4: 72.

⁷⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 150; Dabbî, *Emşâlu'l-rab*, 79; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 48; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 8: 69; Kûfî, *el-Fâhır*, 285.

⁷⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 159; Ensârî, *en-Nevâdir fi'l-luğa*, 270; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 268; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 4: 45; Muberrred, *el-Muktedab*, 3: 77.

⁷⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 161.

⁷⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 211; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 4: 406; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 284; Ebû Bekr b. ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed, *el-Kitabu'l-Musannaf fi'l-Ehâdîsi vel-Âsâr*, 1: 61; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 54.

⁷⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 211; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. 4: 218; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 78;

⁷⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 212; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 5: 360; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 293; Cumahî, *Tabakātu fuḥūli's-şu'arâ'*, 2: 405; Câhîz, *el-Hayvân*, 3: 208.

⁷⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 215; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 50; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-mantîk*, 210; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 47;

42- 767 مَنْ خَاصَمَ الْبَاطِلَ أَنْجَحَ بِهِ

Batıla karşı koyan ona galip gelir.

43- 768 مَا الدُّبَابُ وَمَا مَرَقَّتُهُ

Ne sinek ne de et suyuna razı değilim.

44- 769 لَا تَهْرِفْ بِمَا لَا تَعْرِفُ

Bilmediğin şeyi abartarak övme.

45- 770 لَا يُحْسِنُ التَّعْرِیضَ إِلَّا تَلْبَأً

Edebince ima etmek karalamak değildir.

46- 771 لَا تَعْظِیْنِی وَتَعْظِیْ

Bana değil kendine nasihat et.

47- 772 لَا أَبُوكَ نُشِرَ وَلَا التُّرَابُ نَفِدَ

Ne baban dirilir nede toprak tükenir.

48- 773 لَا بُقْيَا لِلْحَمِيَّةِ

Tutkular biriktirilemez.

48- 774 لَا يَعْرِفُ الْمَكْذُوبُ كَيْفَ يَأْتِمُرُ

Yalancı nasıl emir vereceğini bilemez.

49- 775 لَا تَكُنْ مُرًّا فَتُعْقَى وَلَا حُلُوءًا فَتُزْدَرَدَ

Acı olma tükürürler. Tatlı olma yutarlar.

⁷⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 221.

⁷⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 221.

⁷⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 292; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 46; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 8: 69; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*,3: 17; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* 2: 175.

⁷⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 293; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 79; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* 2: 142; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1935.

⁷⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 297; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 2: 228; Dînaverî, *Ğaribu'l-hadîs*, 1: 227; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 47; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 73.

⁷⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 302; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 299;

⁷⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 304; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 303.

⁷⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 304.

⁷⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 315; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manţık*, 194; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 19.

يَشُوبُ وَيَرُوبُ 776- 50-

Bazen karıştırıyor bazen bozuyor./ Sütü bir kaba bir yere sağlar.

يَحْمِلُ شَنْ وَيَفْدَى لُكَيْزُ 777- 50-

Şann (özel isim) taşır, Lukez (özel isim) mükâfat alır.

يَدَاكَ أَوْكْنَا وَفُوكُ نَفَخَ 778- 51-

Ağzınla şişirdin, ellerinle bağladın. 52- 779 يُعَدُّ لِكَلْبِ السَّوِّءِ كَلْبٌ يُعَادِلُهُ

Kötü köpeğin dengi köpektir.

12. Adalet, Zulüm, İyilik, Kötülük, Hilm, Öfke

أَوَّلُ الْعِيِّ الْأَخْتِلَاطُ 780- 1-

Sözde acizliğin başlangıcı öfkelenmedir.

أَنْصَفَ الْقَارَةَ مَنْ رَامَاهَا 781- 2-

Kara kabilesi kendisine saldırana insaf etti.

Tarafların denk olması için söylenir.

إِرْضَ مِنَ الْمَرْكُوبِ بِالتَّعْلُقِ 782- 3-

Nöbetleşe binmeye razı ol.

إِصْنَعُهُ صَنْعَةً مَنْ طَبَّ لِمَنْ حَبَّ 783- 4-

İsteyene istediği gibi güzel yap

⁷⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 323; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 52; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 11: 296; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 158.

⁷⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 327; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 295; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 10: 58; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 895.

⁷⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 330; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 117; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 77; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 331; Endelusî, *el-'Ikdü'l-Ferîd*, 3: 59; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 14: 170.

⁷⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 333.

⁷⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 24; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 408; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1120.

⁷⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 54; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 127; İbn Hişâm *Siretu'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, 1: 255; Basrî, *et-Tabakatü'l-Kubrâ*, 5: 42.

⁷⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 83.

⁷⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 84; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 238; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 13: 208.

أَتَّبِعَ الْفَرَسَ لِحَامِهَا⁷⁸⁴ 5-

Atı verdin geminide ver.

إِنَّكَ لَا تَجْنِي مِنَ الشَّوْكِ الْعِنَبِ⁷⁸⁵ 6-

Dikenden üzüm toplayamazsın.

أَحْسُنْكَ وَتَرَوْنِي⁷⁸⁶ 7-

Ben sana ot veriyorum sen ise üstüme pisliyorsun.

أَسَاءَ رَعِيًّا فَسَقَى⁷⁸⁷ 8-

Kötü otlatırsa sular.

إِخْدَى لِيَأَلِيكَ فَهَيْسِي هَيْسِي⁷⁸⁸ 9-

Son gecen acele et.

إِنَّ الشَّقِيَّ تَرَى لَهُ أَعْلَامًا⁷⁸⁹ 10-

Kötünün yüzünde alametler görürsün.

أُرْتِعَنُ أَجْلَى أَنِّي شِنْتُ⁷⁹⁰ 11-

Ecelâ'nın (otlağı ile meşhur olan yer) neresinde otlatırsan otlat.

أُرْهَا أَجْلَى أَنِّي شَاءَتْ⁷⁹¹ 12-

Ecelâ'nın neresini gösterirsen göster.

أَبَى أَبِي اللَّبَّاءِ⁷⁹² 13-

⁷⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 84; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 239; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 64; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 2: 170.

⁷⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 95; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 268; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 64; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 11: 133.

⁷⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 100; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 297; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 56.

⁷⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 101; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 301; Ebû Nasr Ahmet (h.231), *Dîvanu Zi'r-Rumme Şerhu Ebî Nesri'l-Bahilî*, thk. Abdulkuddus Ebû Sâlih, (Cidde: Muessesetu'l-Eyman, 1982), 1: 440.

⁷⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 113; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 337; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 447; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 406.

⁷⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 121; Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, thk. Muhammed İbrahim Hur – Velîd Mahmud Hâlis, (Ebudabî: 1988), 1: 204.

⁷⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 126.

⁷⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 126.

⁷⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 126.

Babam süttten tiksindi. 14- 793 أَنْضَجَ أَخُوكَ ثُمَّ رَمَدَ

Önce güzel pişirdi sonra küle buladı.

15- 794 أَلْصِقِ الْحَسَّ بِالْأَسِّ

Kökünü kurut (öldür).

16- 795 إِنَّ أَصَاخًا مِنْهُلُّ مَوْرُودٌ

Udah (yer ismi) sulak yerdir.

17- 796 أُمَّ فَرَشْتِ فَأَنَامْتِ

Anne yatak serip uyuttu.

18- 797 أَعْرَضَ ثَوْبُ الْمَلِيسِ

Giyindiren kimsenin elbisesi daha geniştir.

19- 798 أَعْرَضَتِ الْقِرْفَةُ

Hortumculuk yaygınlaştı.

20- 799 إِنَّ أَلْبَهَا لَهَا

Topluluk topluluk içindir. (Senin için değil)

21- 800 الْأَخْذُ سُرِيئٌ، وَالْقَضَاءُ سُرِيئٌ

(Borcun) alınması hızlı ödenmesi oyalamadır.

⁷⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 129; Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl b. Said b. Yahyâ b. Mehrân el-Askerî (h.395), *Kitâbü't-Telhîs fi ma 'rifeti esmâ'i'l-eşyâ'*, thk. İzzet Hasân, (Dmaşk: Daru't-Talâs li'd-Diraseti ve't-Terceme, 1996), 222.

⁷⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 131.

⁷⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 131.

⁷⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 133; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 176.

⁷⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 139; Muberrad, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 3: 10; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 1: 292.

⁷⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 139; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 300; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1084; Kazvînî, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 4: 271.

⁷⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 142.

⁸⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 148; İbn Sikkît, *İşlâhu'l-manţık*, 155; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 713; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 11: 337.

أَلْقَى عَلَيْهِ بَعَاعَهُ⁸⁰¹ -22-

(Sevgiden) üzerine ağırlığını koydu.

أَرِنِي غَيًّا أَرَدَ فِيهِ⁸⁰² -23-

Bana bir kötülük göster onu arttırayım.

الْأُمُورُ وَصَلَاتُ⁸⁰³ -24-

Olaylar birbirini kovalar.

إِنِّي لَنْ أَضِيرَهُ إِنَّمَا أَطْوِي مَصِيرَهُ⁸⁰⁴ -25-

Ben ona zarar vermeyeceğim, sadece bağırsaklarını dürmekteyim.

Yakaladığı serçenin karnından bağırsaklarını çıkarıp düren çocuğa ne yaptığı sorulunca bu sözü söylemiştir.

إِنْبَاضٌ بَغَيْرِ تَوْتِيرٍ⁸⁰⁵ -26-

Kirişsiz ok atmak.

إِبْدَأْهُمْ بِالصُّرَاخِ يَفْرُوا⁸⁰⁶ -27-

Bağırmak suretiyle onları uzak tut ki kaçsınlar.

أَحْلِبُ وَاشْرَبُ إِمْعَةً وَإِمْرَةً⁸⁰⁷ -28-

Asalak ve güçlü isen sağ ve iç.

أَعْطَاهُ إِيَّاهُ بِقُوفٍ رَقَبَتِهِ⁸⁰⁸ -29-

Onu ona başıyla onaylayarak verdi.

أَطْرَقَ كَرًّا إِنَّ النَّعَامَ فِي الْقُرَى⁸⁰⁹ -30-

⁸⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 151; Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Herevî (h.224), *es-Selâh*, thk. Hatem Sâlih ed-Damin, (Beyrut: Muessesetu'r-Risale li't-Tebaeti ve'n-Neşri ve't-Tevzî, 1985), 40; Dînaverî, (h.376), *el-Cerâsîm*, 1: 387; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1001; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 1: 87.

⁸⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 154.

⁸⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 155.

⁸⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 156.

⁸⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 161; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 208; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 47; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 273.

⁸⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 165; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 268;

⁸⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 165.

⁸⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 167.

⁸⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 167; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fi ebyati'l-me'ânî*, 1: 294; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 2: 43; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 257.

Haddini bil otur.

31- 810 إْحْدَى نَوَادِهِ الْبُكْرُ

Azarlayanlardan biri.

32- 811 بِسَالِمٍ كَانَتْ الْوَقْعَةُ

Olay Salim yüzünden oldu.

Kaynaklarda Salimin kim olduğu tespit edilemedi.

33- 812 بَطْنِي فَعَطَّرِي

Benim karnım aç sen esans sürüyorsun.

Türkçemizde kullandığımız “Koyun can derdinde kasap et derdinde” atasözünün Arapça anlamına yakın bir ifadedir.

34- 813 الْبَادِي أَظْلَمُ

İlk başlatan daha zalimdir.

35- 814 بَيْضَةُ الْبَلْدِ

Sahipsiz yumurta gibi.

36- 815 تَبَلَّدِي تَصَيِّدِي

Beni avlamak için bana aptal rolü oynuyor.

37- 816 تَحْفَظُ أَخَاكَ إِلَّا مِنْ نَفْسِهِ

Kardeşini sadece kendi nefsinden koruyamazsın.

38- 817 تِلْكَ بِتِلْكَ عَمْرُو

Ödeştik. (KARŞILIK)

⁸¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 170; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 6: 118.

⁸¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 196.

⁸¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 196.

⁸¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 199; Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân Vekî' (h. 306), *Aḥbâru'l-kuḍât*, thk. Abdulaziz Mustafâ el-Merâgî, (Riyad: el-Mektebetu't-Ticâriyetu'l-Kubrâ, 1947), 2: 76; Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî (h.337), *İštiḳâku esmâ'illâh*, thk. *Abdulahuseynu el-Mubârek*, nşr. Muessesetu'r-Risale, 1986, s.246.

⁸¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 200; Basri, *Kitabu'l- 'yn*, 8: 42; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 197; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 3: 79.

⁸¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 222.

⁸¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 230; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 13: 92.

⁸¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 234.

ثَارَ حَائِلُهُمْ عَلَى نَائِلِهِمْ⁸¹⁸-39

Ağcıları, okçularına başkaldırdı.

Kötülük için birbirine girenlere söylenir.

جَاوَزَ الْحِزَامُ الطُّبِّيْنَ⁸¹⁹-40

Sutyen göğüslere büyük geldi.

İş çıkmaza girdiğinde söylenir.

جَرَى مِنْهُ مَجْرَى اللَّوْدِ⁸²⁰-41

Azginlık kanına işlemiş.

جِبَابٌ فَلَا تُعْنَى آبراً⁸²¹-42

Aşı tutmaz hurma.

حَثَفَهَا تَبَحَثُ ضَانٌ بِأُظْلَافِهَا⁸²²-43

Toynağının eşmesiyle canından oldu.

الْحَاجُّ وَالِدَّاجُ⁸²³-44

Görünen Hac, yapılan Dâc (ticaret)

حِيلَ بَيْنَ الْعَيْرِ وَالنَّزْوَانَ⁸²⁴-45

Yaban eşeği ile azgınlığı arasına girdi.

حَلَّ سَبِيلَ مَنْ وَهَى سِقَاؤُهُ وَمَنْ هُرِيقَ بِالْفَلَاةِ مَاؤُهُ⁸²⁵-46

Kırbası su tutmayanı ve çölde suyu döküleni eyleme.

⁸¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 245; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 354; Hrevî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 54.

⁸¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 261; Herevî, *Ğaribu'l-hadîs*, 3: 428; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1898;

⁸²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 263; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manţık*, 236; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 535.

⁸²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 272.

⁸²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 306; Câhîz, *el-Hayvân*, 6: 58.

⁸²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 311; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manţık*, 291; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 87; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 313.

⁸²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 313; Câhîz, *el-Hayvân*, 6: 58; *Dînaverî, 'Uyûnu'l-ahbâr*, 4: 116; Endelusî, *el-'Ikdû'l-Ferîd*, 4: 101; Merzebânî, *Teshîhu'l-Fesîh ve şerhuhu*, 295.

⁸²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 350; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 111; Endelusî, *el-'Ikdû'l-Ferîd*, 3: 30; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. 3: s.258;

47- 826 خَلَّهِ دَرَجَ الضَّبِّ

Farz et ki yolunu şaşırması.

48- 827 خَيْرَ حَالِيكَ تَنْطَحِينَ

Sağanlardan boynuz vurulan kişi daha hayırlıdır.

49- 828 ذُلُّ لَوْ أُجِدُّ نَاصِرًا

Keşke yardım edenim olsa.

50- 829 ذَكَرَنِي فُوكِ حِمَارِي أَهْلِي

Ağzın bana iki eşğimizi hatırlattı.

Gördüğü bir şeyden dolayı daha önce unuttuğunu hatırlayana söylenir.

51- 830 الرَّيْبِيَّةُ تَفْنَأُ الْعُضْبَ

Ekşi ayran öfkeyi dindirir.

52- 831 رَمَاهُ بِثَالِثَةِ الْأَثَافِي

Onu masanın üçüncü ayağı olmakla suçladı.

53- 832 رَعَى فَأَقْصَبَ

Önce güttü ardından kötü davrandı.

54- 833 سُرِقَ السَّارِقُ فَانْتَحَرَ

Hırsız soyulunca intihar etti.

⁸²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 350; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 111; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb.* 1: 206; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 157.

⁸²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 357; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 295; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb.* 150.

⁸²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 387; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 118; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 268,269; Endelusî, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 32.

⁸²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 390; Temîmî, *el-Fitne ve Vaq'atu'l-Cemel*, 83; Masrî, *Sîretu Omer b. Abdulazîz*, 56; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 62.

⁸³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 403; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 166; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 230; *Cevherî, eṣ-Şihâḥ: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 1: 52.

⁸³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 404; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 75; Avfî, *ed-Delâilu fî Ġaribi'l-Ḥadîs*, 11: 609; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 15: 108.

⁸³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 415; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 301; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb.* 2: 283; *Cevherî, eṣ-Şihâḥ: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 1: 203.

⁸³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 437; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 267; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb.* 2: 176; *Cevherî, eṣ-Şihâḥ: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 2: 284.

55- 834 سَبَقَ دِرَّتَهُ غِرَارُهُ

Kötülüğü iyiliğini geçti.

56- 835 سَبَقَ سَيْلُهُ مَطْرَهُ

Seli yağmurunu geçti.

57- 836 سَيِّدُ الْقَوْمِ أَشَقَّاهُمْ

Kavmin efendisi en haydutlarıdır.

58- 837 أَلْشَّرُّ أَخْبَثُ مَا أَوْعَيْتَ مِنْ زَادٍ

Şer (kötülük) depoladığın en kötü azıktır.

59- 838 شَرِقَ مَا بَيْنَهُمْ بِشَرًّا

Kötülükle aralarını ayırdı.

60- 839 أَلْشَّرُّ يَبْدُوهُ صِغَارُهُ

Asıl kötülüğü küçüğü ortaya çıkarır.

61- 840 صَمِّيْ إِبْنَةُ الْجَبَلِ

Yankısı sağır etti.

62- 841 صَمِّيْ صَمَامٍ

Yankısı sağır etti.

63- 842 صَكًّا وَدِرْهُمَاكَ لَكَ

Sözleşmen de, iki dirhem de senin olsun.

⁸³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 438; Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbârî (h.328), *el-Muzekker ve'l-mu'ennes*, thk. Muhammed Abdu'l-Hâlık Adime, (Mısır: Cumhûriyyetu Mısırî'l 'Arabiyye, 1981), 2: 109; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 7: 17; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 769.

⁸³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 438; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 305; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 17; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 769.

⁸³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 442.

⁸³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 459.

⁸³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 465; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 354.

⁸³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 467; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, thk. 152.

⁸⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 490; İmruulkays, *Dîvânu İmru'î'l-Ğays*, 146; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 348,349; Câhiz, *el-Hayvân*, 4: 374; Dînaverî, *Ğaribu'l-ğadîs*, 3: 711.

⁸⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 490; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 348; Câhiz, *el-Hayvân*, 4: 347.

⁸⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 491; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 124; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 83.

ضَرْبَ فِي جَهَّازِهِ 843- 64

Teçhizatını sebep gösterdi.

ضَرْبُهُ ضَرْبَ غَرِيْبَةٍ (غَرَائِبِ) الْإِبِلِ 844- 65

Yabancıya (deveye) vurduğu gibi vurdu.

غَرَّتَانُ فَارُبُّوْا لَهُ 845- 66

Açsa, sofraya kurun.

غَشْمَشْتُمْ يَغْشَى الشَّجَرَ 846- 67

Zulmü boyunu aştı.

الْغَيْثُ مُصْلِحٌ مَا خَبَلٌ 847- 68

Yağmur zararını telafi eder.

قَاسَمَهُ شِقِّ الْأُبْلَمَةِ 848- 69

Onu hurma dalları gibi böldü,

كَالْحَادِي وَلَيْسَ لَهُ بَعِيرٌ 849- 70

Devesi yok amma bezirgân.

كَالنَّازِي بَيْنَ الْقَرِيْنَيْنِ 850- 71

Barikat arasında çiftleşmek zorunda bırakılan gibi.

لَيْسَ مِنَ الْعَدْلِ سُرْعَةُ الْعَدْلِ 851- 72

Hızla görevden uzaklaştırma adalet değildir.

⁸⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 7; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 180; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 473; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 870.

⁸⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 9; Dînaverî, *Garibu'l-'hadîs*, 3: 701.

⁸⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 70; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 5: 366; İbn Sikkî *Işlâhu'l-manţık*, 246; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 336; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 435.

⁸⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 71; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, 1: 19.

⁸⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 71.

⁸⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 106.

⁸⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 123; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 208; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1165.

⁸⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 129; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 329.

⁸⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 158; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 267; Câhîz, *Kitâbu'l-Buḥalâ'*, 244; Endelusî, *el-'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 16.

73- 852 لَوْ تَرَكَ الْقَطَا لَنَامَ

Kaya kuşu kendi haline bırakılsaydı uyurdu.

74- 853 لَيْسَ بَعْدَ الْإِسَارِ إِلَّا الْقَتْلُ

Esaretten sonrası ancak ölümdür.

75- 854 لَوَى عَنْهُ عِدَارُهُ

Ona yanağını çevirdi.

76- 855 مَنْ لِحَالِكَ فَقَدْ عَادَاكَ

Seni kınamışsa düşmanın olmuştur.

77- 856 أَلْمَزَا حُ لِقَا حِ الضَّعَائِنِ

Şaka kini şırınga eder.

78- 857 مَا يُشَقُّ غُبَارُهُ

Tozu geçilmez/ kimse onu geçemez.

79- 858 أَلْمَلِكُ عَقِيمٌ

Krallık güdüktür. /Beyhudedir.

80- 859 مَنْ يَبْنِعُ فِي الدَّيْنِ يَصْلَفُ

Çok borçlu saygı görmez.

81- 860 مَا هُوَ إِلَّا شَرَقٌ أَوْ عَرَقٌ

(Cezası) Ya kesilip güneşte kurutulmak ya da suda boğulmaktır.

⁸⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 159; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 271; Câhiz, *el-Hayvân*, 5: 306; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, 1: 319; Kûfî, *el-Fâhîr*, 145.

⁸⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 161; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 271, 272.

⁸⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 167; Dînaverî, *Ġarîbu'l-Ġur'ân*, 3: 685; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 219.

⁸⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 188; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 79; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2481.

⁸⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 188.

⁸⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 189; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 90; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve 'ş-şu'râ*, 1: 391; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 461; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 26.

⁸⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 199; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 148; Basrî, *et-Ṭabaḳatu'l-Kubrâ*, 5: 175; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, 6: 161; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 190.

⁸⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 200; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 159; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 238; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1388.

⁸⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 209; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 1983, s.263;

82- ⁸⁶¹ مَنِ اسْتَرْعَى الدُّنْبَ ظَلَمَ

Kurt besleyen zulmetmiş olur.

83- ⁸⁶² مَنْ عَزَّ بَزَّ

Yenen yağmalar.

83- ⁸⁶³ نِعْمَ عَوْفُكَ

Durumun ne güzel!

84- ⁸⁶⁴ النَّاسُ عِبِيدُ الْإِحْسَانِ

İnsanlar iyiliğin kölesidir.

85- ⁸⁶⁵ أَدْرِكْنِي وَلَوْ بِأَحَدِ الْمَعْرُورِينَ

İki oktan biriyle de olsa bana yetiş.

Serkeş deveye binip uzaklaşan kardeş inemeyince kardeşindeki iki oktan biriyle de olsa deveyi yıkmayı istemiştir. Yerdeki kardeşte deveyi vurayım derken kardeşini vurmuş.

86- ⁸⁶⁶ وَطِنُهُ وَطَاءَةُ الْمُتَنَاقِلِ

Onun çiğnemesi kilolu birinin çiğnemesi gibidir.

807- ⁸⁶⁷ وَفَيْتَ وَتَعَلَيْتَ

Vefan sebebiyle yüceldin.

87- ⁸⁶⁸ هُوَ قَفَا غَايِرٍ شَرٌّ

⁸⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 212; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 294; Câhiz, *el-Ḥayvân*, 3: 332; *Dînaverî, 'Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 416; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 129; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2359.

⁸⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 228; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 124; Dabbî (h.168), *Emsâlu'l-'rab*, 83; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 353; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 2: 474; Teymî, *Mecazu'l-Kurân*, 2: 158; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 113.

⁸⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 237; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 2: 260; Şeybânî, *el-Cîm*, 2: 241; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 69; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 431.

⁸⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 239; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 127.

⁸⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 260; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 116; İbn Sikkî *İşlâhu'l-mantık*, 174; İbn Vellâd, *el-Mağşûr ve'l-memdûd*, 92; Kâlî, *el-Bâri' fi'l-luğa*, 406.

⁸⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 268.

⁸⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 268.

⁸⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 277.

Kötünün kötüsü.

88- ⁸⁶⁹ هُوَ عَلَى طَرْفِ الثَّمَامِ

O fayda veren tarafta bulunur.

89- ⁸⁷⁰ هَذِهِ بِئْتِكَ فَهَلْ جَزَيْتُكَ

Bu ona karşılık ödeştik mi?

90- ⁸⁷¹ هَذِهِ بِئْتِكَ وَالْبَادِي أَظْلَمُ

Bu ona karşılık gerisi karanlık.

91- ⁸⁷² هَرِقْ عَلَى جَمْرِكَ

Ateşini söndür!

92- ⁸⁷³ لَا يَعْجِزُ مَسْنُكُ السَّوِّءِ عَنْ عَرْفِ السَّوِّءِ

Kötü deri, rahatsız edici kokusuna mani olamaz.

93- ⁸⁷⁴ لَا يَنْفَعُكَ مِنْ جَارٍ سَوْءٍ تَوَقَّيْهِ

Kötülük beklediğin komsudan sakınamazsın.

94- ⁸⁷⁵ لَا تَعْدَمُ الْحَسَنَاءُ دَامًا

Güzel kusursuz olmaz.

95- ⁸⁷⁶ لَا حُرَّ بَوَادِي عَوْفٍ

Avf'ın vadisinde özgür olan yoktur.

96- ⁸⁷⁷ يَا لِّلْعَضِيهَةِ وَيَا لِّلْأَفِيكَةِ

⁸⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 280; Dînaverî, *Ġaribu'l-hadîs*, 2: 11; Ezherî, *Tehzibu'l-luġa*, 15: 52.

⁸⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 280; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 77; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 138.

⁸⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 280; Hatafâ, *Dîvânu Cerîr bi şerhi Muhammed b. Ĥabîb*, 2: 1042; Endelusî, *el-'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 42.

⁸⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 282; Frâhidî, *Kitabu'l-'yn*, 3: 365; Merzebanî, *Taşhîhu'l-Faşîh ve şerhu*, 70.

⁸⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 293; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 126; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-mantîk*, 102; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 121; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luġa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1401.

⁸⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 301.

⁸⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 306; Teymî, *Mecazu'l-Kurân*, 1: 211; Ensârî, *en-Nevâdiru fi-Luġa*, 332; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 179; Dînaverî, *Elcerasîm*, 2: 430.

⁸⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 312; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 94; Câhîz, *el-Ĥayvân*, 1: 211; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 5: 534; Endelusî, *el-'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 27.

⁸⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 323; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 2: 905.

Ne kötü söz ve ne kötü iftira!

97- 878 يَجْرِي بُلَيْقٌ وَيَدْمُ

Buleyk (at ismi) koşsa da kınanır.

98- 879 يَوْمَ بِيَوْمِ الْحَفْصِ الْمُجَوَّرِ

Gün, çadırların söküldüğü güne karşılıktır.

99- 880 أَلْيَوْمَ ظَلَمَ

Bugün zulmü kabullendim.

100- 881 يُسِرُّ حَسَوًا فِي ارْتِعَاءِ

Yudumu köpük içinde gizliyor.

13. Arkadaşlık, Dostluk, Düşmanlık, İyi geçinmek, Komşuluk

1- 882 أَحْلَبُ حَلْبًا لَكَ شَطْرُهُ

Sütü sağ yarası senin olsun.

2- 883 أَمْرَ مُبْكِيَاتِكَ، لَا أَمْرَ مُضْحَكَاتِكَ

Seni ağlatan emirlere riayet et, güldürenlere değil.

3- 884 إِذَا أَرَدْتَ الْمُحَاجَزَةَ فَقَبْلِ الْمُنَاجَزَةِ

Mesafeyi savaştan önce koy.

4- 885 أَفْرَخَ رَوْعُكَ

Korkun geçti.

⁸⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 325; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 267; Dînaverî, *Ġaribu'l-ħadîs*, 1: 455; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 184.

⁸⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 332;Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 3: 108; İbn Sikkî, *el-Kenzu'l-Luġaviyyu fi'l-Lisani'l- 'rabiyy*, 111; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 2: 545; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 192.

⁸⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 332; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 260; Câhîz, *el-Ĥayvân*, 7: 244.

⁸⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 332; Dînaverî, , *Tevîlu Muşkili'l-Kurân*, 79; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 2: 782; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 4: 124; Ezherî, *Tehzibu'l-luġa*, 8: 166.

⁸⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 70; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 201; Belâzurî, *Cumelun min ensâbi'l-eşraf*, 1: 587.

⁸⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 76; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 223; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 2: 256.

⁸⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 77.

⁸⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 79; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 324; Taberî, *Tarihu't-Taberî*, nşr. (Beirut Daru't-Turâs, 1387), 7: 72; Ezherî, *Tehzibu'l-Luġe*, 3: 113.

5- 886 اسْقِ أَخَاكَ النَّمْرِيَّ

Nemerî li (mevki adı) kardeşini sula.

6- 887 إِنَّ الشَّقِيَّ وَافِدُ الْبَرَاجِمِ

Bedbaht Berâcim (kabile adı) heyetindedir.

7- 888 أَسْمَحَتْ قَرُونَتْهُ

Boyun eğdi.

8- 889 أَوْهَيْتَ وَهِيًّا فَارْقَعُهُ

Mademki çatlattın o halde onar.

9- 890 أَرَطِّي إِنَّ خَيْرَكَ فِي الرَّطِيطِ

Senin için hayırlı olan yakınmandır.

10- 891 أَدْرَكَ أَرْبَابَ النَّعَمِ

Mal (deve; koyun vb.) sahipleri fark etti.

11- 892 أَلْقَى عَلَيَّ يَدَيْهِ الْأَرْزَمُ الْجَدْعُ

Zaman ellerini üzerime koydu.

12- 893 الْإِيْنَسُ قَبْلَ الْإِيْبْسَاسِ

Sağmadan önce sakinleştirdi.

⁸⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 87; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 94; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 242; Muberrad, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 186.

⁸⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 109; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dînaverî (h.276), *el-Ma'ârif*, thk. Servet Ukaşe, (Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyetu'l-Âmetu li'l Kitab,1992), 648. Muberrad, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 139.

⁸⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 136; Dînaverî, *eş-Şi'ru ve ş-şu'râ*, 1: 198; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 1: 398; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 376.

⁸⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 140; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2532;

⁸⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 153.

⁸⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 161; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 196.

⁸⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 167; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 2: 220; el-Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Esrâf*, 6: 312; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1194.

⁸⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 169; Ebû Muhammed Abdullah b. Caferb. Durusteveyh b. el-Merzubân (h.347), *Taşhîhu'l-faşiḥ ve şerḥuh*, thk. Muhammed Bedevî'l-Mehtum, (Kahire: el-Meclisu'l-Alâ li'ş-Şuuni'l-İslâmiye, 1998), 269; Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni (h.395), *el-İtbâ' ve'l-muzâvece*, tahk. Kemâl Mustafa, (Beyrut: Mektebetu'l-Hancî), 47.

13- 894 أَسَاءَ كَارُهُ مَا عَمِلَ

Zorla yaptırılan kişi (işini) kötü yapar.

14- 895 بِالسَّاعِدِ تَبَطِّشُ الْكَفِّ

El pazı ile birleşince iyi tutar.

Destekliği az olan için de söylenir.

15- 896 بَعْتُ جَارِي وَلَمْ أَبِعْ دَارِي

Komşumu sattım evimi değil.

16- 897 بَيْنَهُمْ دَاءُ الضَّرَائِرِ

Aralarında ezeli düşmanlık var.

17- 898 بَاءَتْ عَرَارٍ بِكَحْلٍ

Arari ve Kahl (sığır isimleri) eşittir.

Biri diğerine eşit olan taraflar için söylenmiş bir meseldir.

18- 899 تَحْتَ طَرِيقَتِهِ عِنْدَاوَةٌ

Onun zayıf görünümü altında bir haşinlik var.

19- 900 تَمَشِي رُوَيْدًا وَتَكُونُ الْأَوْلَى

Çalışmasında yavaş ödülde birincidir.

20- 901 جَاوِرٌ بَحْرًا أَوْ مَلِكًا

Ya denize ya da krala komşu ol.

21- 902 الْجَوَادُ يَعْتُرُ

Soylu at sürçer.

⁸⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 170; Kazvînî, *Mütehayyerü'l-elfâz*, 171.

⁸⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 186. Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 170; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 43.

⁸⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 189; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 278; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 53.

⁸⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 191; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 354.

⁸⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 196; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 107; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 51; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 653.

⁸⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 222.

⁹⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 222.

⁹⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 255.

⁹⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 261; Bustî, *el-İhsân fî takrîbi Şahîhi İbn Hibbân*, 5: 161; Hattâbî, *Ġaribu'l-ġadîs*, 1: 618.

22- 903 جَارِي بَيْتَ بَيْتَ

Bitişik komşum.

23- 904 حِرَّةٌ تَحْتَ قِرَّةٍ

Soğukta susamak.

24- 905 حَبِيبٌ جَاءَ عَلَى فَاقَةٍ

Dost sıkıntıda gelir.

25- 906 حَسِبْتَنِي مُضَلَّلًا كَعَامِرٍ

Beni Amir gibi yoldan çıkaracağını mi zannediyorsun?

26- 907 خَيْرٌ قُوَيْسٍ سَهْمًا

Ok için en güzel yay.

27- 908 ذِكْرٌ وَلَا حَسَاسٍ

Verdiği sözde durmaz.

28- 909 رُمِي فُلَانٌ بِحَجْرِهِ

Filanca kendi taşıyla vuruldu.

29- 910 رَبِّ أَخٍ لَمْ تَلِدْهُ أُمُّكَ

Annenin doğurmadığı nice kardeşin vardır.

⁹⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 272; Sibeveyhi, *el-Kitâb* 2: 118; Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1: 177; Teymî, *Mecazu'l-Kurân*, 2: 25.

⁹⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 300; İbn Sikkât, *Kitâbu'l-elfâz*, 336; Câhiz, *el-Hayvân*, 4: 58; 7: 242; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 36; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 175; Kazvînî, *el-İtbâ'el-Muzavece*, thk. Kemal Mustafâ, (Mısır, Mektebetu'l-Hâneçî), 44.

⁹⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 308; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (h.235), *el-Kitâbu'l-muşannef fi'l-eḥâdîs ve'l-âşâr*, thk. Kemâl Yusuf el Hût, (Riyad, Mektebetu'r-Ruşd, 1409), 7: 458; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebi'd-Dunyâ (h.281), *Kitâbu'l-muḥtazarîn*, thk. Muhammed Hayr Ramazân Yûsuf, (Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1997), 110, 111, 112; Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdilazîz el-Begavî (h.317), *Mu'cemu's-şahâbe*, thk. Muhammedu'l-Emin b. Muhammed el-Cekenî, (Kuveyt, Mektebetu dâri'l-Beyân, 2000), 2: 24.

⁹⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,

⁹⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 354; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 60; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 34, 35, 154; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 120;

⁹⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 393.

⁹⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 405; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 97; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 2: 536.

⁹¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 406.

رِضَا النَّاسِ غَايَةٌ لَا تُبْلَغُ 30- 911

İnsanları razı etmek ulaşılmaz hedeftir.

رَضِيْتُ مِنَ الْوَفَاءِ بِاللَّفَاءِ 31- 912

Değersiz şeylerdense sadakati yeğlerim.

سَمِّنْ كَلْبَكَ يَا كَلْبُكَ 32- 913

Besle köpeğini yesin seni. / Besle kargayı oysun gözünü.

شَاهِدُ الْبُغْضِ اللَّحْظُ 33- 914

Kinin delili bakıştır.

شَارَكَهُ شِرْكَةَ عِنَانٍ 34- 915

Ona bir alanda (İnan ortaklığı) ortak oldu.

طَالَ الْأَبْدُ عَلَيَّ لُبْدًا 35- 916

Lubed'e (karga) zaman uzadı. / Sıkıntılı anlarda zaman uzun gelir.

عَلَى أَهْلِهَا دَلَّتْ بَرَأِقِشُ 36- 917

Bırakış (köpek ismi) sahibinin aleyhine (düşmanına) yol gösterir. / Ürümesini

bilmeyen köpek sürüye kurt getirir.

غُلٌّ يَدَا مُطْلَقُهَا 37- 918

Onu boşayacak ele bağlandı.

⁹¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 415.

⁹¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 417; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 1082; İbn Vellâd, *el-Mağşûr ve'l-memdûd*, 108; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 921; Kazvîni, *el-İtbâ' ve'l-muzâvece*, 69.

⁹¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 444; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 160; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 125; Küfî, *el-Fâhîr*, 70; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 56.

⁹¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 465; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 356; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 74.

⁹¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 468; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-manţık*, 225; Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 1: 81.

⁹¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 16; Askerî, *Kitâbü't-Telhîş fi ma'rifeti esmâ'i'l-eşyâ'*, 397.

⁹¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 46; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 333; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 170; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 995.

⁹¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 71; Ebu'l-Ferec el-Muâfâ b. Zekerîyyâ b. Yahyâ en-Nehrevânî (h.390), *el-Celîsu's-sâlihu'l-kâfi ve'l-enîsu'n-nâşihu's-sâfi*, thk. Adulkerîm Samî'l-Cundî, (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 37.

قَرَارَةٌ تَسْفَهَتْ قَرَاراً⁹¹⁹ -38

Koyun sürüye katıldı.

قَدْ جَدَّ أَشْيَاءُكُمْ فَجِدُّوا⁹²⁰ -39

Taraftarlarınız ciddiye aldıysa sizde ciddiye alın.

كُلُّ مُجْرٍ فِي الْخَلَاءِ يُسْرُ⁹²¹ -40

Tenhada at koşturmak kolaydır.

كَلْبٌ عَسَّ خَيْرٌ مِنْ أَسَدٍ رَبَضَ⁹²² -41

Gece gezen köpek, yatan aslandan daha iyidir.

كَالْحَادِي وَلَيْسَ لَهُ بَعِيرٌ⁹²³ -42

Devesi yok amma bezirgân.

كَأَنَّ زَعَمْتَ أَنَّهُ خَصِيرٌ⁹²⁴ -43

Sandığın gibi savunmasız değil.

كَيْفَ ظَنُّكَ بِجَارِكَ قَالَ كَظَنِّي بِنَفْسِي⁹²⁵ -44

Komşunu nasıl bilirsin? Kendim gibi dedi.

كَالْمُهَدَّرِ فِي الْعُنَّةِ⁹²⁶ -45

İğdiş edilmiş gibi.

لَوْلَا أَلْوَنَامُ هَلَاكَ اللَّئَامُ⁹²⁷ -46

Uzlaşanlar olmasaydı alçaklar yok olurdu.

⁹¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 107.

⁹²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 107; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 3: 794; Askerî, *el-Evâil*, 429.

⁹²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 119; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 61; Câhiz, *er-Resâ'ilu'l-edebiyeye*, 370.

⁹²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 122; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 124;

⁹²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 123; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 208; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1165.

⁹²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 135; Ezdî, *el-İştikâk*, 215.

⁹²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 139.

⁹²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 139; Ezdî, *el-İştikâk*, 147; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 642; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. 3: 357.

⁹²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 152; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 156; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 249; Endelusî, *el-Ikdu'l-Ferîd*, 3: 41; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 2048.

لَقُوَّةٌ لَأَقْتٌ قَبِيْسًا⁹²⁸ -47

Döllenmede başarı hızlı oldu.

لَأَطْعَنَنَّ فِي حَوْصِهِ⁹²⁹ -48

Diktiklerini sökeceğim.

لَأُرِيَنَّكَ لَمَحًا بَاصِرًا⁹³⁰ -49

Sana hemen göstereceğim.

لَتَحْبُتَنَّهَا مَصْرًا⁹³¹ -50

Onu parmaklarının ucuyla sağacaksın.

لَأَمُدَّنَّ غَضَنَّهُ⁹³² -51

Sıkıntısına sıkıntı katacağım.

مَنْ بَاعَ بِعَرَضِهِ أَنْفَقَ⁹³³ -52

Şerefini ortaya koyarak satan ikiyüzlü davranır.

مَعَ الْيَوْمِ غَدٌ⁹³⁴ -53

Bu günün yarını da var.

الِنَّاسُ لِلِنَّاسِ بِقَدْرِ الْحَاجَةِ⁹³⁵ -54

İnsan insana ihtiyacı kadar değerlidir.

وَقَعَا عِكْمِي عَيْرٍ⁹³⁶ -55

Eşegin sırtındaki denkler gibi.

⁹²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 153; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 87; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 339; Mevsulî, *el-Hasâis*, 1: 12.

⁹²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 163.

⁹³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 163; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 358; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 568; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 289; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 1: 239.

⁹³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 163.

⁹³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 163.

⁹³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 223.

⁹³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 226; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 22; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 309.

⁹³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 239.

⁹³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 263.

56- 937 وَافَقَ شَنْ طَبَقَةً

Şen (özel isim) Tabaka'sını buldu.

Kendim gibi birini bulmadan evlenmeyeceğim diyen Şen, uzun süre sonra beraberinde bir kızla döndüğünü görenler bu sözü söylediler.

57- 938 وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ

Gamsızın eline düşen gamlının vay haline!

58- 939 هُمَا كَرُكُبَتَيِ الْبَعِيرِ

O ikisi devenin iki bacağı gibidirler.

İyilikte ve kötülükte aynı olanlara söylenir.

59- 940 هَانَ عَلَى الْأَمْسِ مَا لَأَقَى الدَّيْرُ

Kolayı tercih etti sıkıntıyla karşılaştı.

60- 941 هُمَا كَنْدَمَانِي جَذِيمَةً

Cezime'nin içki sofrasında iki arkadaşı gibi.

61- 942 هُوَ السَّمْنُ لَا يَخْمُ

O bozulmaz kişiliktir.

62- 943 لَا أَحَا لَكَ بِاللَّيْمِ

Hiçbir aşağılık kardeşin olamaz.

63- 944 وَلَا تُوبِسِ التَّرَى بَيْنِي وَبَيْنَكَ

Aramızda yeşeren duyguları kurutma.

⁹³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 263; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 5: 108; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 177; İbn Sikkî *Işlâhu'l-manıḥ*, 229; Câhîz, *el-Hayvân*, 1: 205.

⁹³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 264; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 6: 156; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdaḡ*, 2: 515; Câhîz, *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*, 13; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḡbâr*, 4: 133;

⁹³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 278; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 133; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 220.

⁹⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 281.

⁹⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 283; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 172; Endelusî, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 44.

⁹⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 284; Ensârî, *en-Nevâdir fi'l-luga*, 318; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luġa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1935.

⁹⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 311.

⁹⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 311.

يَحِفُّ لَهُ وَيَرِفُّ 945-64

Onunla oturur, onunla kalkar.

14. Zenginlik, Fakirlik, Cömertlik, Cimrilik, Kanaat

أَبْصِرِ وَسَمِّ قَدْحِكَ 946-1

Fal okunun işaretine bak. (Nasibinin peşine düşmek)

أَتَاكَ رِيَانُ بَلْبِنِهِ 947-2

Süte kanınca onu sana getirdi.

اسْتَكْرَمْتَ فَارِبُ 948-3

Vefa istiyorsan bağı koparma.

أَطْلُبُ تَنْفَرُ 949-4

Çabala başarısın.

اِشْتَرِ لِنَفْسِكَ وَلِلْسُوقِ 950-5

Kendin ve pazarda satmak için satın al.

إِنْ ضَجَّ فَرْدُهُ وَفَرَأَ 951-6

Eğer gürültü ederse baskıyı arttır.

الْأَخْذُ سُرَيْطُ، وَالْقَضَاءُ ضُرَيْطُ 952-7

(Borcun) alınması hızlı ödenmesi oyalamadır.

إِضْطَرَّهُ السَّيْلُ إِلَى الْعَطَشِ 953-8

Sel onu susuzluğa duçar etti.

⁹⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 332; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 15: 124.

⁹⁴⁶ Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 3: 1287; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 4: 22.

⁹⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 68; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 198.

⁹⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 69; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 199; Belâzurî, *Cumelun min ensâbi'l-eşraf*, 7: 399; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 435.

⁹⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 69; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 199; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 45.

⁹⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 73; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 213; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 48.

⁹⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 102; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 310.

⁹⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 148; İbn Sikkît, *İşlâhu'l-manţık*, 155; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 713; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 11: 337.

⁹⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 150.

9- 954 اِرْضَ مِنَ الْعُشْبِ بِالْخُوصَةِ

Hurma yaprağı da olsa yeşilliğe razı ol.

10- 955 اَلْتَّقَى حَلَقَتَا الْبِطَانِ

Semerin iki halkası birbirine kavuştu.

11- 956 اِسْتَعْنَتِ التُّفَّةُ عَنِ الرُّفَّةِ

Karakulak (kediye benzer hayvan) samana ihtiyaç duymaz.

12- 957 اِنَّ الْغَنِيَّ لَطَوِيلُ الذَّيْلِ مَيَّاسٌ

Zengin paçası uzun mağrurlu kişidir.

13- 958 بَيْتِي يَبْخُلُ لَا اَنَا

Evim cimri ben değil.

Cimri olmak ahlakım değil, ancak elde verecek bir şey yok.

14- 959 بِاِذْنِ السَّمَاعِ سُمِيتَ

Hakkında işitilen şeylerle anılırsın.

15- 960 بَقِيَ نَعْلَانِكَ وَابْدُلْ قَدَمَيْكَ

Ayakkabularını bırak yalın ayak yürü. Bütün varlığını verip kendini muhtaç eyleme.

16- 961 بَيْضَةُ الْعُقْرِ

Kısırlık yumurtası.

Gerçekleşmesi imkânsız ve çok zor şeyler için söylenir.

17- 962 بَيْنَ سَمْعِ الْاَرْضِ وَبَصَرِهَا

⁹⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 155.

⁹⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 162.

⁹⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 164; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 79.

⁹⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 171.

⁹⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 186; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 170; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 160; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 43.

⁹⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 187; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 170;

⁹⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 188; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 2; Fârâbî, *Mu'cemu divânî'l-edeb*, 4: 115;

⁹⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 194; Basri, *Kitabu'l-'yn*, 1: 150; Câhiz, *el-Ḥayvân*, 1: 204; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 283.

⁹⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 194; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 378; Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Zuheyr b. Harb en-Nesâî (h.279), *et-Târîhu'l-kebir*, thk. Selâh b. Fethî Hilâl, (Kahire: el-Farûku'l-hadîse li-Tebâati ve'n-Neşr, 2006), 2: 833.

Ucu bucağı bulunmayan ıssız topraklar arasında.

18-⁹⁶³ بِبَطْنِهِ يَغْدُو الذَّكْرُ

Aç ayı oynamaz.

19-⁹⁶⁴ أَلْبِضَاعَةُ تُبَسِّرُ الْحَاجَةَ

Mal ihtiyaç için kolaylık sağlar.

20-⁹⁶⁵ تَمَامُ الرَّبِيعِ الصَّيْفُ

Yaz İlkbaharın tamamlayıcısıdır.

Bütün ihtiyaçlarını ikmal eden için söylenir.

21-⁹⁶⁶ التَّمْرُ فِي الْبَيْتِ

Hurma kuyunun içinde (sulanmasında).

22-⁹⁶⁷ تَرَكَهُ عَلَى مِثْلِ مَقْلَعِ الصَّمْعَةِ

Zamkı sökülmüş şekilde bomboş bırakmak.

Malı yok edilip elinde bir şey kalmayan için söylenir.

23-⁹⁶⁸ تَرَكَهُ أَنْفَى مِنَ الرَّاحَةِ

Elinde avucunda olanı verdi ortada kaldı.

24-⁹⁶⁹ تَرَكَهُ عَلَى مِثْلِ لَيْلَةِ الصَّدْرِ

Gündüzün geceyi terk ettiği şekilde bıraktı.

25-⁹⁷⁰ جَدُّكَ لَا كَدُّكَ

Nasibinle, çabanla değil.

⁹⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 199; Câhiz, *el-Burşân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-hülân*, 292; Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz (h.255), *el-Bigâl* (Beyrut: nşr. Daru Mektebeti'l-Hilal, h.1418), 23; Câhiz, *Resâilu'l-Câhiz*, 2: 219.

⁹⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 203.

⁹⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 225; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 239; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 64; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 12: 176.

⁹⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 226.

⁹⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 226; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 339; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 889.

⁹⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 226.

⁹⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 226; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, thk. 339; Dînaverî, *Garîbu'l- Hadis*, 3: 709; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 629.

⁹⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 256; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 193; Ferrâ, *Me'âni'l- Qur'ân*, 1: 83; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-hadîsi'n-nebevî*, 417.

جَدَّحَ جُؤَيْنٍ مِنْ سَوِيْقٍ غَيْرِهِ⁹⁷¹-25

Cuveyn'in kevgiri başkasının un çorbasında.

جَاءَ بَعَائِرَةٌ عَيْنٍ⁹⁷²-26

Göz dolduracak malla geldi.

جَاءَ بِالطَّمِّ وَالرَّمِّ⁹⁷³-27

Karada ve denizde ne varsa getirdi.

جَاءَ بِالْهَيْلِ وَالْهَيْلَمَانِ⁹⁷⁴-28

Sere serpe geldi.

جَاءَ بِالضَّحِّ وَالرَّيْحِ⁹⁷⁵-29

Güneşin ve rüzgârın değdiği bollukla geldi.

أَلْجَرُغُ أَرْوَى وَالرَّشْفُ أَشْرَبُ⁹⁷⁶-30

Yudumlamak çabuk suya kandırır, somurmak ise susuzluğu iyice giderir.

أَلْحَمْدُ مَغْنَمٌ⁹⁷⁷-31

Hamd zenginliktir.

أَلْحَرِيصُ يَصِيدُكَ لَا أَلْجَوَادُ⁹⁷⁸-32

Hırslı sana zarar verir cömert değil.

أَلْحُرُّ يُعْطِي وَالْعَبْدُ يَأْلَمُ قَلْبُهُ⁹⁷⁹-33

Hür cömertlik yapar kölenin vicdanı sızlar.

⁹⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 260; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 287.

⁹⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 266; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 754.

⁹⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 266; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 10; Harbî, *Ğaribu'l-ħadis*, 1: 75; Kûfî, *el-Fâhır*, 24; Enbarî, *Kitâbu'l-ezdâd*, 146.

⁹⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 271; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1120; Şeybânî, *el-Cîm*, 3: 324; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 2: 83; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, c. 6: 168; *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1826.

⁹⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 271; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1120; İbn Sikkît *İşlâhu'l-mantık*, 211; Kûfî, *el-Fâhır*, 24; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 99.

⁹⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 272.

⁹⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 297; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 160; Endelusî, *el-'Ikdü'l-Ferîd*, 3: 42.

⁹⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 300; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 253.

⁹⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 303; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 308; Kazvînî, *el-İtbâ' vel-Muzavece*, 127.

34- ⁹⁸⁰ حَبْلٌ فَلَانٍ يُقْتَلُ

Filanın ipi eğrilmiş.

35- ⁹⁸¹ حُكْمًا مُسَمَّطًا

Yönetimin yolunda.

36- ⁹⁸² خُذْ مِنْ جِذْعِ مَا أُعْطَاكَ

Ciz'in (özel isim) verdiği al.

37- ⁹⁸³ خُذْ مِنَ الرَّضْفَةِ مَا عَلَيْهَا

Sütten çıkan taşa bulaşanı al.

38- ⁹⁸⁴ الْخُرُوفُ يَتَقَلَّبُ عَلَى الصُّوفِ

Kuzu, postuna bürünüyor.

Durumu düzelmekte olan kişi için söylenir.

39- ⁹⁸⁵ الدَّلَّةُ مَعَ الْقِلَّةِ

Zillet fakirlikle birlikte.

40- ⁹⁸⁶ رَبِّ صَلَفٍ تَحْتَ الرَّاعِدَةِ

Nice şimşek çakan bulutun az yağmuru vardır.

41- ⁹⁸⁷ رُوغِي جَعَارٍ وَانْظُرِي أَيْنَ الْمَفْرُ

Sırtlandan istenildiğinde nereye kaçtığına bir bak!

42- ⁹⁸⁸ رَأْسُ بَرَأْسٍ وَزِيَادَةُ خَمْسِمَائَةٍ

Başa baş verildi sadece beş yüz dirhem fazlaya.

⁹⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 315; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 67.

⁹⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 315.

⁹⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 356; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 126; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 84, 85, 157; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 237, 311; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 454.

⁹⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 356; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 237,311; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 177; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 61.

⁹⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 360; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 589;

⁹⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 393; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-hadîsi'n-nebevî*, 417.

⁹⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 410; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 2: 446; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 308; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 239; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*. 2: 243.

⁹⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 411; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 318; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 168; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 233; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1320.

⁹⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 411; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 325; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 58;

43- 989 الرَّبَّاحُ مَعَ السَّمَّاحِ

Kazanç hoşgörüsü ile dir.

44- 990 رِزْقُ اللَّهِ لَا كُدُّكَ

Rızık Allah'tandır senin yorulmanda değil.

45- 991 سَوَاءٌ هُوَ وَالْعَدَمُ

Varlığı ve yokluğu bir.

46- 992 سَهْمٌ عَلَيْكَ وَسَهْمٌ لَكَ

Şans bazen lehine bazen de aleyhine işler.

47- 993 الشَّحِيحُ أَعْدِرُ مِنَ الظَّالِمِ

Cimri, zalimden daha mazurdur.

48- 994 شُبُّ شَوْبًا لَكَ بَعْضُهُ

Karışımı karıştır (emeğın geçsin) birazı senin olsun.

49- 995 عَبْدٌ مَلَكَ عَبْدًا

Köle köleye efendi oldu.

50- 996 عَتَاكَ خَيْرٌ مِنْ سَمِينِ غَيْرِكَ

Sendeki az başkasındaki çoktan iyidir.

51- 997 الْغِنَى طَوِيلُ الذَّيْلِ مَيَّاسٌ

Etrafında dolaşanı çok olan zengin salına salına yürür.

52- 998 فِي وَجْهِ الْمَالِ تُعْرَفُ أَمْرَتُهُ

989 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 412; Dînaverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, 1: 358.

990 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 412.

991 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 439; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 357; Muberrred, *el-Mukteḏab*, 3: 284; İbrahim b. es-Srrî b. Sehl, *Me'ânîl-Kurâni ve İ'râbuḥ*, 3: 421; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 57.

992 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 442; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 53.

993 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 461; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 191; Câhîz, *Kitâbu'l-Buḥalâ'*, Beyrut: nşr. Daru Mektebeti'l-Hilal, h.1419, s.221; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1: 318; ed-Dînaverî, *el-Mucalesetu ve cevahiru'l-İm*, 2: 194.

994 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 466; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 201.

995 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 39; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 45.

996 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 70; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 8: 74; Kûfî, *el-Fâḥur*, 206.

997 Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 71; Dînaverî, *Ġaribu'l-ḥadîs*, 2: 276.

Sürüye bakınca çokluğu bilinir.

53-⁹⁹⁹ قَبْلَ النَّفَاسِ كُنْتَ مُصَفَّرَةً

Doğurmadan sararmaya başladın.

54-¹⁰⁰⁰ كِلَاهُمَا وَتَمْرًا

İkisini de hurmayı da.

55-¹⁰⁰¹ كَبَّارِحِ الْأَرْوِيِّ

Nadir görünen dağkeçisi gibi.

56-¹⁰⁰² لَبِثْتُ رُوَيْدًا يَلْحَقُ الدَّارِيُونَ

Bekle deve sahibi ulaşacak.

57-¹⁰⁰³ لَيْسَ الرَّيُّ عَنِ النَّشَافِّ

Artık suyla susuzluk giderilmez.

58-¹⁰⁰⁴ اللَّفُوحُ الرَّبِيعِيُّ مَالٌ وَطَعَامٌ

Baharda yavrulmuş sütli deve hem yiyecek hem de sermayedir.

59-¹⁰⁰⁵ لَيْسَ لَهَا رِعَاءٌ وَلَكِنْ حَلْبَةٌ

Çobanı yok sağanı çok.

60-¹⁰⁰⁶ مَنْ حَقَرَ حَرَمَ

⁹⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 80; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 201; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 209; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1120.

⁹⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 104; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 61; Endelusî, *Tebâiu'n-Nisâ vema Câe fihâ min Acâibin ve Ehbârin ve Esrar*, 246.

¹⁰⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 123; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 34; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 86; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 439; Kûfî, *el-Fâhır*, 149.

¹⁰⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 141; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 314; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 356; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*,1: 239.

¹⁰⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 154; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 196;

¹⁰⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 157; Herevî, *Garibu'l-ḥadîs*, 1: 292; Câhiz, *Kitâbu'l-Buḥalâ*, 243; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî (h.310), *Tehzîbü'l-âşâr ve tafşîlu's-sâbit 'an Resûlillâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'l-aḥbâr*, thk. Mahmud Muhammed Şakir, (Kahire: Matbaatu'l-Medenî), 2: 257.

¹⁰⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 157; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 234.

¹⁰⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 170.

¹⁰⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 201; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 166; Câhiz, *Kitâbu'l-Buḥalâ*, 219; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 199; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 127.

Sunulani değersiz gören kendini mahrum bırakır.

61- ¹⁰⁰⁷ مَا حَلَّتْ بِيَطْنٍ تَبَالَةً لِتَحْرِمَ الْأَضْيَافَ

Batnutebâle 'de (Şam 'da bir köy) misafirleri mahrum etmek senin için uygun olmaz.

62- ¹⁰⁰⁸ مَنْ يَطْلُ ذَيْلُهُ يَنْتَطِقُ بِهِ

Kimin eteği uzun (varlıklı) ise unu konuşturur.

63- ¹⁰⁰⁹ مَا لَهُ سَبْدٌ وَلَا لَبْدٌ

Ne kılı nede yünü var.

64- ¹⁰¹⁰ مَا لَهُ هُبْعٌ وَلَا رُبْعٌ

Ne baharda nede yazda yavrulayan hayvanı vardır.

65- ¹⁰¹¹ مَا لَهُ عَافِطَةٌ وَلَا نَافِطَةٌ

Ne koyunu var nede keçisi var.

66- ¹⁰¹² مِنْ شَرِّ مَا أَلْفَاكَ أَهْلُكَ

Yakınların sana ulaşan zararlardandır.

67- ¹⁰¹³ مَاتَ عَرِيضُ الْبِطَانِ

Karnı geniş öldü.

68- ¹⁰¹⁴ مَنْ يَجْتَمِعُ تَتَفَعَّعَ عَمْدُهُ

Yığınların sonu dağılmaktır.

¹⁰⁰⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 202.

¹⁰⁰⁸ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 204; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 198; Kazvîni, *Mucmelu 'l-luğa Libni Fâris*, 1: 363; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi 'l-Luğa*, 2: 367.

¹⁰⁰⁹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 214; Kûfî, *el-Fâhır*, 21; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 75; Nehrevânî, *el-Celîsu 'ş-Şalihu 'l-Kâfî vel Enisu 'n-Naşıhu 'ş-Şafî*, 81; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu 'l-luğa ve şihâhu 'l-'Arabiyye*, 2: 483.

¹⁰¹⁰ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 214; Ezherî, *Tehzibu 'l-luğa*, 1: 105; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu 'l-luğa ve şihâhu 'l-'Arabiyye*, 3: 1304.

¹⁰¹¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 214; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 75; Halebî, *el-İtbâ'*; 101; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu 'l-luğa ve şihâhu 'l-'Arabiyye*, 3: 1165; Kazvîni, *Mucmelu 'l-luğa Libni Fâris*, 1: 617; Askerî, *Kitâbü 't-Telhîş fî ma 'rifeti esmâ 'i 'l-eşyâ'*, 393.

¹⁰¹² Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 214; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 313.

¹⁰¹³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 216.

¹⁰¹⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 218; Kûfî, *el-Fâhır*, 264; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 59.

69- ¹⁰¹⁵ مَرَّ الصَّعَالِيكُ بِأَرْسَانَ الْجَبَلِ

Fakirlik zirve yaptı.

70- ¹⁰¹⁶ مَنْ يَكُنْ الْحَدَاءُ أَبَاهُ يُجَدِّ نَعْلَاهُ

Babası ayakkabıcı olanın ayakkabısı yenilenir.

71- ¹⁰¹⁷ مَا كُلُّ سَوْدَاءَ تَمْرَةٌ

Her siyah hurma değildir.

72- ¹⁰¹⁸ مَنِ الذَّوْدِ إِلَى الذَّوْدِ إِبِلٌ

Dokuz deve dokuz deve daha sürü olur.

73- ¹⁰¹⁹ نَجَى حِمَارًا سِمْنُهُ

Eşeği şişmanlığı kurtardı.

74- ¹⁰²⁰ وَحَمَى وَلَا حَبَلٌ

Hamile değil aş eriyor.

75- ¹⁰²¹ لَا تَجْعَلْ يَمِينَكَ جَرْدَبَانًا

Her şeyi kendine yontma.

76- ¹⁰²² يَا جِرْزِي وَأَبْتَعِي

Ey nasibim fazlasını arzuluyorum.

77- ¹⁰²³ يَا مُهْدِيَ الْمَالِ كُلِّ مَا أَهْدَيْتَ

Hediye eden! Hediyelediğini kendin ye!

78- ¹⁰²⁴ يُؤْتَى عَلَى يَدَيِ الْحَرِيصِ

¹⁰¹⁵ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 220.

¹⁰¹⁶ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 220.

¹⁰¹⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 228; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 1: 65; Kûfî, *el-Fâhır*, 195; Fârisî, *el-Hucetü lil Kurrâi 's-Sebatî*, 1: 302; Hattâbî, *Ġaribu 'l-ġadîs*, 3: 93.

¹⁰¹⁸ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 229; Câhîz, *Kitâbu 'l-Buġalâ'*, 56.

¹⁰¹⁹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 244.

¹⁰²⁰ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 262 Dînaverî, *Ġaribu 'l-ġadîs*, 1: 379; Ezdî, *Cemheretu 'l-luġa*, 1: 574; Endelusî, *el- 'Iġdu 'l-Ferîd*, 3: 55; Ezherî, *Tehzibu 'l-luġa*, 5: 181.

¹⁰²¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 302.

¹⁰²² Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 325; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 200.

¹⁰²³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 327; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 313; Endelusî, *el- 'Iġdu 'l-Ferîd*, 3: 61.

¹⁰²⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 327.

Cimrinin eline koyulur.

15. Tecrübe, Tekrarlama, Çevirme, Tedbir, Zarar etme

1- ¹⁰²⁵ *إِبْنُ الْأَيَّامِ وَمَا يَجْرِي فِي بَابِهِ*

Güngörmüş kişi ve önünde olup biten.

2- ¹⁰²⁶ *أَوَّلُ الْغَزْوِ أَخْرَقُ*

Acemi erin ilk savaşı.

3- ¹⁰²⁷ *أَشْبَهَ شَرْجُ شَرْجًا لَوْ أَنَّ أُسَيْمِرًا*

Dikenler olmasaydı bu yer (Şerc: mekân adı) o yere benziyor.

4- ¹⁰²⁸ *إِنَّمَا يُعَاتَبُ الْأَدِيمُ ذُو الْبَشْرَةِ*

Derinin içi dışı devamlı tabaklanır. (güzel sonuç için bazen tekrar gerekir.)

5- ¹⁰²⁹ *أَنْجَدَ مَنْ رَأَى حَضَنًا*

Haden 'i (Dağ) gören Necid'e varmıştır.

6- ¹⁰³⁰ *أَعَوْرُ عَيْنَاكَ وَالْحَجَرِ*

Tek gözlü! Gözünü taştan sakın.

7- ¹⁰³¹ *أَتَّخَذَ اللَّيْلَ جَمَلًا*

Geceyi vasıta yaptı.

8- ¹⁰³² *أَخْلَفَ رُوَيْعِيًّا مَظْنُةً*

Çobancağızın öngörüsü tutmadı.

¹⁰²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 35.

¹⁰²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 48; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 107; Endelusî, *el- 'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 30.

¹⁰²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 59; Dabbî, *Emşâlu'l- 'rab*, 159; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 148; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l- 'Arabiyye*, 2: 689.

¹⁰²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 65; İbrâhim b. İshâk el Harbî, *Ġarîbu'l-ḥadîs*, 3: 1144;

¹⁰²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 73; İbn Sikkî *Işlâhu'l-mantîk*, 50; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 1: 232.

¹⁰³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 81; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 275; Endelusî, *el- 'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 51; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 3: 109.

¹⁰³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 81; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 231; Herevî, *Ġarîbu'l-Ḥadîs* 4: 486.

¹⁰³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 88; Endelusî, *el- 'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 65;

9- 1033 أَسَاءَ الْيَوْمِ وَقَدْ زَالَ الظُّهُرُ

Gündüz geçmiş, Günün kalanında.

10- 1034 إِذَا نَامَ ظَالِعُ الْكِلَابِ

Son köpekte uyuyunca... (yap).

11- 1035 أَحْشَفًا وَسَوْءَ كَيْلَةً

Hem hurma kötü hem tartı ha?

12- 1036 أَغَيْرَةً وَجُبْنًا

Hem coşkunkluk hem korku ha?

13- 1037 إِنَّ هَلْكَ عَيْرٍ فَعَيْرٌ فِي الرَّبَّاطِ

Yaban eşeğinin biri helak olduysa diğeri beklemede.

14- 1038 اِخْتَلَطَ الْمَرْعَى بِالْهَمَلِ

Sahipli sahipsiz birbirine karıştı./Sapla saman birbirine karıştı.

15- 1039 اِخْتَلَطَ الْخَائِرُ بِالزُّبَادِ

Lor ile yoğurt birbirine karıştı.

16- 1040 أَجْنَاؤُهَا أَبْنَاؤُهَا

Yıkanlar yapanlardır.

Bir işi ehline sormadan yapanlar kendi elleriyle yıkmak zorunda kaldıklarında söylenir.

17- 1041 أَتَى أَبْدُ عَلَى لُبْدٍ

¹⁰³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 88; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 245; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 4: 178.

¹⁰³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 89; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 249; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğæ*, 2: 179.

¹⁰³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 92; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 261; İbn Sikkî, *Işlâhu'l-mantık*, 222; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 537; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 68.

¹⁰³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 94; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 261; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 69.

¹⁰³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 99.

¹⁰³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 99; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 65; el Fârâbî (h.393), *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 5: 1854.

¹⁰³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 99.

¹⁰⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 101; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 302; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğæ*, 11: 134; *Cevherî, Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2305.

¹⁰⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 113; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 336.

Çok zaman geçti.

“Lubed” Lokman b. Adın yedinci kargasıdır. Lokman b. Ad kargası ölünce başkasını beslerdi. Ömrünün uzunluğunu gösterir.

18- 1042 أَحْفَظِي بَيْتَكَ مِمَّنْ لَا تَنْشُدِينَ

Tanımadıklarından evini koru.

19- 1043 أَقْلَبْ قَلَابٍ

Sözü (anlaşıncaya kadar) başka anlamlara çevir dur.

Kralın hasta annesine iki kardeşten biri tedavi için kötü anlama gelen ona sıcak “Kemre” (edep yeri) iste deyince kral ölümünü emreder diğer kardeş dili sürçtü aslında o “Keme” (Mantar) demek istedi diyerek kardeşini ölümden kurtardı bu söz onun üzerine söylenmiştir.¹⁰⁴⁴

20- 1045 اِنْقَطَعَ قُوِيٌّ مِنْ قَاوِيَةٍ

Civciv yumurtadan çıktı.

21- 1046 أَعْلَمُ بِهَا مَنْ عَصَّ بِهَا

Onu en iyi bilen, ona derinlemesine dalandır.

22- 1047 أَنْكِجِنِي وَأَنْظِرِي

Benimle evlen ve bak.

23- 1048 إِذَا رَأَيْتَ الرِّيحَ عَاصِيفًا فَتَطَامَنَّ

Rüzgârın fırtınaya dönüştüğünü görürsen küçül.

24- 1049 أَخَذَهُ أَخَذَ سَبْعَةَ

Yedi kişinin tutuşu gibi tuttu.

¹⁰⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 129; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 11: 222.

¹⁰⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 132; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 168; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 373.

¹⁰⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 132.

¹⁰⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 139; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 336; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 3: 1296; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 9: 276.

¹⁰⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 142.

¹⁰⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 147; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 131.

¹⁰⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 147.

¹⁰⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 148; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-manţık*, 227; Kûfî, *el-Fâhır*, 33; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 1: 141; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 2: 71.

أَتْرُكُ الشَّرَّ كَمَا يَتْرُكُكَ 1050- 25

Şer senden uzak olduğu sürece ondan uzak ol.

أَهْلَكَ وَاللَّيْلَ 1051- 26

Gece olmadan evinde ol.

تَمْشِي رُوَيْدًا وَتَكُونُ الْأَوَّلَا 1052- 27

Çalışmasında yavaş ödülde birinci.

تَرَى الْفَتِيَانَ كَالنَّخْلِ 1053- 28

Gençler hurma ağacı gibidir.

Görüntüsü olup gerçek yüzü bilinmeyen kimseler için söylenir.

تُرَهَّاتُ الْبَسَائِسَ 1054- 29

Asılsız saçmalıklar.

جَرَى الْمُدَكِّيَاتِ غَلَابٌ 1055- 30

Yaşlı atların koşması galibiyettir.

جَلَّتِ الْهَاجِنُ عَنِ الْوَلْدِ 1056- 31

Büyümüşte küçülmüş.

جَاءَ وَعَلَى حَاجِبِهِ صُوفَةٌ 1057- 32

Dımdızlak geldi.

جَرَى الْوَادِي فَطَمَّ عَلَى الْقَرِيِّ 1058- 33

¹⁰⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 150.

¹⁰⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 169; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 1: 275; Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Mubberred, *el-Muktedab*, thk. Muhammed Abdulhalık Azîme. (Beyrut: Alemu'l-Kutub) 3: 215; el-Mevsulî (h.392), *el-Hasâis*, 1: 281.

¹⁰⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 222.

¹⁰⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 231 Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 3: 258; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 130; Câhîz, *el-Bigâl*, 117; Câhîz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1: 189; Kûfî, *el-Fâhîr*, 156.

¹⁰⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 233; Kûfî, *el-Fâhîr*, 103; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 175.

¹⁰⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 254; Dabbî, *Emşâlu'l-rab*, 85; Frâhîdî, *Kitabu'l-yn*, 5: 399. Ebû Ubeyde Mamer, *Şerhu Nekâid Cerir ve Frazdak*, 1: 253; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 91.

¹⁰⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 261; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 287; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*, 1: 363; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 7: 38.

¹⁰⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 264.

¹⁰⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 271; Askerî, *Kitâbü't-Telhîş fi ma'rifeti esmâ'i'l-eşyâ'*, 397.

Vadi boyunca aktı, her yer sular altında kaldı.

34-¹⁰⁵⁹ خُذْ مَا قَطَعَ الْبَطْحَاءَ

Vadiyi aşabileni al.

35-¹⁰⁶⁰ الْخَلَاءُ بِلَاءٌ

Yalnızlık beladır.

36-¹⁰⁶¹ دَمَّتْ لِنَفْسِكَ قَبْلَ النَّوْمِ مُضْطَجِعًا

Deliksiz uyku içi önceden kendini rahatlat.

37-¹⁰⁶² دَهَبَتْ دِمَاؤُهُمْ دَرَجَ الرِّيَّاحِ

Kanları rüzgâr gibi boş yere aktı.

38-¹⁰⁶³ رَبُّ سَاعٍ لِقَاعِدٍ

Oturan kimsenin nice çalışanı vardır.

39-¹⁰⁶⁴ رَبُّ عَجَلَةٍ تَهَبُ رَيْثًا

Kazaya sebebiyet veren nice aceleler vardır.

40-¹⁰⁶⁵ الرَّشِيفُ أَشْرَبُ

Somurmak susuzluğa daha iyidir.

41-¹⁰⁶⁶ سَمَنُهُمْ فِي أَدِيمِهِمْ

Yağları derilerinde.

42-¹⁰⁶⁷ شَغَلْتُ شِعَابِي جَدْوَايَ

¹⁰⁵⁹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 355; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 77.

¹⁰⁶⁰ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 358.

¹⁰⁶¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 375; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 216; Fârâbî, *Mu'cemu divâni 'l-edeb.* 343.

¹⁰⁶² Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 393.

¹⁰⁶³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 404; Ebû Abdillâh Muhammed b. Omer b. Vâkîd el-Vâkîdî (h.207), *Kitâbu Futûhi 'ş-Şâm*, (Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 1: 214; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 195; Kûfî, *el-Fâhîr*, 175, 176; Endelusî, *el- 'Ikdu 'l-Ferîd*, 3: 45.

¹⁰⁶⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 406; Dabbî, *Emşâlu 'l- 'rab*, 138; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 232; Câhîz, *er-Resâ'ilu 'l-edebîyye*, 334; Dînaverî, *'Uyûnu 'l-aḥbâr*, 3: 136.

¹⁰⁶⁵ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 408; Ezherî, *Tehzibu 'l-luğa*, 11: 239.

¹⁰⁶⁶ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 438; Muberrred, *el-Kâmil fi 'l-luğa vel-edeb*, 1: 140; Enbârî, *el-Muzekker ve 'l-mu'ennes*, 2: 41.

¹⁰⁶⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 460; Fârâbî, *Mu'cemu divâni 'l-edeb*, 2: 156, 453; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu 'l-luğa ve şihâhu 'l- 'Arabiyye*, 1: 156.

Aştığım dağ yolları beni menfaatimden alı koydu.

43- 1068 *صَدَّقَنِي سِنَّ بَكَرِهِ*

Devenin yaşı beni doğruladı.

44- 1069 *الطَّرِيفُ خَفِيفٌ وَالتَّالِيدُ بَلِيدٌ*

Eski yar şöyle dursun yeni yara can kurban./Yenisi hafif eskisi kafasız.

45- 1070 *عِشْ وَلَا تَعْتَرْ*

Yaşa ancak ihtiyatı elden bırakma.

46- 1071 *عِنْدَ النَّطَاحِ يَغْلِبُ الْكَبْشُ الْأَجْمُ*

Meydan okumada boynuzsuz koç kaybeder.

47- 1072 *عَرْضٌ سَابِرِيٌّ*

Toprağı az olan yer.

48- 1073 *عَرْضَ ثَوْبِ الْمُتَبَسِّ*

Giyilmiş elbise genişler.

49- 1074 *عِشْ رَجَبًا تَرَ عَجَبًا*

Receb 'i yaşa ki acebi göresin.

50- 1075 *عَدَا الْقَارِصُ فَحَزَرَ*

Ayran kabarıp ekşidi.

¹⁰⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 487; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 7: 198; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 49; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 18; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 100.

¹⁰⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 16.

¹⁰⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 41; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 70; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 212; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 37.

¹⁰⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 42; Avfî, *ed-Delâilu fî Ğaribi'l-Hadis*, 2: 491; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 435,

¹⁰⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 42; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 247; Dînaverî, *el-Cerâşîm*, 2: 303; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 1: 369; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 80.

¹⁰⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 45.

¹⁰⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 47; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 170; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 95; Kûfî, *el-Fâhır*, 65; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 59;

¹⁰⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 48; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 342; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fî ebyati'l-me'ânî*, 2: 856; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 4: 208; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 3: 1050.

51- 1076 أَلْعَيْرُ أَوْقَى لِدَمِهِ

Yaban eşegi kanı için daha ihtiyatlıdır.

52- 1077 قَتَلَ أَرْضًا عَالِمَهَا

Orayı bilen kimse yol alır.

53- 1078 قَدْ لَا يُقَادُ بِي الْجَمَلُ

Benimle deve bile güdülmez.

54- 1079 كَفَى قَوْمًا بِصَاحِبِهِمْ خَيْرًا

Bir topluluğa deneyimli bir dost yeter.

55- 1080 كَطَالِبِ الْقَرْنِ فَجَدِعَتْ أُذُنُهُ

Boynuz isteyip kulağından olan gibi.

56- 1081 كَحَاقِنِ الْإِهَالَةِ

Mayalama zamanını bilen gibi.

57- 1082 كَمَشَ ذَلَاذِلَهُ

Paçalarını katladı.

58- 1083 لَيْسَ عَبْدٌ بِأَخٍ لَكَ

Köle kardeşin değildir.

59- 1084 لَوْ بَغَيْرِ الْمَاءِ غَصِصْتُ

Ya susuz boğazıma takılsaydı.

¹⁰⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 48; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 225; Câhiz, *el-Hayvân*, 2: 385; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 15.

¹⁰⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 102; Dabbî (h.168), *Emşâlu'l-'rab*, 205; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferid*, 3: 46; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 62.

¹⁰⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 100; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, thk. 75; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 46.

¹⁰⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 123.

¹⁰⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 125.

¹⁰⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 135; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 203; Dînaverî, *Ġarîbu'l-Ġur'ân*, 500.

¹⁰⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 137; Ebû Nasr Ahmet, *Dîvanu Zi'r-Rumme Şerhu Ebî Nesri'l-Bahili*, 2: 1251.

¹⁰⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 153; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 182.

¹⁰⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 166.

مَا بَلَّغْتُ مِنْهُ بِأَفْوَقَ نَاصِلٍ 1085-60

Filancanın ucu kırık okuyla sınanmadım.

مُحْسِنَةٌ فَهَيْلِي 1086-61

Güzel, ekle!

مَنْ سَلَكَ الْجَدَدَ أَمِنْ الْعِنَارِ 1087-62

Sert zeminde yürüyen tozdan korunur.

مَا بِهِ قَلْبَةٌ 1088-63

(Hasta değil). Devrilmesini gerektirecek bir şey yok.

مَنْ يَشْتَرِي سَيْفِي وَهَذَا أَثْرُهُ 1089-64

Kılıcımı satın alanın sonu budur.

مُعَاوِدُ السَّقْيِ سَقَى صَبِيًّا 1090-65

Sulamayı adet edinen çocuğa su verir.

مَا لِأَلَاتِ الْفُورِ بِأَذْنَابِهَا 1091-66

Ceylan kuyruğunu hareket ettirmedi.

مَعَ الْيَوْمِ عَدُّ 1092-67

Yarın bu gündendir./ Bu günün yarımı da var.

¹⁰⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 192; Avfî, *ed-Delâilu fi Ğaribi'l-Hadîs*, 2: 750; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 27; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 256.

¹⁰⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 206; Ferrâ, *Me'âni'l-Ķur'ân*, 2: 402; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 8: 382; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 991.

¹⁰⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 206; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 3: 73; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 421; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb*. 3: 40; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 2: 452.

¹⁰⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 207; İbn Sikkî *İşlâhu'l-mantık*, 226; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 357; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 144; Cevherî, *Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 174.

¹⁰⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 207; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 34; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 223; Câhîz, *el-Burşân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-hûlân* 383; Kûfî, *el-Fâhır*, 165.

¹⁰⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 221.

¹⁰⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 224.

¹⁰⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 226; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aĥbâr*, 3: 22; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 309.

68- 1093 مَا كُلُّ سَوْدَاءَ تَمْرَةٍ

Her siyah hurma değildir.

69- 1094 مَا كُلُّ بَيْضَاءَ شَحْمَةٍ

Her gördüğün beyaz yağ değildir.

70- 1095 نَجَّدْتُهُ الْأُمُورُ

Hayat onu pişirdi.

71- 1096 وَقَعَ فِي سِنَّ رَأْسِهِ

Yaşını başını almış.

72- 1097 وَجَّهِ الْحَجَرَ وَجْهَةً مَالَهُ

Taşı çevir nasıl olduğuna bak.

73- 1098 هَلْ تُنْتِجُ النَّاقَةَ إِلَّا لِمَنْ لَحِقَتْ لَهُ

Her deve kendisine kavuşanın yavrusunu doğurur.

74- 1099 لَا تَعْدَمُ خَرْقَاءَ عَلَّةٍ

Beceriksiz kusuru ortadan kaldıramaz.

75- 1100 لَا تَدْرِي بِمَا يُوَلِّعُ هَرْمُكَ

Yaşlandığında başına ne gelecekleri bilemezsin.

76- 1101 لَا يَهْلِكُ أَمْرٌ وَعَرَفَ قَدْرَهُ

Kıymetini bilen zayi olmaz.

¹⁰⁹³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 228; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 1: 65; Kûfî, *el-Fâhır*, 195; Fârisî, *el-Huccetu lil Kurrâi's-Sebati*, 1: 302; Hattâbî, *Ğaribu 'l-ħadîs*, 3: 93.

¹⁰⁹⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 228; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 1: 65; Kûfî, *el-Fâhır*, 195; Fârisî, *el-Huccetu lil Kurrâis-Sebati*, 1: 302; Hattâbî, *Ğaribu 'l-ħadîs*, 3: 93.

¹⁰⁹⁵ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 243.

¹⁰⁹⁶ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 260.

¹⁰⁹⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 261; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, , 227; Fârâbî, *Mu'cemu divâni 'l-edeb*, 3: 213; Ezherî, *Tehzibu 'l-luġa*, 6: 187.

¹⁰⁹⁸ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 279.

¹⁰⁹⁹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 292.

¹¹⁰⁰ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 308.

¹¹⁰¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 313.

يُرِيكَ يَوْمَ بِرَأْيِهِ¹¹⁰² -77

Gün, sana ne yapacağını gösterir.

16. Hayat, Ölüm, Kader, Savaş, Sabır, Zorluk

1- 1103 إِذَا نَزَا بِكَ الشَّرُّ فَافْعُدْ

Kızdığında ayakta isen otur.

2- 1104 آخِرُ الدَّاءِ الْكَيُّ

Tedavide son çare dağlamaktır.

3- 1105 اسْتَنْتِ الْفِصَالُ حَتَّى الْقَرَعَى

Sütten kesilip otlayıncaya kadar bekle.

4- 1106 إِذَا جَاءَ الْحِينُ حَارَ الْعَيْنُ

Ecel gelince göz şaşırır.

5- 1107 أَتَتْكَ بِخَائِنٍ رَجُلَاهُ

Hain kendi ayaklarıyla sana geldi.

6- 1108 أَكُلْ لَحْمِي وَلَا أَدْعُهُ لِأَكِلِ

Etimi yerim kimseye bırakmam.

7- 1109 اسْتُهُ أَضِيقُ

Poposu çok dar.

8- 1110 آخِرُ الْبِرِّ عَلَى الْقُلُوصِ

¹¹⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 333; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 338;

¹¹⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 60; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 150; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 40; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 77.

¹¹⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 89; İbn Sikkî *İşlâhu'l-manţık*, 222; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 167.

¹¹⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 98; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn* 3: 155; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 286; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 769.

¹¹⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 106; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 80; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 328; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 85.

¹¹⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 107; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 328; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 85.

¹¹⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 117; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 65; el-Kûfî, *el-Fâhır*, 68.

¹¹⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 118; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 131; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 138.

¹¹¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 119; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 134; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 6: 126.

Evin son metası (süsü) deve üzerindedir.

Çocukları öldürölüp kafaları çuvala konup devenin üzerinde görüldüğünde söylenmiştir.

9- 1111 *إِيْتِ فَقَدَ أَنِي لَكَ*

Gel! Ecelin geldi.

10- 1112 *إِنَّ الشَّقَاءَ عَلَى الْأَشْقَيْنِ مَصْنُوبٌ*

Sıkıntı üzerine sıkıntı yağıyor.

11- 1113 *إِنَّكَ مِنْ طَيْرِ اللَّهِ فَطِيرِي*

Mademki sen Allah'ın bir kuşusun uç (o halde).

12- 1114 *إِذَا قَطَعْنَا عَلْمًا بَدَأَ عَلْمٌ*

Tam sonuçlandı derken yenisi başladı.

13- 1115 *أَرْخَ يَدَيْكَ وَاسْتَرْخِ إِنَّ الزَّنَادَ مِنْ مَرْخٍ*

Ellerini sal rahatla. Tutuşacak olan kendindedir.

14- 1116 *أَسَافَ حَتَّى مَا يَسْتَكِّي السُّوَابَ*

Malını kaybetti. Müflis lige alıştı.

15- 1117 *أَطْرَقَ كَرًا إِنَّ النَّعَامَ فِي الْفُرَى*

Haddini bil otur.

16- 1118 *أَنَا مِنْ غَزِيَّةٍ*

Benim üzerime (gaza yapacaksanız bilinki!) ben Ğaziyeliyim. (kabile adı)

¹¹¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 120; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 87.

¹¹¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 121; İmruulkays, *Dîvânu İmru'i'l-Kays*, 82; Câhiz, *el-Hayvân*, 6: 493.

¹¹¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 133.

¹¹¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 135; Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ (h.110), *Dîvânu Cerîr bi şerhi Muhammed b. Ğabîb*, thk. Numan Muhammed emin Taha, (Mısır: Darul meârif), 1: 512; el-Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşraf*, 12: 213; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 2: 54.

¹¹¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 150; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 172.

¹¹¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 159; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb*, 3: 372; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1378.

¹¹¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 167; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fi ebyati'l-me'ânî*, 1: 294; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 2: 43; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 257.

¹¹¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 168.

17- 1119 بَلَغَ السَّيْلُ الزُّبَى

Su tepelere ulaştı.

İş çıkmaza girince söylenir.

18- 1120 بَلَغَ مِنْهُ الْمُخَنَّقُ

Sıkıntı zirveye ulaştı.

19- 1121 بِهِ تُفَرَّنُ الصَّعْبَةُ

Onunla zorun üstesinden gelinir.

Bu mesel değil Arapça bir deyimdir.

20- 1122 بَعْدَ اللَّئِيَّا وَالَّتِي

Sıkıntının küçük ve büyüğü çekildikten sonra.

Yapanı nerdeyse yok edecek işler için söylenir.

21- 1123 تَاللَّهِ لَوْلَا عِنْفُهُ لَفَدَّ بَلَى

Allah'a yemin olsun ki eğer azat etmeseydi çürüyecekti.

22- 1124 تَخَلَّصَتْ قَائِيَةٌ مِنْ فُوبٍ

Yumurta sıkıştığı yerden kurtuldu.

Darlık ve sıkıntıdan kurtulunca söylenir.

23- 1125 جَاءَ صَكَّةٌ عُمِّيٌّ

Öğle sıcağında geldi.

¹¹¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 190; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*7: 392; Herevî, *Ğaribu'l-ħadîs*, 3: 324; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 2: 1022.

¹¹²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 190; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* 1: 316; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luġa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1472.

¹¹²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 192; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 47; Kâlî, *el Emâlî*, 151; Ezherî, *Tehzibu'l-Luġe*, 3: 249.

¹¹²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 193; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 256; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 68; Yûsuf b. Ebî Saîd el-Hasen b. Abdillâh. Sîrâfî (h.385), *Şerhu ebyâti Kitâbi Sîbeveyhi*, thk. Muhammed Alf'r-rih Hâşim, (Kahire: nşr. Mektebetu'l-Kulliyâti'l-Ezherîyye, 1974), 2: 85.

¹¹²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 237.

¹¹²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 238.

¹¹²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 269.

24- ¹¹²⁶ الْحَدِيدُ بِالْحَدِيدِ يُفْلَحُ

Demir demirle iflah olur.

25- ¹¹²⁷ حَلَبْتُهَا بِالسَّاعِدِ الْأَشَدِّ

Güçlü bileğimle kazandım.

Güç kullanarak hakkını alan kimse için söylenir.

26- ¹¹²⁸ حِيلَةٌ مَنْ لَا حِيلَةَ لَهُ الصَّبْرُ

Sabır çözümü olmayanın çözümüdür.

27- ¹¹²⁹ الْحَرْبُ غَشْوَمٌ

Savaş merhametsizdir.

28- ¹¹³⁰ حَرَكَ خَشَاشَتَهُ

Burnundaki halkayı hareket ettirdi.

29- ¹¹³¹ حَلَبْتُ حَلَبَّتْهَا وَأَفْلَعْتُ

Sütünü sağıp bıraktı.

30- ¹¹³² دَلِيلٌ عَادَ بِقَرْمَلَةٍ

Gölgesi ve dikenini olmayan Karmele (bitkiye) sığındı.

31- ¹¹³³ رُوِيَ يَعْلُونَ الْجَدَدَ

Acele etmeyin! Yeryüzüne hâkim olurlar.

¹¹²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 292; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 3: 233; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 1: 277; Teymî, *Mecazu'l-Kurân*, 1: 83; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 96.

¹¹²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 293; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 113; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 31.

¹¹²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 298; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 162; Belâzurî, *Cumelun min ensâbi'l-eşraf*, 8: 72; Kûfî, *el-Fâhır*, 264; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 42.

¹¹²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 302; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 259; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 219; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 209; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 1: 86, 3: 68.

¹¹³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 308; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 3: 1312; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 219; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 6: 290; Kazvînî, *Müteḥayyerü'l-elfâz*, 122.

¹¹³¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 309.

¹¹³² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 392; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 3: 399; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 274; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 309.

¹¹³³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 412; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 1: 253; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 1: 408.

32- 1134 سَدَّ ابْنُ بَيْضِ الطَّرِيقَ

İbnu Beyd (özel isim) yolu kapadı.

33- 1135 سُوءُ الْإِسْتِمْسَاكِ خَيْرٌ مِنْ حُسْنِ الصَّرْعَةِ

Geride kalmanın kötülüğü savaşın güzelliğinden daha hayırlıdır.

34- 1136 طَوَيْتُهُ عَلَيَّ بِأَلَاتِهِ

Onu dürüp kaldırdım.

35- 1137 طَيْرُ اللَّهِ لَا طَيْرُكَ

Allah'ın takdiri, seninki değil.

36- 1138 عَرَكَتُهُ بِجَنْبِي

Yanımda yaptıklarına katlandım.

37- 1139 عَلَقْتُ دَلُوكَ دَلُوكَ أُخْرَى

Misinelere birbirine takıldı.

38- 1140 عَوْفٌ يُزَنَّا فِي الْبَيْتِ

Avf (özel isim) evde hapsediliyor.

39- 1141 عَلٌّ قَمَلٌ

Kendisinden pirelenen kişi.

40- 1142 فِي كُلِّ شَجَرَةٍ نَارٌ وَاسْتَمَجَدَ الْمَرْخُ وَالْعَفَارُ

Her ağacın bir yanması olsa da, Merh ve Affar (ağaç isimleri) çam ve pelit farklı.

¹¹³⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 440; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 156; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 224; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 65.

¹¹³⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 445; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 157; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 855; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 41.

¹¹³⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 14.

¹¹³⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 16.

¹¹³⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 449.

¹¹³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 50.

¹¹⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 50.

¹¹⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 71; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 4: 348; Kûfî, *Kitâbu'l-Muşannef fi'l-ehâdis ve'l-âşâr*, 3: 559; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-manţık*, 227; Dînaverî, *Uyûnu'l-ahbâr*, 4: 3.

¹¹⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 79; Hatâbî, *Garibu'l-âdîs*, 2: 147; Askerî, *Kitâbü't-Telhîş fi ma'rifeti esmâ'i'l-eyyâ'*, 304.

41- 1143 الْقَطُوفُ تَبْلُغُ الْوَسَاعَ

Kısa adım, olurda uzun adıma ulaşır.

42- 1144 قَبْلَ الرَّمِيِّ يُرَاشُ السَّهْمُ

Atmadan önce oka tüy takılır.

43- 1145 كَفَى حَرْبًا جَانِيهَا

Savaşı çıkaran ateşkes yapamaz.

44- 1146 كَانَتْ وَقْرَةً فِي حَجَرٍ

Taştaki oyuk.

45- 1147 كَانَ جُرْحًا فَبْرِيءٍ

Yaralıydı, iyileşti.

46- 1148 كَرَاغِيَةَ الْبَكْرِ

Deve yavrusunun bağirtısı gibi.

Semud kavmi Salih peygamberin devesini kesince yavrusu böğürdü. Bu bağirtıdan kavim helak oldu.

47- 1149 كُلُّ ضَبٍّ عِنْدَهُ مِرْدَاثُهُ

Her kertenkelenin kendisini vuracak taşı yanındadır.

48- 1150 كَأَنَّهُمْ فِي كُوفَانٍ

Sanki kumun içindeler gibi.

49- 1151 كَانَ بَيْنَ الْأَمِّيَلِينَ مَحَلٌّ

¹¹⁴³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 100; Ezdî, *Cemheretu 'l-luğa*, 2: 919.

¹¹⁴⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 103; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 48.

¹¹⁴⁵ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 120; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 154.

¹¹⁴⁶ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 121; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 162.

¹¹⁴⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 122;

¹¹⁴⁸ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 130; Teymî, *Şerhu 'n-nekâ 'ıdu Cerîr ve 'l-Ferezdağ*, 3: 1024; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 332; Muessesetu 'r-Risale, s.53; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi 'l-Eşrâf*, 5: 217.

¹¹⁴⁹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 131; İbn Hişâm, *Siretü 'n-Nebeviyye İbn Hişâm*, 1: 158; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 335; Fârâbî, *Mu 'cemu divâni 'l-edeb*, 4: 36.

¹¹⁵⁰ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 136; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed el-Hemedânî (h.365), *el-Buldân*, thk. Yusufu el-Hâdî, (Beyrut: Alemu 'l-Kutub, 1996), 200.

¹¹⁵¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 137; Kazvînî, *Mu 'cemu mekâyisi 'l-luğa*, 2: 140.

İki Emyel (kumdan iki dağ) arasında rahatlık. 50- 1152 لَمْ يَفُتْ مَنْ لَمْ يَمُتْ

Eceli gelmedi ki ölsün.

51- 1153 لَقِيْتُ مِنْهُ عَرَقَ الْقَرْبَةِ

Ona rastladığımda boncuk boncuk terledim.

52-1154 لَبِسْتُ لَهُ جِلْدَ النَّمْرِ

Onun için kaplan kürkü giydim.

53- 1155 لَمْ تُبْنَ الْبُيُوتُ عَلَى الْمَحَبَّةِ

Sevgi üzerine ev kurulmaz.

54- 1156 لَمْ يَذْهَبْ مِنْ مَالِكَ مَا وَعَظَاكَ

Sana öğüt verdiği sürece malın zayi olmaz.

55- 1157 لَيْسَ أَوْانَ يُكْرَهُ الْخِلَاطَ

Görevden kaçınacak zaman değil.

56- 1158 مَا يَوْمَ حَلِيمَةَ بِسِرٍّ

Halime'nin günü (özel bir gün) sır değildir.

57- 1159 مَا تُقْرَنُ بِهِ الصَّعْبَةُ

Zorluklar ona yaklaşılamaz.

702- 1160 مَالَهُ بُدْمٌ

Çaresiz.

¹¹⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 162; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 271, 337; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 74; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-ḥadîsi'n-nebevî*, 417.

¹¹⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 162; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*, 1: 224.

¹¹⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 163; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 271, 353; Merzebanî, *Taṣṣiḥu'l-Faṣiḥ ve şerḥuh*, 481.

¹¹⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 164.

¹¹⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 165.

¹¹⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 168; Taberî, *Tarhiu't-Taberî*, , 8: 203.

¹¹⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 190; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 118; Câhiz, *el-Burşân ve'l-'urcân ve'l-'umyân ve'l-ḥûlân* 171; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 2: 203; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 26.

¹¹⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 193; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 27.

¹¹⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 194; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 128.

58- 1161 مِّنْكَ عَيْصُكَ وَإِنْ كَانَ أَثِيبًا

Ağaçlığın karmada olsa sendendir. / kötüde olsa yağın sendendir.

59- 1162 مَا أَخَافُ إِلَّا مِنْ سَيْلٍ تَلَعْتِي

Ancak yüksek yerlerin selinden korkarım.

60- 1163 مَنْ يَنْكَحِ الْحَسَنَاءَ يُعْطِ مَهْرَهَا

Güzeli isteyen mehrine katlanır.

61- 1164 مِنْ مَّأْمَنِهِ يُؤْتَى الْحَذِرُ

Sakinana yönelişi duyulan güvendedir.

62- 1165 مَرَّةً عَيْشٌ وَمَرَّةً جَيْشٌ

Kâh yaşarsın, kâh savaşırsın.

63- 1166 الْمَرْءُ يَعْجِزُ لَا الْمَحَالَةَ

Hiç kuşkusuz kişi acze düşer.

64- 1167 النَّبْعُ يَقْرَعُ بَعْضُهُ بَعْضًا

Naba ağacının dalları birbirine çarpıyor.

65- 1168 وَقَعُوا فِي سَلَا جَمَلٍ

Ayağı köke dolandı./ Kordonu boynuna dolandı.

66- 1169 وَقَعَ فِي حَيْصٍ بَيْنَ حَيْصٍ

Zor duruma düştüler.

¹¹⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 196; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 200; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 53.

¹¹⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 198; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 2: 161.

¹¹⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 208; Ensârî, *en-Nevâdiru fi'l-Luğa*, 326;

¹¹⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 217; Kûfî, *el-Fâhır*, 21; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 14; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-ḥadîsi'n-nebevî*, 417; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 5: 350.

¹¹⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 217; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 333; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 59.

¹¹⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 220; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 204; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 281, Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 132; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 4: 1681.

¹¹⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 237; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 97,324; Belâzurî, *Cumelün min Ensâbi'l-eşraf*, 10: 487.

¹¹⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 263.

¹¹⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 262; Herevî, *Ġaribu'l-ḥadîs*, 4: 440; İbrahim b. es-Srrî b. Sehl, *Me'ânîl-Kurâni ve İ'râbuh*, 2: 158; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 545;

هَيْتْرُ أَهْتَارٍ 1170- 67-

Kurnazların kurnazı.

هَذَا أَوَانُ الشَّدِّ فَاسْتَدَّى زَيْمٌ 1171- 68-

Bu sıkıntılı anlarıdır Ziyem 'i (at ismi) coştur.

هُوَ فِي مِلءِ رَأْسِهِ 1172- 69-

Başının derdinde.

لَا تَنْقُشُ الشَّوْكَةَ بِمِثْلِهَا 1173- 70-

Dikeni benzeri dikenle çıkarma.

يَا رَبِّ شَدِّ فِي الْكُرْزِ 1174- 71-

Heybede nice ilmik var.

يَا عَاقِدُ اذْكُرْ حَلًّا 1175- 72-

Düğüm atan! Çözümü aklından çıkarma!

الْيَوْمَ خَمْرٌ وَعَدَا أَمْرٌ 1176- 73-

Bu gün içki, yarın savaş var.

يَدِبُّ الضَّرَاءَ 1177- 74-

Zar zor emekliyor.

17. Güven, Danışma, Söz verme, Ümit

الْبِكْرِيُّ أَخْوَكُ فَلَا تَأْمَنُهُ 1178- 1-

¹¹⁷⁰ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 277; Ezdî, *Cemheretu 'l-luğa*, 1: 396; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 28.

¹¹⁷¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 281; Frâhîdî, *Kitabu 'l- yn*, 6: 394; Câhîz, *el-Beyân ve 't-Tebyîn*, 2: 211; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi 'l-Eşrâf*, 7: 274; Muberrred, *el-Kâmil fi 'l-luğa vel-edeb*, 1: 298.

¹¹⁷² Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 283.

¹¹⁷³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 303; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 56; Fârâbî, *Mu 'cemu divâni 'l-edeb*, 2: 116.

¹¹⁷⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 327; Şeybânî, *el-Cîm*, 3: 160;

¹¹⁷⁵ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 328; Câhîz, *Kitâbu 'l-Buḫalâ'*, 244; Endelusî, *el- 'Iḳdu 'l-Ferîd*, 3: 48; Ezherî, *Tehzibu 'l-luğa*, 3: 280; Kazvîni, *M 'cemu Mekâyisi 'l-Luğa*, 2: 20.

¹¹⁷⁶ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 330; İmruulkays, *Dîvânu İmru 'i 'l-Ḳays*, 10; Dabbî, *Emsâlu 'l- 'rab*, 127; *Emsâlu 'l- 'rab*, 85; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 333.

¹¹⁷⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,2: 332.

¹¹⁷⁸ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*,1: 155.

Bekrî (kabile adı) kardeşinde olsa ona güvenme.

2- 1179 *أَوَّلُ الْحَزْمِ الْمَشُورَةُ*

Azmetmenin başı istişaredir.

3- 1180 *جَاءَ يَنْفُضُ مِذْرَوِيَهُ*

Kalçalarını sallayarak geldi.

Boş tehditte bulunanlar için söylenir.

4- 1181 *جَذَّهَا جَذَّ الْعَيْرِ الصَّلِيَانَةِ*

Yaban Eşeğinin Seliyyane bitkisini kökünden kopardığı gibi kopardı.

Yeminde düşünmeksizin acele eden kimse için söylenir.

5- 1182 *حَيْثُ لَا يَضَعُ الرَّاقِي أَنْفَهُ*

Şifacı çaresiz kaldı.

6- 1183 *حَرَامًا يَرْكَبُ مَنْ لَا حَلَالَ لَهُ*

Haram kendisine helal olmayan bineğe biner.

7- 1184 *خَيْرُ الْعِلْمِ مَا حُوْضِرَ بِهِ*

İlmin hayırlısı lazım olunca aklına gelendir. (ezberlenendir)

8- 1185 *كَانَ كُرَاعًا فَصَارَ ذِرَاعًا*

Ayaktı, baş oldu.

9- 1186 *كَيْفَ بَغْلَامٍ أَعْيَانِي أَبُوهُ*

Babası beni zora sokan çocuğa nasıl güvenirim?

¹¹⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 162; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 228; -Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 13: 76; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 51.

¹¹⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 269; İbn Sikkit *İşlâhu'l-mantık*, 280; Muberrred, *el-Mukteḍab*, 3: 40 Abdurrahmân b. İshâk el-Bağdâdî (h.337), *el-Emâlî*, thk. Absu's-Selâm Hârûn, (Beyrut, Dâru'l-cil, 1987), 130.

¹¹⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 270; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 89; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 26; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. 3: 121.

¹¹⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 308; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 351; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 151; Kazvînî, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 1: 146.

¹¹⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 319.

¹¹⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 349; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 1: 241.

¹¹⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 118.

¹¹⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 118.

10- 1187 لَيْسَ الْهِنَاءُ بِالذَّسِّ

Mutluluk entrika ile değildir.

11- 1188 مَنْ يَأْتِ الْحَكَمَ وَحَدَهُ يُفْلِحَ

Hâkimin karşısına yalnız çıkan kurtulur.

12- 1189 الْمَنَائِيَا عَلَى الْحَوَايَا

Kadın binekleri üzerinde cesetler.

13- 1190 مَتَى عَهْدُكَ بِأَسْفَلَ فَبِكَ

Senin ahdin ne zaman gerçekleşecek?

14- 1191 وَجَدَ تَمْرَةَ الْغُرَابِ

Karganın hurmasını buldu./ Arzu ettiğinin iyisini buldu.

15- 1192 لَا حَرِيْزَ مَعَ بَيْعِ

Satacağına güvenemezsin.

18. Kararlılık, Danışmak, Özür belirtmek

1- 1193 أَبِي الْحَقَّيْنِ الْعِدْرَةَ

Saklanan, bahaneyi yalanlıyor.

2- 1194 تَحَلَّلْ غَيْلَ

Ey Geylan b. Malik! Yemininin gereğini yap.

3- 1195 جَمْعُ جَرَامِيْزِكَ

¹¹⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 155; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 111; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 124; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 6: 228; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 3: 289.

¹¹⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 188.

¹¹⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 218; Kûfî, *el-Fâhır*, 342; Hemedânî, *el-Buldân*, 215; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 190.

¹¹⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 228; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 99.

¹¹⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 261; Câhîz, *el-Hayvân*, 7: 244; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 121.

¹¹⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 308.

¹¹⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 31; Basrî, *Kitabu'l-'yn*, 3: 50; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 63; ed-Dînaverî, *Uyunu'l-Ahbâr*, 3: 161; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 561.

¹¹⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 234; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 80; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 3: 1102.

¹¹⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 258.

İşine dört elle sarıl.

4- 1196 جَاءَ تَضِيبٌ لِنَاتِهِ

Ağzının suyu akarak geldi.

5- 1197 جَاءَ وَقَدْ لَفَّظَ لِجَامِهِ

Gemini ağzından çıkarmış yorgun şekilde geldi.

6- 1198 أَحْسَنُ أَحْمَرُ

Güzellik dehada kızarmakta (yoğun çalışmakta).

7- 1199 حَلَفَ بِالسَّمْرِ وَالْقَمَرِ

Geceye ve aya yemin etti.

8- 1200 خَذِ الْأَمْرَ بِقَوَائِلِهِ

İşi, başta ciddiye al.

9- 1201 زَا حِمٌّ بَعُودٍ أَوْ دَعٌ

Danışacaksan tecrübeli kişi olsun.

10- 1202 شَتَّى تَنُوبُ الْحَلْبَةُ

Farklı yerlerde kümeleniyorlar.

11- 1203 شَرُّ الرَّأْيِ الدَّبْرِيُّ

Görüşlerin kötüsü karar alındıktan sonra ortaya atılanıdır.

12- 1204 صِرِّيُّ عَزْمٍ مِنْ أَبِي سَمَالٍ

¹¹⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 267; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 63; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb.* 3: 137.

¹¹⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 270.

¹¹⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 309; Hrevî, *Tehzibu'l-luğa*, 13: 200.

Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 238; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1: 192; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 7: 125; Hrevî, *Tehzibu'l-luğa*, 5: 37, 38, 39.

¹¹⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 311; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 243; Kûfî, *el-Fâhır*, 34; Enbârî, *ez-Zâhru fî Me'ânî Kelimâti'n-Nâs*, 1: 362; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 2: 291.

¹²⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 353; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 33; Kâlî, *el-Emâlî*, 3: 48.

¹²⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 425; Mevsilî, *el-Hasais*, 3: 350.

¹²⁰² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 458.

¹²⁰³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 461; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 48; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb.* 1: 243; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 277.

¹²⁰⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 485.

Ebî Semal'dan (özel isim) daha inatçı

13- ¹²⁰⁵ ضَرَبَ عَلَيْهِ جِرْوَتَهُ

Canını ortaya koydu.

14- ¹²⁰⁶ ضَحَّ رُوَيْدًا

Kuşluk vaktine kadar süre ver.

15- ¹²⁰⁷ الضَّجُورُ تُحَلِّبُ الْعُلْبَةَ

Dacur (Sağılmaktan rahatsızlanan deve) yine de bir kap süt verir.

16- ¹²⁰⁸ طَمَحَ مَرْقَمَةٌ

Merkame (özel isim) aşırı gitti.

17- ¹²⁰⁹ عَارِكٌ بِجِدٍّ أَوْ دَعٌ

Ya ciddi savaş, ya da bırak.

18- ¹²¹⁰ عَثَرْتُ عَلَى الْغَزْلِ بِأَخْرَةٍ فَلَمْ تَدَعْ بِنَجْدٍ فَرْدَةً

Sonunda eğirecek bir şeyler buldu ancak yaylada yün kırpıntısı bırakmadı.

19- ¹²¹¹ الْعَزِيمَةُ حَزْمٌ وَالْإِحْتِلَاطُ ضَعْفٌ

Kararlılık devamlılıktır, zayıflık ise kızgınlıktır.

20- ¹²¹² عَصَبُهُ عَصَبَ السَّلْمَةِ

Seleme 'ye (ağaç) sarıldığı gibi sarıldı.

21- ¹²¹³ فَرَعَ لَهُ سَاقُهُ

Onun için eteklerini topladı.

¹²⁰⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 7; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 230; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2301.

¹²⁰⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 8; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 233; *Dînaverî*, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 2: 121; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 52.

¹²⁰⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 9; Bâhilî, *el-İbl*, 107; Enbârî, *el Muzekker ve'l-Muenmes*, 2: 66.

¹²⁰⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 14.

¹²⁰⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 39; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 193; Kâlî (h.356), *el-Bâri' fi'l-luğa*, 573.

¹²¹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 43; Teymî, *Mecazu'l-Kurân*, 1: 181; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Tevil'l-Kurân*, 11: 180; Fârâbî, *Mu'cemu divâni'l-edeb*, 1: 236; el-Hatâbî, *Ġaribu'l-ḥadîs*, 1: 407.

¹²¹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 44.

¹²¹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 50.

¹²¹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 103; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 231.

22- 1214 لَجَّ فَحَجَّ

Israr etti sonunda hacca gitti.

23- 1215 لَأَلْحِقَنَّ قَطُوفَهَا بِالْمِعْنَاقِ

Arkada kalanları önde gidenlere ulaştıracağım.

24- 1216 وَلَوْ بِقُرْطَى مَارِيَةَ

Mariye'nin iki küpesiyle de olsa.)

25- 1217 لَا أَطْلُبُ أَثْرًا بَعْدَ عَيْنِ

Gözle gördükten sonra kanıt istemem.

26- 1218 لَا أَفْعَلُهُ سِوَّ الْحِسْلِ

Onu asla yapmam.

27- 1219 لَا يَقُومُ بِطَنِّ نَفْسِهِ

Kendi gücüyle yapamaz.

19. İzzet, Zillet, Fayda, Zarar, Aldatma

1- 1220 أَوْدَى الْعَيْرِ إِلَّا ضَرْطًا

Ahi gitti vahi kaldı.

2- 1221 أَعْيَيْتِي بِأَشْرٍ فَكَيْفَ بَدْرُورٍ

Küçüklüğünde yordun büyüdüğünde nasıl yormazsın?

¹²¹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 167; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 96; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 251; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 1: 304; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 2: 30.

¹²¹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 168; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 115; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 4: 162.

¹²¹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 268; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 232; Kûfî, *el-Fâhır*, 107; Fârâbî, *Mu'cemu dîvâni'l-edeb*. 4: 42; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2492.

¹²¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 299; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 142; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 97; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 2: 254; Kûfî, *el-Fâhır*, 44.

¹²¹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 313.

¹²¹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 314; Kûfî, *el-Fâhır*, 38; Enbarî, *eş-Zâhir fî me'ânî kelimati'n-nâs*, 399; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 13: 205.

¹²²⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 52; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 118; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1140.

¹²²¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 52; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 1: 192; Endelusî, *el-'Ikdü'l-Ferîd*, 3: 32; Hrevî, *Tehzibu'l-luğa*, 11: 281.

3- 1222 اسْتِي أَخْبَتِي

Kıçım en pisim.

4- 1223 اسْتُ الْمَرْأَةُ أَحَقُّ بِالْمَجْمَرِ

Kadın kıçı köze (ısınmaya) daha layıktır.

Başka amaçları olan birine ısınmak için ateş getiren kadına söylenmiştir.

5- 1224 اسْتُ لَمْ تُعَوِّدِ الْمَجْمَرَ

Pisliği kabullenmeyen kıç.

6- 1225 أَضْرَطًا آخِرَ الْيَوْمِ

Günün sonu usurukla mı bitecek?

7- 1226 أَصُوصٌ عَلَيْهَا صُوصٌ

Değerli binek üzerinde aşağılık adam.

8- 1227 إِنَّ سِوَادَهَا قَوْمٌ لِي عِنَادَهَا

Muhtaç olması bana inadını kırdırdı.

9- 1228 الْبُغَاثُ بِأَرْضِنَا يَسْتَنْسِرُ

Küçük kuşlar bizim topraklarda kartal olmak isterler.

Azizlerin yanında Zelillerin onlardan beklentileri için söylenir.

10- 1229 تَنْزُورٌ وَتَلِينٌ

Önce kabarır sonra yumuşayıverir.

Önce kibirlenen sonra hakir duruma düşen için söylenir.

11- 1230 جَاءَ بَوْرَكِي خَبْرٌ

¹²²² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 122; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 33; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 6: 75.

¹²²³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 124; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 3: 283; el-Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşraf*, 5: 408.

¹²²⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 128; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 3: 145; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 6: 75.

¹²²⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 132; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 159.

¹²²⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 171; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğe*, 12: 186; el-Mevsulî, *el-Ḥasâis*, 2: 47.

¹²²⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 171.

¹²²⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 199; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 93; İbn Sikkit *İşlâhu'l-mantık*, 263; Endelusî, *el-'Ikdu'l-Ferîd*, 3: 27.

¹²²⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 236; Dînaverî, *'Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 149.

¹²³⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 264.

Haberin sonucuyla geldi.

12- 1231 جَاءَ سَبَهْلًا

Eller boş geldi.

13- 1232 جَاءَ بِالْأُرْبَى

Dâhice (kurnaz) geldi.

14- 1233 جَاءَ يَنْهَبِي / وَجَاءَ يَنْبِرُ سُنُّ

Ellerini silkeleyerek geldi.

15- 1234 حَمَارٌ اسْتَأْتَنَ

Erkekti dişi merkep odu.

Aziz iken zelil olana söylenir.

16- 1235 الْحُمَّى أَضْرَعَتْني لَكَ

Humma bana senin için boyun eğdirdi.

Sahibini boyun eğdirmek zorunda bırakan işler için söylenir.

17- 1236 الْحَزْمُ حِفْظٌ مَا وَلَيْتَ وَتَرَكُ مَا كُفَيْتَ

Kararlılık kontrolünde olanı koruman, yetindiğinin fazlasını bırakmandır.

18- 1237 حُمَيْرٌ الْحَاجَاتِ

Hiç yoktan iş görür.

19- 1238 حَذُو النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَالْقُدَّةِ بِالْقُدَّةِ

Birebir aynısı dengi.

¹²³¹ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 264; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 256; Ezherî, *Tehzibu 'l-luğa*, 6: 275.

¹²³² Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 265; İbn Sikkî, *Kitâbu 'l-elfâz*, 313.

¹²³³ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 297; Hattâbî, *Ğaribu 'l-ğadîs*, 3: 522.

¹²³⁴ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 294.

¹²³⁵ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 294; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 1980, s.119; Dînaverî, *'Uyûnu 'l-ağbâr*, 1: 212; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu 'l-luğa ve şihâhu 'l-'Arabiyye*, 3: 1249.

¹²³⁶ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 299.

¹²³⁷ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 320; Herevî, *Kitab 'l-emşâl*, 285; Basrî, *et-Tağakatu 'l-Kubrâ*, 7: 102.

¹²³⁸ Askerî, *Cemheretu 'l-emşâl*, 1: 321; Kûfî, *el-Kitâbu 'l-Muşannef fi 'l-eğâdîs ve 'l-âşâr*, 7: 481; Câhiz, *er-Resâ 'ilu 'l-edebiyye*, 41; Dabbî, *Emşâlu 'l-'rab*, 49.

20- 1239 أَلْخَيْلُ تَجْرِي عَلَى مَسَاوِيهَا

At eksikliklerine rağmen koşar.

Yokluğuna rağmen bir ihtiyacı gideren için söylenir.

21- 1240 دَعَاهُمْ النَّقْرَى

Tek tek çağırmak.

22- 1241 دُونَ ذَا وَيَنْفُقُ الْحِمَارُ

Bu kadar övmesen de merkebin satılır.

Bir şeyi aşırı derecede öven için söylenir.

23- 1242 دَبَّ لَهُ الضَّرَاءُ

Sıkıntılar onu bürüdü.

24- 1243 الدَّبُّ يَأْدُو لِلْغَزَالِ

Kurt ceylan için aldatır.

25- 1244 شَفَيْتُ نَفْسِي وَجَدَعْتُ أَنْفِي

Ruhen iyileştim burnumu kaybetme pahasına.

26- 1245 شَوْلَانُ الْبُرُوقِ

Yaltaklık yapmak.

27- 1246 الشَّوْطُ بَطِينٌ

¹²³⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 350; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 109; Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr ft ebyati'l-me'ânî*, 1: 101; Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî (h.377), *el-Mesâ'ilu'l-Basriyyât*, thk. Muhammed Şattır, Ahmet Muhammed Ahmet, (Matbaâtu'l-Medenî, 1985), 1: 366.

¹²⁴⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 379; İbn Sikkî *Işlâhu'l-mantık*, 268; İbn Sikkî, *Kitâbu'l-elfâz*, 645; Kazvîni, *M'cemu Meşâyisi'l-Luğa*, 1: 128.

¹²⁴¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 379.

¹²⁴² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 382.

¹²⁴³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 391; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 82; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 25; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* 4: 200; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 274; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2265.

¹²⁴⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 468; Dînaverî, *'Uyûnu'l-ahbâr*, 3: 100.

¹²⁴⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 468; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 66; Teymî, *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, 1: 243; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 2: 127.

¹²⁴⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 470; Herevî, *Ğaribu'l-ğadîs*, 3: 475; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 5: 77; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 11: 267.

Yol uzundu.

28- ¹²⁴⁷ صَارَ الرَّمِيُّ إِلَى النَّزْعَةِ

İş sarpa sardı.

29- ¹²⁴⁸ صَحِيفَةُ الْمُتَلَمَّسِ

Mutelemmis'in sahifesi.

İsmi öğrendiği katilden kendini kurtarmak için, padişah fermanını çıkardı diyerek, öldürülmekten vazgeçirmek için söylenmiştir.

30- ¹²⁴⁹ طَارَتْ بِهِ الْعَنْقَاءُ

Anka kuşu onları kaptı.

31- ¹²⁵⁰ الْعَبْدُ مَنْ لَا عَبْدَ لَهُ

Köle kölesi olmayan kişidir.

32- ¹²⁵¹ الْعُنُوقُ بَعْدَ النَّوْقِ

Develerden sonra kuzulara mı kaldık?

33- ¹²⁵² عَنِيبُهُ تَسْفِي الْجَرَبِ

Katranı uyuzuna merhem oldu.

34- ¹²⁵³ غَابَتْ جِلَّتْهَا حَوَاشِيهَا

Ayaklar baş oldu.

35- ¹²⁵⁴ غَادَرَ وَهْيَا لَا يُرْفَعُ

Kapanmayacak yara bıraktı.

¹²⁴⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 490.

¹²⁴⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 491.

¹²⁴⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 15; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 8: 119; -Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 192; Cevherî, *Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, 3: 1287.

¹²⁵⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 49; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 124; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 59; Kâfî, *el-Emâlî*, 1: 244; Havârizmî, *Kitab'l-emşâlu'l-meveddeh*, 109.

¹²⁵¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 49; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 1: 169; İbn Sikkît, *Kitâbu'l-elfâz*, 21; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 238; Câhiz, *el-Hayvân*, 1: 11.

¹²⁵² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 51; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 102; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 29; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 3: 135.

¹²⁵³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 69; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 121.

¹²⁵⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 70.

36- ¹²⁵⁵ قَدْ تُخْرِجُ الْخَمْرُ مِنَ الضَّنِينِ

Bazen muhtaç olandan da şarap çıkar.

37- ¹²⁵⁶ كُلُّ ذَاتِ صِدَارٍ خَالَةٌ

Her fistan giyinen teyzemdir.

38- ¹²⁵⁷ كَلَّا جَانِبِي هَرَشَى لَهُنَّ طَرِيقٌ

Herşa'nın (tepe) iki yanı da onlar için yoldur.

39- ¹²⁵⁸ كَأَنَّمَا قَدْ سِيرُهُ الْآنَ

Yürüyüşü yeni bitmiş gibi.

40- ¹²⁵⁹ لَكِنْ بِشَعْفَيْنِ أَنْتِ جَدُودٌ

Ancak Şafeyn'de (yer ismi) sütün azdı.

41- ¹²⁶⁰ لَكِنْ عَلَى بَلَدٍ قَوْمٌ عَجْفَى

Beldehe'de (Yer ismi) zayıf bir toplum bulunuyor.

42- ¹²⁶¹ لَوْ لَكَ عَوَيْتُ لَمْ أَعْوِ

Senin için havlasaydım havlamazdım.

43- ¹²⁶² لَيْسَ أَمِيرُ الْقَوْمِ بِالْخَبِّ الْخَدِغُ

Kavmin önderi hile ve sahtekârlık içinde olamaz.

44- ¹²⁶³ لَقِيئُهُ كَفَّةً كَفَّةً

Onunla yüz yüze karşılaştık.

¹²⁵⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 108; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 173; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 122.

¹²⁵⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 117; -Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 127; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 85; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 110; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 30.

¹²⁵⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 124; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 241; Cumahî, *Tabakātu fuḥūli's-şu'arâ*, 2: 714; Endelusî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 3: 64; Cevherî, *Eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1027.

¹²⁵⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 133; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 116; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 301; Kâlî, *el-Emâlî*, 2: 184.

¹²⁵⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 151; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 120; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 1: 280.

¹²⁶⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 151.

¹²⁶¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 158.

¹²⁶² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 169; Dînaverî, *Uyûnu'l-aḥbâr*, 1: 327; Dînaverî, *Garibu'l-ḥadîs*, 1: 561; Belâzûrî, *Cumelun min Ensâbi'l-Eşrâf*, 9: 267.

¹²⁶³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 170; Sîbeveyhi, *el-Kitâb* 2: 304; İbn Sikkî, *İşlâhu'l-manṭık*, 214; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 3: 14; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 338.

لِكُلِّ جَوَادٍ كَبُوءَةٌ 1264- 45-

Her şampiyon atın bir sendelemesi vardır.

لُعِبَ بِهِ ذَنْبُ الْكَلْبَةِ 1265- 46-

Köpeğin kuyruğu onunla oynadı.

مَنْ قَلَّ ذَلٌّ وَمَنْ أَمِرَ قَلَّ 1266- 47-

Dostu olmayan zelil, dostu çok olan aziz olur.

مَا بِالْعَيْرِ مِنْ قِمَاصٍ 1267- 48-

Merkeple cirit oynanmaz.

مُتَّقِلٌ إِسْتَعَانَ بِذَقْنِهِ 1268- 49-

Ağır yük sebebiyle (doğrulmak için) çenesinden yardım alan (misali).

الْمِعْزَى تُبْهِى وَلَا تُبْنَى 1269- 50-

Keçi dağıtır, kurmaz.

مِنْ حَظِّكَ مَوْضِعُ حَقِّكَ 1270- 51-

Hakkın olan yerde senin sadece payın var.

مَنْ اشْتَرَى إِشْتَوَى 1271- 52-

(Eti) satın alan kebab yapar.

مَنْ يُعْطِ أَثْمَانَ الْمَحَامِدِ يُحْمَدُ 1272- 53-

¹²⁶⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 171; *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*, 76; İbn Mâlik, *el-Muvaṭṭa'*, 1: 80; Ferrâ, *Me'âni'l-Ḳur'ân*, 2: 104; Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 1: 306.

¹²⁶⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 171.

¹²⁶⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 191; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 94; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb.* 3: 131; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 94; Kazvîni, *M'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, 4: 138.

¹²⁶⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 193; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 94, 122; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1054.

¹²⁶⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 193; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 123; Endelusî, *el-'Iḳdu'l-Ferîd*, 3: 33; *Cevherî, eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 2119.

¹²⁶⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 194; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 129; Herevî, *Ġaribu'l-ḥadîs*, 3: 114; Fârâbî, *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*, 4: 108; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 9: 242.

¹²⁷⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 203; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 192; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-ḥadîsi'n-nebevî*, 417.

¹²⁷¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 208; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, thk. 243.

¹²⁷² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 208.

Methiyecilere ücret ödeyen övülür.

54-¹²⁷³ مَا عِنْدَهُ خَمْرٌ وَلَا خَلٌّ

Yanında ne sirke nede şarap var. / onun ne hayrı nede şeri var.

Taşı yumurtlamaz.

56-¹²⁷⁴ نَابٌ وَقَدْ يَقْطَعُ الدَّوِيَّةَ النَّابُ

Diş dişin sesini keser.

57-¹²⁷⁵ نَرَاكَ وَأَلَسْتَ بِشَيْءٍ

Senin bir şey olmadığını görüyoruz.

58-¹²⁷⁶ وَقَعُوا فِي أُمَّ جُنْدُبٍ

Çıkılması zor bir sıkıntıya düştüler.

59-¹²⁷⁷ هُوَ الْعَبْدُ زَلَمَةٌ

O halis köledir.

60-¹²⁷⁸ هُوَ مَلِيٌّ قُوبَةٌ

Çirkefe bulanmış.

61-¹²⁷⁹ هَيْنٌ لَيْنٌ وَأَوْدَتِ الْعَيْنُ

Uyumlu yumuşaklığı güzelliğini öldürdü.

62-¹²⁸⁰ هَلْ بِرَمْلِكُمْ وَشَلٌّ

Kumunuzdan damlama oluyor mu?

¹²⁷³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 213.

¹²⁷⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 242; Bâhilî, *el-İbl*, 64; İbn Sikkît, *el-Kenzu'l-luğavî fi'l-lisâni'l-'Arabî*, 78.

¹²⁷⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 245.

¹²⁷⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 261; Ali b. el-Hasanu'l-Haniyu'l-Ezdi (h.309), *el-Muntaḥab min ġaribi kelâmi'l-i-'rab*, thk. Muhammed b. Ahmet el-Umerî, (Mekke: Camiatu'l-Ümmi'l-Kura, 1989), 342; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 69.

¹²⁷⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 278; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 124; İbn Sikkît *İşlâhu'l-mantık*, 90; İbn Sikkît, *el-Kenzu'l-luğavî fi'l-lisâni'l-'Arabî*, 8; Ezdi, *el-Muntaḥab min ġaribi kelâmi'l-i-'rab*, 532.

¹²⁷⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 278.

¹²⁷⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 284; Dabbî, *Emsâlu'l-'rab*, 172; Dabbî (h.168), *Emsâlu'l-'rab*, 48,120.

¹²⁸⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 284.

63- 1281 لَا تَبْلُ عَلَى أَكْمَةٍ

Tepenin üzerinde bevl etme.

64- 1282 لَا يَلْتَأُ بِصَفْرَى

Gönlüme bir şey gelmez.

63- 1283 لَا فِي الْعَيْرِ وَلَا فِي النَّفِيرِ

Ne kervan iledir nede savaşımlarla.

20. Ceza, Ödül, Affetmek, Minnet etmek

1- 1284 أُضِيءَ لِي أَفْدَحُ لَكَ

Bana kıvılcım çak senin için çakmak olayım.

2- 1285 اسْقِ رَقَاشَ إِنَّهَا سَقَايَةٌ

Sen Rakkaş'a (Bayan adı) su ver, .O seni her daim sulasın.

3- 1286 إِذَا أَرْجَحْنَ شَاصِيًا فَارْفَعْ يَدًا

Rakibiniz sırtını yıktığında sen de elini ondan çek. (teslim olana şiddet uygulanmaz)

4- 1287 إِنْ فِي الشَّرِّ خِيَارًا

Şüphesiz ki her şerde hayır vardır.

5-1288 اسْعَ بِجِدٍّ أَوْ دَعْ

Ya ciddiyetle çalış ya da bırak.

¹²⁸¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 292.

¹²⁸² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 301; Ezdî, *Cemheretu'l-luğa*, 2: 235; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 3: 1158.

¹²⁸³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 307; Basrî, *et-Tabakatu'l-Kubrâ*, 1: 72; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*,2: 54; Küfî, *el-Fâhır*, 177.

¹²⁸⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 54; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 36.

¹²⁸⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 54; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, , 138; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, 2: 54; Cevherî, *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, 6: 2379.

¹²⁸⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 61; ed-Dînaverî, *el-Me'ânî'l-kebîr fi ebyati'l-me'ânî*, 1: 455; Endelusî, *el-İkdu'l-Ferîd*, 3: 40.

¹²⁸⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 64; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 161; Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, 15: 464; el-Muhsin b. Ali b. Muhammed el Basrî (h.384), *Nişvâru'l-muhâdere ve ehbârul muzakere*, thk. Abûdu eş-Şâlecî, Betrut, (Dâru Sâdr, 1978), 1: 157.

¹²⁸⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,1: 115; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-ğadısi'n-nebevî*, 417.

6- 1289 جَانِيكَ مَنْ يَجْنِي عَلَيْكَ

Seni suçlayan suçludur.

Suçsuz birini başkasının suçundan dolayı cezalandırana söylenir.

7- 1290 حُرٌّ اِنْتَصَرَ

Efendi kazandı.

8- 1291 حَبْلُكَ عَلَى غَارِيكَ

Serbestsin.

9- 1292 حُبُّ الْمَدْحِ رَأْسُ الضِّيَاعِ

Övülmeyi sevmek yok olmanın başlangıcıdır.

10- 1293 شُبْرٌ فَتَشَبَّرَ

Ödüle ödüllendirildi.

11- 1294 ضَرْحُ الشَّمْسِ نَاجِزٌ بِنَاجِزٍ

İnatçının mızrağı işini seri yapar.

12- 1295 عَبْدٌ وَخُلِيٌّ فِي يَدَيْهِ

Özgürlüğü elinde köle.

13- 1296 فِي رَأْسِهِ خُطَّةٌ

Kafasında bir plan var.

14- 1297 لَيْسَ عَلَيْكَ نَسْجَةٌ فَاسْحَبْ وَجُرَّ

¹²⁸⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 260; Dabbî, *Emşâlu'l-'rab*, 81; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 6: 185; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 273.

¹²⁹⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 310; Şeybânî, *el-Cim*, 1: 73; Kûfî, *el-Fâhîr*, 76; Basrî, *Nişvâru'l-Muhâderetî ve ehbârul Muzakeretî*; 8: 25.

¹²⁹¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 320; Frâhîdî, *Kitabu'l-'yn*, 4: 411; İbn Mâlik, *el-Muvaţta'*, 4: 791; Herevî, *Ġaribu'l-ĥadîs*, 314; Kûfî, *el-Fâhîr*, 26.

¹²⁹² Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 322; İsfahânî, *Kitâbu'l-emşâl fi'l-ĥadîsi'n-nebevî*, 417.

¹²⁹³ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 1: 467; Dînaverî, *Ġaribu'l-ĥadîs*, 2: 528; Kazvînî, *Mucmelu'l-luġa Libni Fâris*, 1: 520.

¹²⁹⁴ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 10; Ezdî, *Cemheretu'l-luġa*, 2: 473.

¹²⁹⁵ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 47; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 198; Dînaverî, *Tevîlu Muşkili'l-Kurân*, 62; Muberrred, *el-Kâmil fi'l-luġa vel-edeb*, 1: 195.

¹²⁹⁶ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 83.

¹²⁹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*, 2: 154; Herevî, *Kitab'l-emşâl*, 194; Kâlî, *el-Emâlî*, 1: 210.

Dokumana gerek yok çek ve sürükle.

15- ¹²⁹⁸ لَوْ تَمَنَّيْتَ أَفْصَرْتَ

İsteseydin vazgeçerdin.

16- ¹²⁹⁹ لِلَّهِ دَرُّهُ

Maşallah ona. / Aferin ona.

17- ¹³⁰⁰ مَا بَالُ الْعِلَاوَةِ بَيْنَ الْفَوْدَيْنِ

Heybedeki fazlalık nemenem bir şeydir.

18- ¹³⁰¹ نَفْسِي تَعْلَمُ أَنِّي خَاسِرٌ

Nefsim suçunu biliyor.

¹²⁹⁸ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 164.

¹²⁹⁹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 173.

¹³⁰⁰ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 221; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 14: 139.

¹³⁰¹ Askerî, *Cemheretu'l-emşâl*,2: 244; Frâhîdî, *Kitabu'l- yn*, 1: 32; Şeybânî, *el-Cîm*, 3: 248; Câhîz, *el-Hayvân*, 1: .205; Ezherî, *Tehzibu'l-luğa*, 4: 9.

SONUÇ

İran'ın Huzistan bölgesinde Askerimükrem'de doğan Askerî, Basra, Bağdat ve İsfahan'a ilim tahsili için yolculuk yapmıştır. Farklı alanlarda ders alarak ilmi tahsilini buralarda tamamlamıştır. Dini ilimler alanında çeşitli eserler kaleme almış olan müellif aynı zamanda dil, nazım ve nesir sahalarında da etkin bir konuma yükselmiştir.

Askerî'nin telif ettiği eserleri arasında “*Cemheretu'l-emşâl*” dünya çapında ün yapmış kitaplarından biridir. Müellif bu eserinde yaşadığı dönemin sosyal ve kültürel birikimin yanında halkın hayat şartlarına ışık tutan birbirinden kıymetli çok sayıda mesele yer vermiştir. Eserin bu derece rağbet görmesinin sebebi Askerî'nin bahsettiği konularda ayet, hadis, sahabe sözü, şiir ve filozofların sözlerinden delil getirmesi ve Bunun yanı sıra zengin Fars kültüründen de meseller istihsad etmesidir. Bu vesile ile “*Cemheretu'l-emşâl*” önemli bir eser olmuştur.

Yaptığımız çalışmadan da anlaşıldığı üzere edebiyatın en önemli unsurlarından biri olan meseller/atasözleri, “*Cemheretu'l-emşâl*” de farklı alanlarda bolca bulunması ve toplumun her kesimine hitap edebilmiştir.

İlk dönemlerde sözlü olarak aktarılan meseller, Emeviler ve Abbasiler dönemiyle birlikte kayıt altına alınmaya başlanmış ve bu alanda birçok eser yazılmıştır. Askerî ile birlikte mesel kitaplarının çoğu alfabetik sıra gözetilerek yazılmış, ancak konu tertipli kitap yazmaktan ise çok karmaşık ve zor olduğu için genelde kaçınılmıştır.

Yapılan inceleme sonunda “*Cemheretu'l-emşâl*” ve diğer mesel kitaplarına bakıldığında yapılan normal mesel tarifine uymayan ancak mesel kitaplarında yer alan ve mesel olarak kabul edilen çok sayıda hikmetli söz, dua ve temenni lafızlarına rastlanılmaktadır. Bu türlerin mesel olarak kabul görmesi, toplum tarafından çokça benimsenip kullanıldıklarından kaynaklandığı söylenebilir.

Kur'an-ı kerim ve hadislerde geçen birçok temsil mevrud ve madribi olmadığı halde ihtiva ettikleri edebi belagat ve bir halin diğerine benzetilmesi ile birlikte yaygın halde kullanılmaları onların mesel olarak kabul görmesine imkân vermiştir.

İslami dönemle beraber mesellerin şekli ve içeriğinde değişmeye başlamıştır. Cahiliye dönemi meselleri, genellikle çöl hayatı, hayvanlar ve bitkilerden benzetmeler yapılarak oluşturuldukları halde, İslami dönem mesellerinde dini kavramlar ve terimler

yer almaya başlamıştır. Buradan yola çıkıldığında toplumların inanç ve yaşantılarının dönemlere göre nasıl değiştiğini gözlemlemek mümkün olabilmektedir.

Ayrıca meselerde geçen şahıs, eşya, hayvan ve mekân isimleri mesele konu olan kişiler, hayvanlar ve mekânlar konusunda bize önemli ipuçları vermektedir. Aynı coğrafyayı paylaşan ülkelerin kültürlerinde ya aynı ya da anlamca birbirine yakın meselleri görmek mümkündür. Bu durumun ortak tarihi değerler sonucuyla yorumlanabildiği kanaatindeyiz.

Dil özellikleri bakımından meseller incelediğinde kalıplarının değişmediği ve zaman zaman bilinen gramer kalıplarının dışına çıkıldığı görülür. Benzer olaylar üzerine zikredilen meselerde müzekkerlik ve müenneslik durumlarının ayırımına gidilmediği görülür. Bazı mesellerin içinde kullanılan garip lafızlardan dolayı hikâyeleri okunmadan kesinlikle anlaşılamayacağı görülmüştür.

Mesellerin konuları akılda kalacak şekilde çok kısa ve özlü bir halde ifade etmeleri edebiyatla pek ilgisi olmayan avam tabakasının da onları yaygın bir halde kullanılmalarına sebep olmuştur. Bunun neticesinde dilin kurallarını iyi bilmeyen kişiler zamanla bazı harfleri ve kelimeleri değiştirebilmiştir.

Çalışmamıza konu olan eserde zaman zaman hayvanların ve cansız varlıkların konuşturularak bazı konuların anlatımına gidildiği görülmektedir. Bu tür anlatım şeklinin müsait olmayan ortam ve durumların tehlikesiz bir şekilde geçilmesi için yapıldığı muhtemeldir.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür; meseller dilin en önemli unsurlarındandır. Kendilerine özgü anlatım özellikleri vardır. Söylendiği yöredeki milletin yaşam koşullarını, inançlarını, sosyal ve ekonomik durumlarının yanında tarihleri hakkında da doğru bilgiler verirler. İfade ettikleri anlam bakımından anonim hale gelmişlerdir. Belagat sanatının birden çok konusunu ihtiva eden meseller, teşbihe dayalı ve dolaylı anlatımın etkin kullanıldığı edebiyat türünün bir çeşidini teşkil etmektedirler. Ayrıca toplumun genelinin kabul edip kullandığı, bir kısmı mahalli bir kısmı ise genel kullanıma sahiptirler. Askerî'nin meselleri sadece bir edebi sanat olarak değil belki de ibret alınarak vukuu muhtemel durumları sezip gereği gibi amel edilsin diye kayda aldığı ihtimal dâhilindedir.

KAYNAKÇA

Abidin, Abdulmecid. *el-Emsâlu fi nesri'l-'Arabiyyi'l-kadim ma'a mukarenetihâ bi nezairiha*. İskenderiye: Daru'l Marifeti'l-Camiiyye, 1989.

Absî, Ebû Cafer Muhammed b. Osmân b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm. *Kitâbu'l-'Arş ve mâ ruviye fih*. thk. Muhammed b. Halîfe b. Ali et-Temîmî, Riyad, Mektebetu'r-ruşd, 1988.

Afif, Abdurrahmân *el-Emsâlu'l-'Arabiyyeti'l-kadime fi "el Mecelleti'l-'Arabiyyeti li'l-'ulumu'l-insaniyye"*. 10, Kuvyet: 1983.

Ahfeş el-Asgar, Ebu'l-Hasen Alî b. Suleymân b. el-Fazl. *el-İhtiyareyn*, thk. Fahrüddîn Kabâve. Beyrut: nşr. Daru'l-Fikri'l-Muasır, 1999.

Ali b. el-Ca'd b. Ubeyd. *Musnedu ibni'l-Ca'd*. thk. Amir Ahmet Haydar. Beyrut: Muessesetu'n-Nâdir, 1990.

Ali, Cevvad. *el-Mufaşşâl fi Tarihi'l-'Arab ve'l-İslâm*, Daru's-Sekâfî, 2001.

Âmirî, Lebîd b. Rebîa b. Mâlik b. Cafer. *Dîvânu'l-Lebîd b. Rebî'ate'l-'Amirî*. Dâru'l-Marife, 2004.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Cemheretu'l-emşâl*, thk. Muhammed Ebû Fadl İbrahim-Abdulmecid Katamış Beyrut: el Mektebetu'l-Asriyye, 2003.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *el-Evâ'il*. Tanta: nşr. Dâru'l-Beşir.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *el-Furûku'l-luğaviyye*. thk. Muhammed İbrâhîm selîm. Mısır: Dâru'l-İlmi ves-Sekâfeti li-neşri vet-tevzi.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *el-Hissu alâ Talebi'l-'lmi ve'l-İctihâdi fi Cem'ih*. thk. Mervan Kubanî. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslamî, 1986.

Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *Kitâbu't-Telhîş fi ma'rifeti esmâ'i'l-eşyâ'*. thk. İzzet Hasân. Dımaşk: Daru't-Talâs li'd-Diraseti ve't-Terceme, 1996.

Bağdadî, Ebû Cafer Muhammed b. Habîb b. Umeyye b. Amr. *el-Muhabber*. thk. İlze Liyahtin Şetitr. Beyrut: Daru'l-Afaki'l-Cedide.

Bağdadî, Ebû Cafer Muhammed b. Habîb b. Umeyye b. Amr. *el-Münemmağ fî aḥbâri Kureyş*, thk. Hurşid Ahmet Fârûk. Beyrut: nşr. Alemu'l-Kutub, 1985.

Bağdâdî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Maîn b. Avn. *Ma'rifetu'r-ricâl Yahya b. Maîn*, thk. Muhammed Kâmil el-Kassar. Dimaşk: Mecma'u-Luğati'l-Arabiyye.

Bâhilî, Ebû Saîd Abdulmelik b. Kureyb el-Asmaî. *el-İbl*. thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin. Dimaşk: Dâru'l-beşâir, 2003.

Basrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *eṭ-Ṭabaqātu'l-kubrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Âtâ. Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1990.

Basrî, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî. *Mecazu'l-Kurân*, Muhammed Fuad Sezgin, Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1381.

Basrî, Mamer b. Ebî Amr Râşid Ebû Urve. *el-Câmi'*, thk. Habîbu'r-Rahmanu'l-Aza'mî. Beyrut: nşr. Tevziu'l-Mektebi'l-İslâmî, 1403.

Basrî, Muhsin b. Ali b. Muhammed. *Nişvâru'l-muḥâdere ve eḥbârul muzakere*. thk. Abûdu eş-Şâlecî, Beyrut: Dâru Sâdr, 1978.

Begavî, Ebu'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz. *Mu'cemu's-şahâbe*. thk. Muhammedu'l-Emin b. Muhammed el-Cekenî. Kuveyt, Mektebetu dâri'l-Beyân, 2000.

Bekrî, Tarafe b. Abd b. Sufyân b. sad. *Dîvânu Tarafe b. Abd*, thk. Mehdî Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 2002.

Belâzurî, Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Cumelun min ensâbi'l-eşraf*, thk. Sehîl Zekârî ve Riyâd ez-Ziriklî, Beyrut, Daru'l-Fikir, 1996.

Belhî, Ebû'l-Hasan el-Mecaşî. *Me'âni'l-Ḳur'ân li'l-Ahfeş*, thk. Hudâ Mahmûd Kurâa. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1990.

Bezâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *el-Baḥru'z-Zehâir*. thk. Mahfuzurrahman Zeynullâh. Âdil b. Sad. Medinetu'l-Munavvara, 2009.

Bezâr, Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *Musnedu'l-Bezâri'l-menşûr bi ismi'l-Baḥri'z-Zehâir*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullâh, Medinetu'l-Munavvere: Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, 2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u'l-musnedu's-şahîḥu'l-muḥtasar min umûri Resûlillâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. thk. Muhammed b. Zuheyr b. Nâsır en-Nasır. Beyrut: Dâru Tuki'n-Necât, 1422.

Câḥiż, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Beyân ve't-tebyîn*, nşr. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl. 1423.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Bigâl*. Beyrut: nşr. Daru Mektebeti'l-Hilal, 1418.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Burşân ve'l-urcân ve'l-umyân ve'l-hûlân*. Beyrut: nşr. Dâru'l-Cîl, 1410.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *el-Hayvân*, Beyrut: Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1424.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbub. *el-Mehâsin ve'l-azdâd*. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl, 1423.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *er-Resâ'ilu'l-edebiyye*. Beyrut: Dârun ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *Kitâbu'l-Buhalâ'*, Beyrut: Daru Mektebeti'l-Hilal, 1419.

Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb. *Kitâbu'l-mehâsin ve'l-azdâd*. Beyrut: Mektebetu'l-Hilâl. 1423.

Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ. *Dîvânu Cerîr bi şerhi Muhammed b. Habib*, thk. Numan Muhammed emin Taha. Mısır: Darul meârif.

Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *eş-Şihâh: Tâcu'l-luğa ve şihâhu'l-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğaffûr Attâr, nşr. Beyrut: Dâru'l-İlm ve'l-Melâyîn. 1987.

Cumahî, Muhammed b. Sellâm b. Ubeydillâh b. Sâlim. *Tabakâtu fuhûli's-şu'arâ'*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir. Cidde: Dâru'l-Medenî.

Dabbî, Mufaddal b. Muhammed b. Yalâ, *Emsâlu'l-Arab*, thk. İhsan Abbas, Beyrut: Dâru'r-Raidi'l-Arabî, 1981.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahmân. *Sunenu'd-Dârimî*. thk. Huseyin selîm Esedu'd-Dârânî. Suûdiyye: Dâru'l-Muğnî, 2000.

Dımaşkî, Ebû Mushir Abdulalâ b. Mushir. *Nuşatu Ebî Mushir*. thk. Mecdî Fethîs-Seyyid. Tantâ: Dâru's-Sehabe li-Turas, 1410.

Dînaverî, Ebû Bekr Ahmed b. Mervan. *el-Mucalesetu ve cevahiru'l-ilm*. thk. Ebû Ubeyde Meşhur b. Hasan Âli Selman. Beyrut: Cemiyetu't-Terbiyeti'l-İslâmiyye, 1419.

Dînaverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe. *Edebu'l-kâtib*. thk. Muhammedu'd-Dâlî. Muessesetu'r-Risâle.

Dînaverî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe. *el-Ma'ârif*. thk. Servet Ukaşe. Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyetu'l-Âmmetu li'l-Kitab, 1992.

Dînaverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe. *Ġarîbu'l-Ķur'ân*. thk. Ahmet Sekar. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1978.

Dînaverî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe. *Te'vîlu muşkili'l-Ķur'ân*. thk. İbrahim Şemsuddin. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Dînaverî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muslim b. Kuteybe. *'Uyûnu'l-aĥbâr*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418

Dinaveri, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim İbn Kuteybe *Ġaribu'l-ĥadîş*. thk. Abdullah Cubûrî, nşr. Bağdâd: Mektebetu'l-Anî, 1397.

Dinaveri, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim İbn Kuteybe. *el-Cerâşîm*. thk. Muhammet Câsim el Hamîdî, Dımeşk: Vizâretu's-Sekâfe.

Dinaveri, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim İbn Kuteybe. *el-Me'ânî'l-kebîr fi ebyati'l-me'ânî*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el Yemânî, Haydar Âbad: Matbaâtu Daireti'l-Meârîfi'l-Osmaniyye. 1949.

Durmuş, İsmail. "Mesel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.

Ebû Abdullah Muhammed b. el Abbas. *el-Emâlî fiha merasin ve eş'urun uĥrâ ve eĥbârün ve luġetun ve ġayruha*. Hindistan: Matbaatu Cemiyeti Daireti'l-Mearif, 1938.

Ebu Alî, Muhammed Tevfik. *el-Emsâlu'l-'Arabiyye fi'l-Asri'l-Cahilî*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1988.

Ebû Bekr Muhammed b. Halef. *el-Mrueh*, thk. Muhammed Hayri-Ramazan Yusuf. Beyrut: Daru İbn Hazm, 1999.

Ebû Dâvûd Suleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *Sunen'i Ebî Dâvûd*, Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye.

Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim İbn Kuteybe. *'Uyûnu'l-aĥbâr*, nşr. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye. 1418.

Ebû Nasr Ahmet. *Dîvanu Zi'r-Rumme Şerhu Ebî Nesri'l-Bahilî*. thk. Abdulkuddus Ebû Sâlih. Cidde: Muessesetu'l-Eyman, 1982.

Ebû Sufe, Muhammed. *el-Emsâlu'l-'Arabiyye ve mesâdiruhâ fi't-turâs*. Umman: Mektebetu'l-Aksa, 1987.

Ebû Suleyman, Şeyh Sabır Hasan Muhammed trc.: Mustafa Hocaoġlu, *Emsâlu'l-Kur'an*, (Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi), 2012.

Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *Musned İbn. Ebî Şeybe*, thk. Âdil b. Yusuf el-Ğazâzî-Ahmet b. Ferîd el-Mezîdî, Riyad: Daru'l-vatân, 1997.

Ebû'l-Fadl Ahmet b. Ebî Tâhir. *Belâğâtu'n-nisâ*. Kahire: Metbaatu Medreseti Vâlideti Abbasi'l-Evvel, 1908.

Ebû'l-Huseyn İshak b. İbrahim b. Suleyman, *el-Burhân fi vucuhi'l-beyân*. thk. Hafnî Muhammed Şeref. Kahire, Mektebetu's-Şebab, 1969.

Ecdad, Seyyid İsmâil Huseyni. *Mekanetu'l-emşâl fil edebi'l-'Arabî*, 3/9, 1390.

Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed. *el-Muzekker ve'l-mu'ennes*. thk. Muhammed Abdulhâlık Adime. Mısır: Cumhûriyyetu Mısırı'l-'Arabiyye, 1981.

Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed. *ez-Zâhir fi me'ânî kelimati'n-nâs*. thk. Hâtım Sâlih ed-Dâmin. Beyrut, nşr. Muessesetu'r-risale, 1992.

Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed. *Kitâbu'l-ezdâd*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1987.

Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kasım b. Muhammed. *Şerhu'l-kaşâ'idi's-seb'i't-ıvâli'l-Câhiliyyât. İmruulkays*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Meârif. Kahire: 1382/1963.

Endelusî, Ebû Omer Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih. *el-İkdu'l-ferîd*, Beyrut: nşr. Dâru'l-Kutbi'l-İlmiyye, 1404.

Endelusî, Ebû Omer Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih. *Tebâi'i'n-nisâ vemâ câe fihâ min 'acâibin ve eḥbârin ve esrar*. Kahire: Mektebetu'l-Kurân.

Ensârî, Ebû Yûsuf Yakub b. İbrahim. *el-Âsâr*, thk. Ebû'l-vefâ. nşr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Ensârî, Ebû Zeyd Saîd b. Evs b. Sâbit. *en-Nevâdir fi'l-luğa*. thk. Muhammed Abdulkadir Ahmet. Beyrut: Dâru's-Şuruk, 1981.

Ezdî, Ali b. el-Hasanu'l-Hanî. *el-Muntaḥab min ġaribi kelâmi'l-i'rab*. thk. Muhammed b. Ahmet el-Umerî. Mekke: Camiatu'l-Ümmi'l-Kura, 1989.

Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd. *Cemheretu'l-luğa*, thk. Remzî Munir Balbekî, Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melayîn, 1987.

Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd. *el-İştikâk*. thk. Abdusslâm Muhammed Hârûn, Beyrut, Dâru'l-Cîl, 1991.

Ezdî, Mamer b. Ebî Amr. *el-Câmî'*, thk. Habîbu'r-Rahman el-Azamî. Beyrut: nşr. Tevziu'l-Kutubi'l-İslâmî, 1403.

Ezdî, Muhammed b. Yezid b. Abdu'l-Ekber es-Semalî. *el-Fâdîl*. Kahire: Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1421.

Ezherî, Muhammed b. Ahmet. *Tehzîbu'l-luğa*, thk. Muhammed Ūd Muraab, Beyrut: Daru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, 2001.

Ezrakî, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed. *Aḥbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âşâr*, thk. Ruşdî Salih Mulehhes. Beyrut: Dâru'l-Endelus li'n-neşr.

Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs. *Aḥbâru Mekke fi kadîmi'd-dehr ve ḥadîsîh* thk. Abdulmelik Abdullah Dehîş. Beyrut: Dâru Hudr, 1414.

Fârâbî, Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm. *Mu'cemu dîvânî'l-edeb*. thk. Ahmet Muhtâr Umer, Kahire: Muessesetu Dâri'ş-Şabi, 2003.

Fârisî, Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr. *el-Hucce li'l-kurrâ'i's-seb'a*, thk. Bedru'd-Din Kahvecî- Beşir Cuveycâbî. Beyrut: Dâru'l-Memûn li't-Turâs, 1993.

Fârisî, Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr. *el-Mesâ'ilu'l-Basriyyât*. thk. Muhammed Şattır-Ahmet Muhammed Ahmet. Matbaâtu'l-Medenî, 1985.

Ferâhîdî, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr. *Kitâbu'l-'ayn*. thk. Mehdî el-Mahzumî-İbrahim es-Samirâî. Beyrut: Mektebetu'l-Hilal 1980.

Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Ḳur'ân*. thk. Ahmet Yusuf Necatî/ Muhammed Ali en-Neccâr. Mısır: Dâru'l-Mısriyye li't-Telif ve't-Terceme.

Güllüce, Veysel “*Kâmin Mesellerin Değerlendirilmesi*”. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 25, Erzurum: 2014.

Gültekin, Aladdin *Arap Edebiyatında Mesel ve Hikmet (Ravzatu'l-'uḳul Örneği)* Ankara: İlahiyat, 2018.

Hafâcî, Muhammed b. Abdilmunim *Kışşatu'l-edeb fi'l-Hicâz*. Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriye.

Haffâcî, Abdullah Abdu'l-Cebbâr Muhammed Abdilmunim. *Kıssatu'l-edebi fi'l-Hicazî fi'Asri'l-cahilî*. Kahire: Mektebetu'l-Kulliyeti'l-Ezheriyye, 1980.

Halebî, Abdulvâhid b. Ali. *el-İtbâ'*; thk. İzzedin et-Tunuhî. Dimeşk: Mecmau Luğati'l-Arabiyye, 1961.

Harbî, İbrâhîm b. İshâk b. İbrâhîm. *Ġaribu'l-ḥadîş*, thk. Suleymân İbrâhîm Muhammed el-Ayid. Mekke: Câmîatu Ummil'l-Kura, 1405.

Hârizmî, Cemâluddîn Muhammed b. Abbâs. *el-Emsâlu'l-meveddeh*. Ebûdabî: el-Mecmeu's-Sekafiyye, 1412.

Hârizmî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Kâtib. *Miftâhu'l-ulûm*. thk. İbrâhim el-Ebârî. Beeyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Hasan b. Ahmet b. Abdilgaffâr. *et-Ta'liketu'alâ kitâbi Sibeveyhi*. thk. Ud b. Hamd el-Kuzî. Merkezu'n-Nahbi'l-İlmiyye, 1990.

Hattâbî, Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrahim. *Ġaribu'l-ħadîs*, thk. Abdulkerim İbrahim el-Ġarbâvî, Dimeşk, nşr. Daru'l-Fikir, 1982.

Hattâbî, Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-'Uzle*. Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 388.

Hemedânî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed. *el-Buldân*, thk. Yusuf el-Hâdî. Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1996.

Herevî, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm. *es-Selâh*. thk. Hatem Sâlih ed-Damın. Beyrut: Muessesetu'r-Risale li't-Tebaeti ve'n-Neşri ve't-Tevzî, 1985.

Herevî, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm. *Ġaribu'l-ħadîs*. thk. Huseyn Muhammed Şeref. nşr. Kahire: el-Heyetu'l-Amme li Şuuni'l-Metabii'l-Emîriyye, 1984.

Herevî, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm. *Kitab'l-emşâl*, thk. Abdulmecîd Katamiş, Beyrut: Dâru'l-Memun li't-Turas, 1980.

İbn Ebi'd-Dunyâ, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed. *Kitâbu'l-muhtazarîn*. thk. Muhammed Hayr Ramazân Yûsuf. Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1997.

İbn Hazm, Kâsım b. Sâbit. *ed-Delâ'il fi ġaribi'l-ħadîs*. nşr. Muhammed b. Abdullah el-Kannâs. Riyad: 2001.

İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed el-Bustî. *el-İhsân fi takrîbi Şahîhi İbn Hibbân*. Şuayb Arnaût, Beyrut: Muesesetu'r-Risâle, 1988.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdulmelik. *es-Sîretu'n-nebeviyye li İbn Hişâm*. thk. Mustafa's-Saka-İbrâhîm el-Ebyârî. Mısır: Şirketu Mektebeti ve Metbeati Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1955.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdulmelik. *es-Sîretu'n-nebeviyye li İbn Hişâm*. thk. Taha Abdurraûf Sad. Şirketu't-Tibâati'l-Fenniyyeti'l-Muttehide.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sunenî ibn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî. nşr. Beyrut: Dâru İhyâi Kutubi'l-Arabiyye.

İbn Menzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed. "Hikmet", *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: nşr. Dâru Sâdr, 1414.

İbn Sikkît, Ebû Yûsuf Yakub b. İshâk. *el-Kenzu'l-luğavî fi'l-lisâni'l-'Arabî*, thk. Üğust Hefner. Kahire: Mektebetu'l-Mutenebbî.

İbn Vellâd, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. *el-Mağşûr ve'l-memdûd*, thk. Bulis Brunle. Matbaatu Leydn, 1900.

İbnu's-Sikkît, Ebû Yûsuf. *İslâhu'l-mantık*, thk. Muhammed Murib. Beyrut: nşr. Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002.

İbnu's-Sikkît, Ebû Yûsuf. *Kitâbu'l-elfâz*. thk. Fahrudin Kabâve, nşr. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn 1998.

İmruulkays b. Hucr. Dîvânu İmru'i'l-Ğays. Beyrut: Dâru'l-Marife,2004.

İsfahânî, Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyân. *Kitâbu'l-emşâl fi'l-hadîsi'n-nebevî*. thk. Abdulalî Abdulhamid. Hindistan: Dâru's-Selefiyye, 1987.

Kâhine, Kâsimî. "Muntelekatu meseli's-şabiyy". Trc. Ahmet emin- Zehra Özli, Arap edebiyatında meseller. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14/26, 2012.

Kâlî, Ebû Ali. *el-Bâri' fi'l-luğa*. thk. Hişâm et-Taân. Beyrut: Dâru'l-Hadâreti'l-Arabiyye, 1975.

Kâlî, Ebû Ali. *el-Emâlî*, Mısır: Daru'l-Kutubi'l-Mısriyye 2. Baskı 1926.

Kâlî, Ebû Alî. *el-Mağşûr ve'l-memdûd*. thk. Ahmet Abdulmecid Herîdî. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1999.

Kattâmîş, Abdulmecid. *el-Emsâlu'l-'Arabiyye dirâseten tarihiyyeten tahlîliyyeten*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1988.

Kazvînî, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâyâ b. Muhammed er-Râzî. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1979.

Kazvînî, Ahmet b. Fâris b. Zekeriyâyâ. *el-İtbâ' ve'l-muzâvece*. tahk, Kemâl Mustafa. Beyrut: Mektebetu'l-Hancî.

Kazvînî, Ahmet b. Fâris b. Zekeriyâyâ. *Mucmelu'l-luğa li İbni Fâris*. thk. Zuheyr Abdulmuhsin Sultân. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986.

Kazvînî, Ahmet b. Fâris b. Zekeriyâyâ. *Mutehayyeru'l-elfâz*, thk. Hilâl Nacî, Bağdat: Matbaatu'l-Meârif, 1970.

Kıftî, Cemaluddin Ebû'l-Hasan Ali b. Yusuf. *İnbâhu'r-ruvat 'alâ enbahi'n-nuhat*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1982.

Kızılkaya, Yakup “*Arap Dilinde Meselin Darbı*”. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 42, Erzurum: 2014.

Koçak, Süleyman. *Kur'an'da mesellerle anlatımın eğitim açısından değeri*. (Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi), 2009.

Kudâî, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Cafer. *Musnedu's-Şihâb*. thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî. Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1986.

Kûfî, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî. *el-Kitâbu'l-muşannefî'l-ehâdiş ve'l-âşâr*, thk. Kemâl Yusuf el Hût. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1409.

Kûfî, Ebû Tâlib el-Mufaddal b. Seleme b. Âsım en-Nahvî. *el-Fâhır*, thk. Abdulalim et-Tahavi, Kâhire: nşr. Daru'l İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiye. 1380.

Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebî'l-Hattâb. *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*. thk. Ali Muhammed el-Becâdî. Nehdetu Mısır li't-Tebâati ve'n-Neşri ve't-Tevzi.

Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebî'l-Hattâb. *Cemheretu eş'âri'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.

Mâlik b. Enes b. Mâlik. *el-Muvaţta'*. thk. Muhammed Mustafa'l-Âzamî, Ebûdabî: Mûessesetu Zâyd b. Sultan, 2004.

Mâlik b. Enes b. Mâlik. *el-Muvaţta'*. thk. Beşâr Avvad Maruf-Mahmud Halil. Muessesetu'r-Risâle, 1412.

Mekkî, Ebu'l-Haccâc Mucâhid b. Cebr. *Tefsîru Mucâhid*. thk. Muhammed Abdusselâm Ebû'n-Nîl, Mısır: Daru'l-Fikr el-İslâmi el-hadîs, 1989.

Mekkî, Zubeyr b. Bekkâr b. Abdillâh el-Kureşî el-Esedî ez-Zubeyrî. *el-Ahbâru'l-muvaffakiyyât li Zubeyr b. Bekâr*, thk. Sâmi Mekkiyu'l-Ânî, Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1996.

Mervezî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ebî Tâhir Tayfûr. *Kitâbu Bağdâd*, thk. Seyyid İzzet el-Attaru'l-Huseyni. Kahire: Mektebetu'l-Hâneci, 2002.

Merzubân, Ebû Muhammed Abdullah b. Cafer b. Durusteveyh. *Taşhîhu'l-faşîh ve şerhuh*. thk. Muhammed Bedevî'l-Mehtum. Kahire: el-Meclisu'l-Alâ li's-Şuuni'l-İslâmiye, 1998.

Mevsîlî, Ebu'l-Feth Osmân b. Cinî. *el-Hasâ'îş*, nşr. el-Heyetu'l-Mısriyye el-amme li'l-Kitâb.

Meydânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *Mecma'u'l-emşâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Marife.

Mısırî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdilhakem. *Sîretu 'Umer b. 'Abdilazîz*, thk. Ahmet Abîd. Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1984.

Mubberred, Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr. *el-Muktedab*. thk. Muhammed Abdulhalik Azîme. Beyrut: Alemu'l-Kutub.

Mubberred, Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil fi'l-luğa vel-edeb*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyye, 1997.

Muhammed İsmâîl Sînî, Nâsîf Mustafâ Abdulazîz, Mustafa Ahmed Suleymân, *Mu'cemu'l-emşâli'l-'A rabiyye*. Beyrut: mektebetu Lubnan, 1992.

Nehhâs, İbrahim. *el-Cam'i li 'ulumi'l-İmam Ahmet, 'ilelu'l-hadis*. Mısır: Daru'l-Felâh li'l-Bahsi'l-İlmiyyî ve Tahkiki't-Turas, 2009.

Nehrevânî, Ebu'l-Ferec el-Muâfâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ. *el-Celîsu's-şâlihu'l-kâfi ve'l-enîsu'n-nâşihu's-Şâfi*. thk. Adulkerîm Samî'l-Cundî. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *el-Muctebâ mine's-Sunen*, thk. Abdulfettâh Ebû Ğudde, Halep: Mektebû'l-Metbuâti'l-İslâmîye, 1986.

Nesâî, Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Zuheyr b. Harb. *et-Târîhu'l-kebir*. thk. Selâh b. Fethî Hilâl. Kahire: el-Farûku'l-hadîse li-tebâati ve'n-neşr, 2006.

Nihâvendî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *İştikâku esmâ'illâh*. thk. Abdulhuseyn el-Mubârek. nşr. Muessesetu'r-Risale, 1986.

Nîsâbûrî Muslim b. el-Haccâc Ebû'l-Hasan. *el-Musnedu's-şahîhu'l-muhtasar bi naqli'l-'dli'ni'l-'dli ila Resulillahi (sav)*, thk. Muhammed Fuâd Abdulkakî. Beyrut: nşr. Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.

Nuveyhîd, Adil. *Mu'cemu'l-mufessirin*. Beyrut: Muessesetu Nuveyhid, es-Sekafe li't-Telif ve't-Tercume ve'n-Neşr, 1988.

Râmhurmuzî, Ebûl Hasen b. Abdirrahmân b. Hallâd. *Emşâlu'l-hadîsi'l-merviyyeti'n-Nebiyi (s.a.v.)*. thk, Ahmed Abdulfetâh Temmâm. Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-sekâfiyye, 1409.

Ruâsî, Ebû Sufyân Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh. *Kitâbu'z-zuhd li Vekî'*. thk. Abdurrahman Abdulcebbar el-Fureyvaî. Medînetu'l-Munevvere: Mektebetu'd-Dâr, 1984.

Sellheim, Rudolf. *el Emsâlu'l-'Arabiyeti'l-kadime ma'a i'tinâ in hâsin bi Kitabi'l-Emsâl li Ebî 'Ubeyd*, trc. Ramazan Abduttevvâb. Beyrut: Dâru'l-Emâne, 1971.

Sîbeveyhi, Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârun, Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1988.

Sîrâfî Yûsuf b. Ebî Saîd el-Hasen b. Abdillâh. *Şerhu ebyâti Kitâbi Sîbeveyhi*. thk. Muhammed Alî'r-rih Hâşim. Kahire: nşr. Mektebetu'l-Kulliyâti'l-Ezheriyye, 1974.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Musnedu'l-Îmâm Aḥmet b. Ḥanbel*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir, nşr. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1995.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel. *Musnedu'l-Îmâm Aḥmet b. Ḥanbel*. thk. Şuayb Arnavût. Muessesetu'r-Risale, 2001.

Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Hasen. *el-Kesb*, thk. Suheyl Zikâr. Dîmaşk, Abdilhâdî Harsûnî, 1400.

Şeybânî, Ebû Amr İshâk b. Mirâr. *el-Cîm*, thk. İbrâhîm el Ebyârî, Kahire: el Heyetu'l-Âmmetu li Şuûni'l-Metâbii'l-Emîriyye. 1974.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdulmecid es-Selefî. Kahire: Mektebetu ibn Teymiyye, 1994.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmiu'l-Beyân fî Tevilî'l-Kurân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 2000.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Tarihu't-Taberî* Beyrut: Daru't-Turâs, 1387.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Tehzîbu'l-âşâr ve tafşîlu's-sâbit 'an Resûlillâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'l-aḥbâr*, thk. Mahmud Muhammed Şakir. Kahire: Matbaatu'l-Medenî.

Tacettin Uzun. "Arap dilinde Meseller". Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5, (Ocak-Haziran), 2003.

Tayâlisî, Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd. *Musnedu ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî, Mısır: Daru'l-Hicre, 1999.

Temîmî, Seyf b. Umer. *el-Fitne ve Vaq'atu'l-Cemel*. thk. Ahmet Ratıb Armûş. Daru'n-Nefâis, 1993.

Teymî, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ. *Şerhu'n-nekâ'idu Cerîr ve'l-Ferezdağ*, thk. Muhammed İbrahim Hur - Velîd Mahmud Hâlis. Ebudabî: 1988.

Teymî, Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ. *Mecâzu'l-Kur'an*. thk. Muhammed Fuad Sezgin. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 1381.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Suneni't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir, 2. Baskı. Mısır: Şirketu Mustafa Bâbî'l-Halebî, 1975.

Vâkıdî, Daru'n-Nefâis, 1993. Ebû Abdillâh Muhammed b. Omer b. Vâkıd. *Kitâbu futûhi's-Şâm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.

Vekî', Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân. *Ahbâru'l-kuğât*, thk. Abdulaziz Mustafâ el-Merâğî. Riyad: el-Mektebetu't-Ticâriyetu'l-Kubrâ, 1947.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'an ve i'râbuh*, thk. Abdulcelil Abduh Şelebî, Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1988.

Zehebî, Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Omer Abdusselâm et-Tedmirî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1993.

Ziriklî, Hayru'd-din b. Mahmud b. Ali b. Fâris. *el-A'lâm*. Dâru'l-İlmi lil Melâyin, 2002.

Zubeyrî, Velid b. Ahmet el-Hasan-İyad b. Abdullatif el-Kaysî. *el-Mevsu'tu'l-muyessere fî terâcimi ve eimmeti't-tefsiri vel ikrâi ve'n-nahv ve'l-luğa*, Biritanya: Mecelletu'l-Hikme, 2003.

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılında Bingöl'de doğdu. İmam-Hatip lisesinden 1982'de mezun oldu. 1984 Yılında Muş Müftülüğü bünyesinde İmam-Hatip olarak göreve başladı. Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden 1996 mezun oldu. Yurt dışında Almanya'da görev yaptı (2000-2004). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2009 yılında mezun oldu. İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisası 2014 bitirdi. Aynı yıl Karabük'e il vaizi olarak atandı. Halen bu göreve devam etmektedir.